

Shoqata Kulturore Shqiptare
MIGJENI
Kulturno društvo Albancev

403668

ALTERNATIVA

5

Ljubljana, tetor 1989
oktober 1989

FJALA FJALËN (S')E MUND...

1. Janë të shumtë ata që na lavdërojnë, po s'janë të paktë as ata që na japin vërejtje. I nderojmë njësoj si të parët ashtu ata të dytët. Nuk pajtohemi se kemi bërë fare pune të madhe. Punë të mëdha na presin nga sot e tutje. Do të përpiqemi, vetëm për këtë mund t'u sigurojmë. Jedinstvo po mirret me terrorizëm e bomba...

2. Më shumë se kurrë më parë Rilindja u lë vend politikanëve të rinj të Kosovës. Nga dy-tri faqe e dy-tri fotografi pothuaj çdo ditë. Optimist të jemi: Të gjithë atyre të faqeve të para u vie fundi.

3. "Teksa fshati i varfër digjet
Kryekurva nis e krihet"... (Ali Asllani)
Poeti i "Xixa stralli-t" paska votuar kundër amandamenteve sllovene... Cka t'i bësh burrit pos një radiografi për të parë si ka nxjerrë krahun duke ngritur dorë... Gjerqek, gjerqek!
"Cka nuk bëme për këtë Atdhe:
Disa u vranë e disa mbajtën fjalë" (poet turk)

4. Përpyekja e patriotëve të pulave e të pilafit për të bërë një Osma sednicë nuk doli e suksesshme në mungesë të procesmbajtësit! Alternativës do t'i vijë tekste të mira, vetëm pritni sa të piquen kushtet, na japin gajret. U pjekshit me kushtet, të keqen ne...

5.mendja ime marroçe s'ka ditur se malazeztë qenkan serbë. Kështuqë serbët paskan dy republika! Kosovën sot e tutje s'bën ta pengojë askush (as Shqipëria) që të bëhet republikë.

6.lenie mos rreni se flliqtë një dynja dhe s'u beson njeri!
Propozoi që t'i vihet në ndihmë Suedisë për të gjetur vrasësin e Ulof Palmes... Milicët pa uniformë të Kosovës do të zbulonin secili nga dy-tre vrasës, nga pesë-gjashtë pjesëmarrës në vrasje dhe dalëngadalë do t'i diferenconin suedezët kundërrevolucionarë e separatistë.
Edhe mustaqeve u doli boja... Kush po hedh bomba në "bombahedhësit terroristë" të Jedinstvos apo, komentator "i famshëm" i Rilindjes-lexonie Bulgakovin!

S. Kabashi

KO BI BILA DEČEK

Avtomobil je s polnim ropotom hitro odpeljal. Nekajkrat se je povzpел navzgor, nekajkrat je zdrsnil navzdol, malo po drsečem, pustem terenu, po ravnini in spet navzgor. Moji tovariši sopotniki so se ali pogovarjali med seboj ali pa molčali kot izgubljeni in začudeni od prekrasnih lepot, ki so jih videli ob poti. Vzpetine, planine, gorovje, skale, doline, in prekrasna polja so se zelo hitro prikazovala in hitro izginjala, na licih potnikov pa neverjetno zadovoljstvo. Če bi jih videli ljubitelji gora. Močni sončni pomladanski žarki so poljubljali zelena lica in večbarvne rožnate liste, kot da bi z vseh strani prihajal poseben vonj, ki ga je bilo čutiti vsepovsod. Z eno besedo, tistega dne je narava proslavljala svoj prihod s svojo pomladansko lepoto.

Tam v cvetličnjaku, zelenem kotičku rož, bi rad imel hišico - pravi eden izmed potnikov in gleda s hrepenenjem proti omenjenemu krogu, okrašenemu z okusno nebeško roko.

Hišica, kot iz pravljice. V njej bi morala živeti Gorska vila, lepota naših gora - je dodal tovariš z nasmehom.

Ko so se ukvarjali s sanjami in željami za boljše življenje, so mene mučili grenki vtisi, ki mi jih je pustila Dijina bolezen. Zdelo se mi je, da je ne bom nikoli več videl. Škatlico, ki mi jo je dala, sem imel pri sebi. Nekaj me je vzpodbudilo, da jo odprem in da vidim, kaj je v njej, saj mi jo je ona izročila. Na koncu me je premagala radovednost in odprl sem jo. V njej je bila zgodba, bela ruta in pismo, naslovljeno na gospo Shpend Rrefes v Tirani.

Zvezek je bil popisan skoraj tri četrt. Tako sem spoznal drobno Dijino pisavo. Na prvi strani, z rdečimi črkami, je bil napisan tale naslov: Moje življenje. Odločil sem se prebrati nekaj delov, le toliko, da zadovoljim svoji radovednosti.

* * *

Pogledal se prvo stran i prečital:

Preblisnilo me je napisati življenje Ta misel me je navdihnila, ko sem gledala fotografije, ki so predstavljale strica Simona v njegovih otroških letih. Zakaj ne bi pisala? Moje življenje za druge morda ne pomeni nič, a zame je pomembno, ker je moje življenje, ki se lahko popiše v mnogih zanimivih obdobjih in nekoč, ko se bom spominjala svojih radosti in žalosti, se bom zabavala in trpela. Kakor doživlja spremembe človeško telo, zvičajoče se okoli življenjskih krogov, brez dvoumljenja, tako je tudi z življenjem.

.....

Potem sem prelistal nekaj strani in prebral:

Kdo lahko trdi, da med možmi in fanti ni lepih moških? Kdo misli, da ni moške lepote? Če bi ženska lahko govorila tako svobodno, kot moški, kdo ve, koliko poezije bi ženska napisala za svojega tovariša nasprotnega spola? Kdo me lahko prepriča, da ni na tisoče žena, ki izza line ali malega okna svetijo kot migajoče lučke in ne izpraznijo iz ust na tisoče in tisoče pesmi za tiste mimoidoče, tiste nevedoče, ki so težko ranili mnoga srca šibko nebogljenih bitij, obsojenih na neskončno zaporo? Ah, koliko in koliko deklet opazuje skozi režo vrat ali luknjo iz kleti nove mimoidoče in s trepetajočimi

srci, ki nimajo svobode in pravice do zabave in ljubezni, čeprav jim je to narava dovolila. Morda bolj kot moškim je narava dovolila ljubezenske užitke tudi ženskam.

.....
.....
Malo dalje, ko sem prelistal še nekaj listov, sem naletel na ta zanimiv del:

Ne vem, kakšen odnos je lahko med zakoncema? Med njima obstaja sovražstvo? Psovanje? Zlo? Preklinjanje s fizičnim obračunom, ko se žena ponižuje s težkimi kletvami in trpljenjem? Ali res mora biti kot krava, ki to zasluži? Ali jo mora biti strah pred možem? Zakaj ne prekine zveze, ki ju je združila samo formalno in ne duševno, ker postane življenje v takih pogojih neznosno in nemogoče. Da bi se izognili vsakega nesporazuma, da bi imeli harmonično življenje in srečno družino, je potrebno, da se tisti, ki se bodo poročili, dobro spoznajo, da bi imeli več skupnega, drug drugega radi preden bodo združili svojo srečo in življenje. Drugače bodo delali zlo drug drugemu, oba se bosta maltretirala in mučila. Opekeli jih bo plamen pekla, tako bo tudi z njihovimi otroci, ki jih bodo rodili.

.....
.....
Na strani 33 zvezka sem videl:

O, joj, kako sem poražena! Popolnoma sem izgubljena. Čutim, kot da postaja hladno in imam občutek, kot da sem zaljubljena. Sinoči sem pozno zaspala. Nehote sem mislila na tistega fanta ... lepega fanta, ki sem ga sinoči videla pri Ireni. Tudi v sanjah ga vidim z nasmehom na ustih in zdi se mi, da se me bo vsak čas dotaknil za roko.

Duša mi je vznemirjena. Spomin na njegov pogled mi ne zbeži iz glave. Njegov obraz mi je vedno pred očmi. Kot da ne bi bila dovolj moja vznemirjenost, mi je Irena danes povedala, da je spraševal za mene.

- On je vprašal za tebe, Dije - je rekla Irena, in me pogledala malo drugače kot vedno.

Jaz, kot oseba, ki se boji, da se ne odkrije skrivnost, sem pomaknila glavo navzdol in jo vprašala:

- Kaj je vprašal?

Za trenutek kot da mi je bilo žal, zakaj sem jo vprašala. Zardela sem in srce mi je močno utripalo.

Vprašal je, kdo si in kje si - je odgovorila.

Imela sem zamegljene oči... Bila sem zmedena.

.....
.....
Še bolj sem postal radoveden. Odločil sem se poiskati nek drug del. Prelistal sem in se ustavil tu:

Oh, kako hitro se me ženske ponižamo! Dovolj je samo en lep pogled, sladek nasmeh, da postanemo sužnje za vse življenje. Samo zato, ker ne smemo izraziti naših ljubezenskih vtisov, nas je sram priznati, da ljubimo, ljubimo tistega, ki nam rani srce z enim samim nasmehom. Naša srca so bolj krhka kot steklo. Majhen kamen, vržen iz njegove neusmiljene roke, razbije raznorazna stekla, kot da bi jih pohodila njihova noga. Naša srca se magnetizirajo na dve njihovi besedi in ranijo z dvema kapljama solza.

Nekje sem videl tale odgovor:

- Ko bi mogla, bi zagrizla v ruto in ne bi pustila nobene ženske, da se ne bi šolala, ker je žena temelj človeške družbe, ker je moralni izvir, ker je sveti član ljudskega bitja, ker sadi ljubezensko seme med ljudmi. Ko se žena izpostavlja, trpi vse človeštvo.

.....
.....

Na strani 78 sem videl beležko, ki je bila zaključek zgornjega razmišljanja:

Ko bi bila deček, bi pokazala moškemu svetu, da je roka, ki ziblje zibko, ista roka, ki obrač človeško srečo, ker ta roka in samo ta roka usmerja življenje proti svetlemu ali temnemu obzorju. Žal nisem fant in kot ženska si tega ne upam povedati naglas.

.....
.....

Proti koncu zvezka sem opazil:

Me, albanske žene, neubogljena bitja, kot ponorele z zaprtimi očmi korakamo skozi žalostne pesmi proti breznu, proti grobu, ki ga nam pripravljajo drugi in nas porivajo vanj. Da, biti moramo prijazne, nasmejane, prisrčne, samo da zadovoljimo moške strasti, brez srca in duše, da bi zadovoljile njihove želje in njihove potrebe, njih, ki so nas zaslužnjili. Čeprav imamo srce in dušo, zahtevajo od nas, da se obnašamo po njihovih željah le zato, ker so nas zaslužnjili in ne zato, ker lahko tudi me ljubimo. Oh, kakšna nesreča!

Koliko in koliko generacij žena, ki so živele pred nami, so bil žrtve tega trdega zakona in brezvestnega mišljenja, uživati le svoje užitke, dominacijo, superiornost nad življenjem ubogih žena.

.....
.....

* * *

"Tu! Tu!" Močno trobljenje avtomobila in vznemirjenje našega šoferja sta mi prekinila branje Dijinega dnevnika.

- Kaj je? - sem vprašal in čakal na odgovor.

- Krava se je postavila na pot in se noče umakniti - je dejal šofer in ustavil avtomobil.

- Hudiča, se še ni civilizirala - je rekl eden od sopotnikov.

Vsi so se smejali.

Ko se je žival umaknila, je avto ponovno speljal. Zvezek sem zavil v star časopis in ga dal v svojo torbo, da bi ga ponovno odprl, ko bom prišel v mesto. Zaradi tresenja avtomobila so mi vrstice poskakovale pred očmi in nisem mogel mirno brati.

V večernih urah smo prispeli v mesto X. Namestil sem se v hotelu v središču. Po večerji in kratkem počitku sem odšel v svojo sobico. Zaklenil sem vrata, se ulegel in odprl Dijin dnevnik. Začel sem brati od začetka.

M O J E Ž I V L J E N J E

7. marec

Preblisnilo me je, da bi zapisala svoje življenje. Ta misel me je navdahnila gledajoč fotografije strica Simona v otroških letih. Zakaj ne bi pisala? Moje življenje za druge morda ne pomeni nič, zame je pomembno, ker je moje življenje, ki se ga lahko popiše v mnogih zanimivih obdobjih in nekoč, ko se bom spominjala svojih radosti in žalosti, se bom zabavala in trpela. Kakor doživlja spremembe človeško telo, zvijajoče se okoli življenjskih krogov, brez dvoumljenja, tako

je tudi z življenjem.

Kdo ve, koliko je bil stric Simon ganjen, ko je videl na fotografiji samega sebe v naročju svoje mame pred fotografskim aparatom? Morda je čutil bolečine dojenčka, ki je odraščal in je ostareel poleg vseh nevarnosti in trpljenja, da bi dosegel uspeh v življenju.

- Ky je stric Simon majhen, hčerka moja - mi je rekel pred nekaj dnevi, ko mi je s svojim debelim prstom kazal svojo fotografijo in nadajeval: Bolje bi bilo, da ne bi nikoli odrasla in da bi ostala otrok v naročju svoje mame.

Ko sem bila majhna, nisem razumela misli strica Simona, ko mi je govoril te besede. Sedaj razumem, da mu je žal, da se je rodil in odrasel, ker tudi njemu, kot še marsikomu, ni bila naklonjena sreča.

Ko je ponovno gledal molčečega dojenčka, stisnjenega v maminem naročju, je pogledal drugo fotografijo.

- Poglej še to, skoraj je podobna prvi - je rekel. - Je nežno, ljubeče in zabavno bitje. Je tako? - je vprašal.

- Daaa - sem odgovorila s podaljšanim a in zadovoljno gledala lepega otroka.

- Tu sem malo drugačen kot na ostalih fotografijah. Videti sem bolj odrasel - je razložil in nadaljeval k četrti fotografiji. Za trenutek je vrgel pogled name. Izbruhnila sem v smeh in ga vprašala:

- Kaj pa to? Zakaj ima roko na nosu in je tako čuden?

Ugriznila sem se v ustnice, da se ne bi več smejala.

- Moja mama mi je povedala, da sem želel ujeti muho, ki mi je nagajala in me hotela ugrizniti v nos. Tako sem se fotografiral z roko na nosu - je dejal in oba sva se smejala.

Eno za drugo mi je pokazal svoje fotografije, razstavljene na zidni površini. Slile so ga kazale kot dečka, mladeniča, študenta, poročenega moža - s svojo Mamo Gjystino, ki je bila oblečena v belo, z okrasnim vencem na glavi -, mož z otroci, kasneje pa kot siv, upognjen starček, tak, kakršen je danes.

- Sedaj poznam bolj strica Simona in njegovo otroštvo in imam vtis, da sem se z njim igrala in rasla, zdaj mi je bližje in bolj prijatelj.

Glej, kakšno vrednost imajo fotografije. Sama nimam nobene fotografije, ker moj oče misli, da je greh slikati se. Resnično, slišala sem, da na drugem svetu fotografija išče ... človeško dušo! Nikakor ne morem verjeti, da slike želijo kaj takega. V podobnem primeru bi to zahtevalo tudi zrcala, steklo, vodo, ki tudi odsevajo naše telo. Kakorkoli že, mene se ta stvar ne tiče in ne bom si obremenjevala glave s tem. Samo enkrat pa bi se rada fotografirala. A se bojim, ker bi me oče pretepel z leseno palico.

Mi v naši hiši nimamo niti ene slike, ker moj oče tega ne dovoli. On je velik fanatik in če slučajno vidi človeško ali živalsko podobo, jo takoj z gnusom strga ali odvrže. Samo zastavo in orla pusti pri miru. Ne vem ali zato, ker ju ljubi ali zato, ker ne sme.

Au, kaj sem napisala! Kaj se mene tičejo čenče, kaj narod pravi? Zakaj se ubadam z nepotrebnimi zadevami, ki niso omembe vredne; še manj pa, da bi o tem pisala. Naj bo! Razen mene nihče ne bo bral teh mojih popisanih strani.

Da se vrnem tja, kjer sem ostala: Da, kot slika predstavlja telo v raznih življenjskih obdobjih in zadovolji spomin, upam, da bo tudi pisanje življenjepisa zadovoljilo moje želje. Želim obnoviti pot življenja od rojstva, otroštva, pa do sedaj. Kako je to lepo! Zato sem se odločila občasno pisati ta zvezek, kjer bom beležila vse moje dogodke, poraze, mišljenja in vtise. Z drugimi besedami je ta moj

dnevnik skrinja mojih skrivnosti.

Če bi zvedel za to moj oče, bi me razrezal! Ampak, hvala bogu, da ne zna brati! O, nesreča osamljena, kako sem neumna! Veselim se, ker je moj oče nepismen in neuk. Ne, ne. To je bila samo trenutna misel, ena vrstica ... ena vrstica zadovoljstva, ki velja samo ta trenutek.

Sedaj bom zaprla svoj dnevnik v skrinjo, da mi ga ne strgajo otroci.

ZDRAVKO DUŠA

SOVRAŽNIK V KRILU DEMOKRACIJE

Alfa in omega, Salih Kabashi!
Dobil si konkretne napotke o tem,
kaj, kdaj in kako
delati za uresničitev
davnih sanj.

Zdaj si lahko zadovoljen.
Tvoja desna roka je namreč Malioku,
ki je ustanovil
ilegalno skupino, a so ga še
pravočasno odkrili. (Iz tega izhaja vtis,
da se nacionalisti
bojujejo za pravično stvar.)

Zdaj si lahko zadovoljen;
tu imaš dobre razmere za delovanje
proti SFRJ. Ti imaš vso podporo
in v precejšnji meri
vplivaš na javno mnenje.

Zdaj si lahko zadovoljen
- pišejo časniki. Bil si večkrat
v švici in zbral si ljudi, ki so bili
obsojeni. Alfa in omega, Salih Kabashi.
Dobil si konkretne napotke
o tem,
kaj, kdaj in kako
delati za uresničitev
davnih sanj.

Pripomba: pesem se sestavlja iz besed, ki
jih je v svojem komentarju "Sovražnik v krilu
demokracije" v Oslobodjenju uporabil Djuro
Kozar (in po slovenskem prevodu v Delu). Prosim,
da honorar po veljavnih tarifah nakažete
omenjenemu tovarišu.

Z.D.

ZDRAVKO DUSHA:

ARMIKU NË KRAHËT E DEMOKRACISË

Alfa dhe Omega, Salih Kabashi!
Ke marrë udhëzime konkrete mbi atë se,
çfarë, kur dhe si
të punosh për realizimin
e ëndrrave të kahmotshme.

Tash mund të jesh i kënaqur.
Dorë e djathtë jotja është Maloku,
që ka themeluar
grup ilegal, porse
e zbuluan me kohë. (Kështu ke
përshtypjen se nacionalistët
luftojnë për çështje të drejtë.)

Tash mund të jesh i kënaqur:
këtu ke rast të mirë të veprësh
kundër RSFJ-së. Këtu ke përkrahje të plotë
dhe në masë të konsiderueshme
ndikon në opinionin publik.

Tash mund të jesh i kënaqur-
shkruajnë gazetat. Ke qënë shumë herë
në Zvicër dhe ke sjellë te vetja
njerëz që kanë qënë të gjykuar.
Alfa dhe Omega Salih Kabashi!
Ke marrë udhëzime konkrete
mbi atë se
çfarë, kur e si
të punosh për realizimin
e ëndrrave të kahmotshme.

Vërejtje: Vjersha është e bërë nga fjalët që në komentin e tij "Armiku në krahët e demokracisë" i përdori Gjuro Kozar në Oslobodjenje (sipas përkthimit slloven). Lus që honorarin sipas tarifave në fuqi t'ia dërgoni shokut të përmendur.

Burbuqe BARDHI:

MBURREMI ME JU

Luftuat trimërisht në flakë- o trima.
Pa bukë e me të bukës thërrima...

Jetën dhatë pa e kursyer aspak.
Armikun ndoqtë dhe i vutë lak...

Para historisë mburrem pa drojë.
Zemra më rritet kur u zë në gojë.

Ju ndoqët-tmerruat armikun, vdiqët për ne.
Dritë i sollët të shtenjtit ATDHE.

MIGJENI

Në dhe të huaj përtej deti,
larg shokësh i mërguar-
me dëshirë të flaktë poeti
Shkodrën pati kujtuar.

E me mall kthimin ka prit'
të qaj për Lulin me ngashërim,
në kasollën pa dritë
të fushës së Vrrakës pa blerim.

Mikel GOJANI:

LUIGJ GURAKUQI

I

Ta njohëm historinë
qyshse qielli i kaltër
mori ngjyrë dafineje.

Ylber, o ylber,
sa gëzime ka
kasolla ime.

Në Kopshtin e Dashurisë
rrite shumë kallinj-
ndeze shumë qirinj.

Për trashëgim na le
fragmente furtunash
nder mote.

Cdo gjë e emrit tënd
nyje me QËNDRESËN,

amanetin që do ta ruajmë me besë.

II

Të mbollëm në kopsht,
si lulkuqe maji.
trimin liberator
viganin që s'di për vaj!

Në kopsht të këputën
si lulevesë në mars,
do horra kukuth përqeshur
një natë të ftohtë-barsë.

Gjërat nuk humbën
trajtën e qëndresës-
mbeten testament
në trastën e kujtesës.

Arif KUTLESHI:

KUTIA E PANDORES

E hapi Kutinë Pandora
Kur Nëna i dha gji Blerimit
Të mbramën herë.

Të këqiat fluturuan mbi Ne
As ditëm KUSH, as ditëm KAH
u bëmë shurdhëmecë, saora.

Blerimi vdiq, ditën e Pranverës
Nëna mori Kancerin e Gjirit
Të tjerëve na rroku Lia e Qenit
U bëmë pikë e pesë.

Të këqiat u shumëzuan
Pollën Belanë më të madhe:
Frikën nga e Panjohura.

Rrugët u shtruan Sëmundje, Epidemi
Mjekët bënë Grevë e klithnin:
Kush dreqi e hapi Kutinë!

E hapi Kutinë Pandora
Kur Nëna i dha gji Blerimit
Të mbramën herë...

DASHURI DHE VDEKJE

Njëqind herë jemi takuar fshehurazi
Kemi qeshur kemi qarë si fëmijë
E sërish jemi ndarë pikëllueshëm

Vije e veshur në të kuq e në të zi
Të thërrisja, Flamure, Besnike, Diellore
Gjarperin nuk e shihnim kur hynte në mes

Këmishat e jetës i blinim në treg
Ëndrrat i qitnim në ankand.
Ta paguanim borxhin e mbramë

Rrotull vinin fëmijët tanë të palindur
Vetëpagëzoheshin, përkundeshin në djepa
Me gishtat e njomeshkruanin germat e rrnesës

Njëqind herë jemi takuar e kurrë s'jemi parë
Kemi folur me perde të hekurit në mes
Si dy të rinj të vrarë zemrash.

Flamure, Besnike, Diellore...

Jakup CERAJA:

LAHUTË

Në cilin shekull fillon kënga jote?
Të kemi ushqyer me dashurinë tonë
Dhe ti na e ke shpërblyer
Duke lidhur brezat mes vete
Si lidhen unazat e arta të një zingjiri.

Në cilin shekull jehoi më shumë zëri yt?
Të kemi ruajtur me xhelozë
Dhe ti na e ke shpërblyer
Duke na rrëfyer ashtu si jemi
Me dashuri të pajisur për çdo njeri-njeri.

Edhe sa do të dëgjohet melodia jote?
Sot të kemi ndrruar me do vegla të tjera
E ti ke mbetur si plakë e strukur
N'anë të vatrës me blozë e tym
Dhe s'të fton as në kremte dot njeri.

BALADË PËR LYPËSIN

Ty trotuaret ta ndjejnë dhembjen,
Muret ta kuptojnë gjuhën,
Dielli t'i njeh rrudhat e ballit,
Shiu t'i dëgjon psherëtimat
E njeriu që për bri të kalon:
As të ndjen,
As të kupton,
As të njeh,
As të dëgjon.

Martin CAMAJ

LAHUTA E VJETËR

Lahuta pushon në tra
pse mixha ka vdekë ka mot
e nipat s'dijnë me i ra.
Lahuta pushon në tym
e dorca e saj e thyeme
si gishtat e mixhës në vorr.
Por kumti i lahutës i trashë, burruer,
duket se ndihet ke votra përsëri
me kangën e vjetër që tret n'oxhak:
"Treqind çika nën shatorr in kanë,
Njaj ma t'mirës djali syt s'ia dan!"
Lahuta flet, mandej vajton
me dridhjet e zanit të mixhës
si qyqja n'pranverën e parë,
tash gjarpni i gdhendun në të lëviz
dhe trimat mbi gjoka me shpata t'hjekna
fluturojn' n'për zhark...

Lahuta pushon në tra
e gishtat e mixhës në dhe,
por n'shpirtime nipave ka mbetë
nji tingull për kangën e re.

Ali PODRIMJA

ZOTI TË DHASHTË

Rreth kokës më vërtitet bota
Fundin ende nuk ia di lojës
Derën shpesh harroj shtëpinë
Harroj Lumin e selvinë pa ujitur

Duart më tmerrojnë të zgjatura
Trotuareve e bredhjet Evropës
Pranë një fëmije pranë një nëne
Si mund të kalohet Zoti të dhashtë

Kur një kore bukë heq më rëndë
Se një planetë kur sillet rrota
Furishëm e vlen më shumë se një jetë
C'kuptim ka ekzistenca liria

Në pasqyra ti që humbesh në mermer
Dikush në shpirt a mendon se ngrin
Se dikush vdes uriedurimi në bodrum
Apo vetëm ha e pi e dhihesh laro more
qeni ynë

Shputave të nia lëkurë e re doli

GANE TODOROVSKI:

GJER NË VRAZHDALLË DHE PRAPË

(fragment)

Vrazhalla është fshat
me kushedi sa shtëpi
gjendet në pllajën e Kitkës.

Vrazhallasit janë Shqiptarë
si të gjithë Shqiptarët
që jetojnë prej Shkupit gjer afër Velesit
e që edhe qeleshe të bardha nuk mbajnë

Vrazhallasit dhe gjithë Shqiptarët
të vendosur në pllajën e Kitkës
besimtarë janë të Muhamedit
dhe prandaj vreshta kanë
e verë s'kanë
e me gjithë ato pemë
kodërzat që ua stolisin
në më se pesë fshatra
të mos u vijë era raki...

Dhe kur mbrëmja
kodërzën mbi fshat do ta mbulojë
poshtë do të vëreni
Vardari si shpejton në rrugën e vet të argjendtë
kurse Vrazhallasit
këngës ia thonë
për Kitkën, bukën dhe dashurinë e njeriut.
Përktheu: Luan Starova

JAKUP CERAJA:

PRANVERA SLLOVENE

Me rastin e miratimit të
Kushtetutës së re sllovene

Gjuetar, kthehu tash nga mali
zbriti kreshtës së bjeshkës
së cilës ia ruajte majën
duke ia ledhatuar shtatin-
ec paksa fushës e sheshit
e puthja vetullën e Nusës më të bukur
të Pranverës sllovene!

Jemi miq për kokë
e vëllezër për jetë e mot,
por më turperoi ai farë mjeshtri*

me ata dy gishta plastik
që ia verbuan sytë
në natën e gjatë të shekullit
kundër trimit me shokë.

Gjuetar, ec serbez udhës,
është kohë e Pranverës së madhe
së cilës ia ke mbëltuar lulet
krahërorit të gufuar të Nusës
nga e cila s'do të ndahesh kurrë
me pinjollë të atij Sllovenit
në vatrën e ngrohtë të Preshernit.

*Enver Gjerqeku, poet nga Kosova, anëtar i KQ të LKJ,
votoi kundër aprovimit të gjashtë amandamenteve të
Kushtetutës sllovene duke dalur kundër pikëpamjeve
liridashëse të popullit të vet.

Shkruar natën e 29-30 shtatorit 1989

Bujar Kodra:

LULET E GJAKUT

Gazimestan: Kra-kra.

Bozhurët lugetër u çuan atë natë,
dhe klithën: duam gjak, duam gjak.

Gazimestan, 1389.

Fitore e nënshkruar me fjalën turke gazi.
Gazi-mbi truallin e Kosovës
si vulë e turpit mbi shpinën e robit nga galerat.

Gazimestan, 1989.

Me dy shenja dhëmbësh në qafë një orator
në një gjuhë tjetër të huaj
premtion fitore të reja:

Mijëra S kryqëzohen në atmosferë,
gumëzhijnë si zogjtë e Stimfalit.

Një bozhur fantazmë i ngjitet në buzë oratorit,
dhe buzët kërcënohen me gjak.
Një nënë me foshnjen në dorë bën kryq,
dhe e ngjit atë me frikë për kraharori.

Sitnica, e vdekur, e vrarë,
rrjedh si një lumë lugat,
i ndotur, i verdhë, pa gjak.

Shtatëqind mijë kalorës pa kokë,
si trupi i Millosh Kopilit,
u sollën mbi fushë atë natë.

Bozhurët si peshqit piran
presin çastin e tyre me ankth.

Demë JASHARI:

DUKE KUJTUAR VENDLINDJEN

(skicë reportazhi poetik)

Në stacionin hekurudhor të Lubjanës
Në verandën e restoranit
Rrinim unë, Shaqiri, Musa e Agimi
Agimi është nga fshati Veleshtë i Prespës
Përkohësisht i punësuar në Gjermani
Gruaja e tij quhet Gertruda
Me djalin "Lili" (?)
Agimi na e tregon librezën e kursimit
Ku figuron numri 200.000 DM
Me profesion është murator
Shtangur ijesh e këmbësh
Nga sëmundje e ishijasit
(Ndoshta është sëmundje e profesionit të tij)
Shtërngon dhëmbët, rrudh ballin e fytyrën
Rrallë flet e më rrallë qeshet
(Kështu thot edhe gruaja e tij në gjermanishte)
Rrimë dhe pijmë birrë të ftohtë
Në stacionin hekurudhor në Lubjanë
Në një verandë
Unë, Shaqiri, Musa e Agimi
Gertruda pin Coca-colë
"Lili" pin limunadë
E ne bisedojmë për jetën
E Gertruda dëgjon e s'flet
Dhe pimë birrë të ftohtë
Dhe bisedojmë
Unë, Shaqiri, Musa e Agimi
"Lili" vetëm dëgjon
Dhe në fund flet gjermanisht
"Babi, këta flitkan si gjyshi e gjyshja në Veleshtë
Kur flasim me ty në telefon"
Dhe qeshet për fjalët që s'i kupton.

Poema revščine

Revščina je, brat moj, grižljaj, ki ga ne pogoltneš,
grižljaj, ki ti v grlu zastane in te do kraja zatre,
ko vidiš blede obraze zelenih oči,
kot sence te gledajo, s stegnjenimi dlanmi
in taki, mrliški, ti bodo sledili
do zadnjega hipa, ko bodo še hodili.
Nad njimi se v zraku grozljivo smehljajo
v nebo zabodene mošeje in križi kamniti,
svetniki in preroki z večbarvnimi ognjemeti
se svetijo. Revščina v srcu čuti izdajo.

Revščina svoj spačen pečat ima,
ki gnus in sramoto in podlost pozna,
čelo, ki ga nosi, oči, ki ga izdajo,
ustnice, ki ga sploh prikriti ne znajo -
otrok nevednosti je in žrtev prezira,
ki pod mizo umazane drobtine pobira
od večerje brezsrčnega oderuha,
stoletja in stoletja lačnega trebuha.
Revščina nima sreče. Ima strgane cape,
strgane cape, zastavo nekega upa,
ki strgana, razkosana nikomur ne zaupa.

Revščina nori v ljubezenski strasti.
Po temnih vogalih, skupaj z mačkami, psi,
na gnilih posteljah, umazanih, plesnivih, smrdljivih
se nago, brezkrvno, uvelo meso tišči,
z živalsko močjo se prepletajo čuti,
grizejo, žrejo, sesajo, ljubijo ustnice suhe,
da glad se poleže in žeja uniči
skoz slo, s katero se človek trpinči.
Tako se ustvarjajo hlapci, berači, pohabe,
da nam ceste jutri preplavijo barabe.

Revščina drhti v sijočem pogledu dojenčka
kot šibka svetloba, ki meče jo svečka
v kletih polnih dima in pajčevine,
kjer senca človeška na skrušenem zidu izgine,
kjer trga srce jok bolnega otročiča,
ki grabi mater za dojke uvele,
a ona noseča spet, kolne boga in hudiča,
kolne težko nosečnost, plodove svoje nezrele.
Dojenček usiha, komaj se smehlja
a mati ga ne ljubi, le preklinjati ga zna.
O bog, kako grozljiva je zibelka bede,
kjer solze samo in vzdihni uspavajo dete.

Revščina vzgaja otroka s trdo roko
ob vznožju palač, ki ne slišijo sužnjev sveta
in kjer gospod počiva s sanjavo gospo
in se v blaženem objemu motiti ne da.
V revščini prezgodaj otrok dozori,
umakniti se zna udarcu, ki mu nenehno grozi,
udarcu, ko ga še v spanju v grlu duši,
ko se mu blede in od gladu vročico dobi,
ko čez obraz se smrtna senca prelije
in za tem strašnim okrasom otroški nasmeh se skriva.
Vemo, kaj se bo z zrelim sadom zgodilo
- tu pa, otroško telo je, ki v zemlji bo gnilo.

Revščina gara, gara dan in noč
po obrazu in telesu znoj jo obliva,
blato do kolena premagujoč
in zopet od lakote krulijo čreva.
Plača pa smešna: za stokratni "ah" in "ojoj"
v dnevu - le: tri-štiri leke in še "poberi se, gnoj"!

Revščina ima ponekod obraze svetleče,
lica našminkana, ustnice rdeče,
in na telesu pečat umazane trgovine,
ko jo usoda v posteljo sramotno porine,
dobila bo nekaj frankov za to, kar je dala,
madež na rjuhi in časti, vest pa bo blatna ostala.

Revščina tudi za dediščino skrbi
- ne samo v banki in nepremičnini,
zbadanje v prsih in krive kosti
ohranjajo se kot usodni spomini,
ko se je vegasta hišna streha zlomila
zaradi gnilobe časa, teže neba,
ko je srhljivost glasu ves svet uročila
s kletvami in molitvami, kot iz pekla
klical bi človek, ki ga je gred ubila.
Tako torej, pod težko nogo jeznega boga,
pravi duhovnik - po vrsti umrejo otroci zla.
S takimi spomini, polnimi nesreč in nezgod
se zvrha kozarec grenkobe za dednost iz roda v rod.

Sestre sočutja so revščini kozarci razni
za mizami v krčmi, ki gnusno smrdi,
kjer duša poželjivo kozarce prazni
v grlu, da pozabi devetindevetdeset skrbi.
Motni kozarec, satanski diamant
ga med božanjem piči kot kača strupena,
ko pa človek se zruši kot bilka zelena,
se smeje in joka pod mizo kot komedijant.
Revščina vse to v kozarcu skriva,
ko sto in sto jih po vrsti v grlo zliva.
Kot tema zvezde revščina želje prižiga,
te pa tlijo kot drva, ki jih iskra sežiga.

Revščina pozna samo bolečino in nobene sladkosti,
bolečino, ki te požene na rob norosti,
ki ti za samomor vrv podari,
ali pa iz tebe žrtev zakonov stori.

Revščina ne mara milosti. Hoče pravico.
Milost? Zvitega očeta pokvarjena hči,
ki s farizejsko napihnjeno govorico
svoje lokave namene povsod razglasi!
beraču na dlan pa le tanek groš spusti.

Revščina je madež neizbrisen, sled umazanije
na čelu človeštva, ki v stoletja hiti,
in madeža tega nikdar ne izmije
pisarstvo, ki po templjih trohni.

Prevod: Nikolle Berishaj

60 VJET ME PENË NË DORË

Më 12 shtator të këtij viti, në Tiranë, në moshën 75 vjeçare vdiq shkrimtari i njohur bashkëkohor shqiptar, Sterjo Spasse.

STERJO SPASSE lindi më 14 gusht të vitit 1914 në fshatin Gllomboç, që gjendet në breg të Ligenit të Prespës. Shkollën fillore e kreu në vendlidje e në Korçë, kurse normalen në Elbasan më 1932. Po atë vit u emërua mësues në një fshat të Gjirokastrës, kurs më vonë shërbeu si arsimtar në Gjirokastrë, në Korçë, në Tiranë etj. Para luftës ndoq studimet me korrespondencë për pedagogji në Firencë, që nuk arriti t'i përfundojë, kurse pas çlirimit kreu kursin e lartë dyvjeçar në Institutin Letrar "M. Gorki" në Moskë.

Jeta dhe veprimtaria e Sterjo Spasses u lidh qysh në rininë e hershme me arsimin, kulturën, artin dhe letërsinë. Krijimtarinë letrare e filloi në moshën 15 vjeçare si nxënës i normales me tregimin me titull **"Kush duron, trashëgon"**, të cilin e botoi në revistën "Normalisti" në nëntor të vitit 1929, domethënë para gjashtë dhjetë vitesh. Prej atëherë e deri në fund të jetës, Sterjo Spasse nuk u nda pothuajse asnjëherë nga puna krijuese, duke u bërë njëri nga shkrimtarët më të frytshëm, më të popullarizuar e më të lexuar shqiptarë të të gjitha kohëve.

Opusi letrar i Sterjo Spasses është i gjerë dhe i larmishëm. Shkroi tregime, novela, artikuj, reportazhe, etj., porse u shqua sidomos në fushën e romanit. Lista e veprave të tij është mjaft e gjatë. Botoi, duke filluar nga vitet '30, veprat: **"Kunorë rinie"** (1934), **"Në krahët e një femre"** (1934), **"Nusja pa duvak"** (1944), përmbledhje tregimesh dhe **"Nga jeta në jetë-Pse?!"** (1935) dhe **"Afërdita"** (1944) romane- dy nga veprat e tij më të njohura, të cilat breza të tërë intelektualësh shqiptarë, i kanë lexuar e komentuar si Biblën dhe Kuranin. Pas Luftës së Dytë Botërore, bibliografia e tij e gjerë u pasurua edhe me veprat: **"Të fala nga fshati"** (1958) dhe **"Sokolesha"** (1966), përmbledhje tregimesh dhe sidomos me romanet: **"Ata nuk ishin vetëm"** (1952), **"Afërdita përsëri në fshat"** (1955), **"Buzë liqenit"** (1966), **"Zjarre"** (1972), **"Zgjimi"** (1974), **"Pishtarë"** (1975), **"Liri, ja vdekje"** (1978), **"Kryengritësit"** (1983) dhe **"O sot, o kurrë"** (1989).

Përveç si shkrimtar, prozator i dalluar, Spasse dha kontributin e tij edhe si publicist, përkthyes, kritik letrar, punonjës i palodhur në fushë e arsimit, pedagogjisë, të kulturës etj.

Krijimtaria letrare e Sterjo Spasses ka një gjerësi të madhe tematike, gjinore, kohore dhe hapsinore. Spasse është në radhë të parë romancier. Emri i tij është i lidhur ngushtë me historinë e romanit shqiptar. Romanin e tij të parë **"Pse?!"**, që bëri bujë në kohën kur u botua, por edhe më vonë, Spasse e shkroi në moshën njëzetëvjeçare i nxitur nga realiteti i hidhur i kohës por edhe nga literatura e lexuar. I revoltuar nga gjendja shoqërore e përshkuar nga kriza, hipokrizia, injoranca, varfëria dhe amullia, **"babai"** i Gjon Zaverit, shkrimtari i ri Sterjo Spasse, që nxirrte kafshatëne gojës si mësues fshati, i shtronte botës pyetjen e

madhe ekzistenciale: **Pse?** I vetëdijshëm se me këtë vepër të tij rinore, me dashje a pa të, kishte rënë në ujërat e nihilizmit, që mohon çdo gjë, madje edhe vetë jetën (protagonisti i tij i dëshpëruar, Gjon Zaveri, e përfundon jetën me vetëvrasje, duke u hedhur nga shkëmbinjtë në ujërat e liqenit), Spasse do të shkruaj romanin "Afërdita", në të cilin do të himnizojë jetën, punën, aksionin, diturinë dhe arsimin. Duke krijuar shëmbëllyrën e një mësuesje ideale, e cila i kushtohet me tërë qenien misionit të saj fisnik, ai afirmoi pikëpamjen ngapak utopike të daljes nga prapambeturia e mjerimi përmes shkollës e arsimit. Sidoqoftë, Afërdita e tij i përvetësoi zemrat e lexuesve dhe u bë një model imitimi në punë dhe në jetë.

Pas çlirimit Spasse e vazhdoi krijimtarinë e tij me hov të ri krijues dhe me koncept dhe horizont të ri ideo-estetik. Jeta e re i dha atij tema e motive të reja, të cilat do t'i trajtojë në romanet "Afërdita përsëri në fshat", "Buzë liqenit" dhe "Zjarre", kurse te "Ata nuk ishin vetëm" do të merret me temën e fshatarësisë shqiptare të shtypur nga regjimi i bejlerëve e agallarëve.

Projekti gjithsesi më i madh i Sterjo Spasses si shkrimtar është cikli i romaneve historike me mbtitull "Rilindasit", që përbën një pentalogji romanesh historike, të cilat e japin në mënyrë kronologjike, përmes faktografisë historike dhe fikSIONIT artistik, tablone e gjerë të epokës së madhe të Rilindjes Kombëtare Shqiptare, duke filluar prej Lidhjes së Prizrenit më 1978 e deri në shpalljen e pavarësisë më 1912.

Vepra letrare e Sterjo Spasses është e gjerë si vëllim, e rëndësishme si vlerë dhe me ndikim të madh në rrjedhat e letërsisë shqipe dhe në formimin e vetëdijes etike dhe estetike të lexuesve shqiptarë. Disa nga veprat e tij janë bërë me kohë lektyrë e obligueshme shkollore e shtëpiake, kurse disa nga personazhet e tij- frymëzim i përhershëm për brezin e ri. Më veprat e tij janë ushqyer gjenerata të tëra lexuesish të shtresave të ndryshme, aq sa mund të thuhet se Spasse është bërë njëmend shkrimtar i popullit, gjë që është më në fund ideal i çdo shkrimtari.

Shkrimtarët si Sterjo Spasse, siç tha në deklaratën e dhënë me rastin e vdekjes kolegu dhe vërsniku i tij, shkrimtari dhe historiani i shquar i letërsisë, Dhimitër S. Shutëriqi, kanë arsye të vdesin të lumtur, sepse lënë pas vetes një vepër të çmuar dhe një emër të nderuar.

Dr. Agim VINCA

NGA SHËNIMET E NJË DIOGJENI TË RI

E gjeta në mes të rrugës të kërrusur mbi një fletore shënimesh: është i ri, i gjatë, i pashëm edhe i përmendur për origjinalitetin e mendimeve. Bota e quan me përkëdheli: Pal.

Është i çuditshëm: porsa i vjen një mendim në tru, fët e fët nxjerr fletoren dhe e shënon. Jeton tamam si një nxënës i apasionuar i Diogjenit: përpiqet me çdo mënyrë që të mos përdorë mjete jetese jo të domosdoshme.

Mbasi mbaroi së shkruari mendimet e çastit, ma zgjati fletoren duke më thënë:

— Na, këndoji dhe shiko a kam të drejtë apo jo!

Dhe unë lëçita në fletore këto:

«...Një babiloni mendimesh — ndoshta të kota fare — më kanë pushtuar. Sikur njeriu ta mendojë mirë çdo gjë e çdo fjalë të botës, ka për të parë se çdo gjë me njëmendësi nuk qenka ashtu e se fjala e përdorur nuk qenka me vend. Dua të them se çdo gjë ke për ta parë

nga faqja e padukshme, ose ja edhe një domethënie tjetër: e bardha ka për t'u dukur si e zezë dhe e zeza ka për t'u dukur si e bardhë!

Hidh një sy në pasqyrë dhe shiko fytyrën tënde: në fillim do të shikosh një fytyrë të bukur, e... atëherë mendtë do të fluturojnë nga gëzimi e nga kënaqësia. Por pastaj pak nga pak do të zbulosh të metat e fytyrës e do të thuash me vete: Ja, në fytyrë paskam ca pika të vogla, hundën e paskam pak të gjatë: sytë i paskam si shumë të futur a si shumë të dalë nga gropëzat e ballit, veshët duken si lopata, goja u dukka e madhe, buzët qenkan të trasha, balli paska disa rrudha, vetullat u zgjatkan pa rregull etj., etj. Fytyrën s'e paskam aq të bukur sa kujtoja në fillim; edhe një përfundim tjetër: u dëshpërova! Unë jam anëtar i asaj ane, që mendon se pasqyra është një shpikje njerëzore jo për të ndrequr, por për të prishur; jo për të kënaqur njerëzinë, por për ta dëshpëruar atë; jo ëmbëlsirë, por vrer! Pasqyra tallet me njeniun; tallet pikësëpari, se na zbulon të metat e fytyrës: kjo është njësoj si të të nxjerrë në shesh ndonjë njeri të palarat e tua; e dyta dhe më e madhja është se ajo na i shfaq pamjet tona të ndryshme në mosha të ndryshme: kur jemi të rinj, të pathelluar, na tregon si pëllumba, kurse kur plakemi, na tregon si lugetër. A nuk është gjë e tmerrshme, kur shikon këtë ndryshim të madh në vetvetë!! Prandaj unë ngul këmbë që të zhduket pasqyra: Nuk pranoj kurrsesi të më tallë një gjë pa shpirt!

* * *

...Por ja edhe një marrëzi tjetër: Mirëmëngjes! Mirëmbrëma! Si je? Mirë...

Pa vëre pak gishtin në kokë: njeriu e ka zakon të lutet e të punojë për të ardhmen dhe jo për të tanishmen. Unë punoj sot që të kem për të ngrënë nesër, e jo për sot, se për të sotmen punoi e djeshmja.

Por... dale njëherë: kohë të tanishme nuk ka; vetëm se kemi kohë të shkuar dhe të ardhshme... e atëherë pse të themi në mbrëmje: «mirëmbrëma», kurse më e arsyeshme është të themi: «mirëmëngjes»? Pse të themi në mëngjes: «mirëmëngjes», kurse më e arsyeshme është të themi: «mirëdita», e në vend të «mirëditës» të themi «mirëmbrëma?». A thua se nuk ju mbushet kokëza?

Mandej nuk është e arsyeshme t'i themi tjetrit: «si je», sepse ai, edhe sikur të jetë mirë, edhe sikur të jetë keq do të na përgjigjet me fjalën e zakonshme: «Mirë!» Prandaj a nuk është më e arsyeshme të përdorim një fjalë tjetër, bie fjala si kiinezët: A ke ngrënë shumë oriz? A ke halle shumë? etj., etj.

Po, pol A nuk është më mirë dhe shumë më e arsyeshme në vend të «si je» t'i themi gazetarit: «A gënjen shumë? Fajdexhiut: A rrëmben shumë faiz? Vajzës: A dashuron shumë të rinj? Djalit: A beson shumë se të duan tërë vajzat e botës? Gruas: A ngjiresh shumë së foluri? Studentit: A shet shumë mend? Nëpunësit: A merr shumë rryshfet? Bujkut: A qëron shumë gjemba në arë? Katundarit: A ke shumë halle? E... kështu me radhë na dalin shumë përshëndetje, me vend në vend të fjalëve të pakuptuara: «Si vete» a «Si je». Por... kush do të më kuptojë? Asnjël...»

* * *

Kaq dhe mbaruan shënimet e atij çasti: e mbylla fletoren pa i thënë asnjë fjalë. Ai u dëshpërua për heshtjen time, prandaj u largua jo duke më përshëndetur, por si duke më pyetur:

– Se mos nuk je edhe ti njeri?!...

29.IX.1935

SKUPNO IN RAZLIČNO ČLOVEKOVE PRAVICE – KLJUČ DO RAZUMEVANJA SLOVENIJE IN JUGOSLAVIJE, VZHODA IN ZAHODA

S človekovimi pravicami je približno tako kot s kruhom. Šele kadar si lačen in gladuješ, znaš ceniti kruh. Ali drugače, po pesniško, kot je zapisal slovenski pesnik Tone Kuntner: "Kadar si lačen, si čisto drugačen in čisto drugače gledaš na svet." V avtoritarnih deželah, kjer ni svobodnih in splošnih volitev, kjer ni izdelanega sistema demokratičnega odločanja in upravljanja, ima pojem človekove pravice skorajda metafizične razsežnosti. Nasprotno pa v deželah tako imenovane parlamentarne demokracije (Zahodna Evropa, ZDA, Japonska itd.) večina ljudi problema človekovih pravic niti ne občuti kot nekaj pomembnega in ključnega. To je tudi problematično, a o tem pozneje.

Pojem človekovih pravic je relativno mlad. Segi v znamenito leto 1789, ko je bila v Franciji zapisana Deklaracija o pravicah človeka in državljana. Prvi člen: "Ljudje se rodijo in živijo svobodni ter enaki v pravicah..." To se nam zdi danes samoumevno. Prav tako, kot se nam zdi samoumevna Splošna deklaracija človekovih pravic, ki jo je sprejela Generalna skupščina Organizacije združenih narodov 10. decembra 1948. In vendar ni tako zelo preprosto. Tako imenovane socialistične države - od Sovjetske zveze do Jugoslavije - so se ob glasovanju za Resolucijo leta 1948 vzdržale. Za jasnejšo razumevanje je treba na tem mestu spregovoriti nekaj besed o temeljni logiki t.i. socialističnih držav. Sistem teh

režimov je namreč zgrajen na izhodišču, da je država vse, posameznik pa nič, oziroma samo kolesce v državnem mehanizmu. Tu hitro pridemo do paradoksa. Kot je po eni strani francoska revolucija leta 1789 s svojo Deklaracijo o pravicah človeka in državljana postavila temelje današnjemu pojmovanju individualne svobode, je po drugi strani pozneje individua izničila in postavila "skupno korist" kot najvišjo dobro. Rezultate poznamo: doba terorja, ko je giljotina delala noč in dan. In socializem, od Leninovega leta 1917 naprej, je deloval na istem principu. Potrebe, želje, aspiracije, pravice individua se morajo absolutno umakniti pred "dobrobitjo" skupnosti. Odveč je ponavljati, da zatrti individuum pomeni tudi neuspeh skupnosti in države. O tem jasno priča današnje stanje v socialističnem svetu.

Današnja ekonomska, politična in civilizacijska kriza v Jugoslaviji je tipičen produkt zgoraj omenjene zmote. Dodatno pa prihaja do hudih problemov v mednacionalnih odnosih. Mimogrede, to ni specifičen jugoslovanski problem, saj do mednacionalnih katastrof prihaja v vseh vechnacionalnih socialističnih državah, od Sovjetske zveze prek Vietnama do Romunije, ČSSR in Bolgarije. Zakaj? Nacionalno vprašanje je tesno povezano z vprašanjem človekovih pravic. Zahodnoevropske države so nacionalno vprašanje krvavo in brutalno "razrešile" že pred več stoletji (Francija, Anglija) ali najpozneje v 19. stoletju (Nemčija, Italija), in sicer po vzorcu: ena država - en narod. Na specifičen način, a z enakim izidom, je bil ta problem razrešen v Združenih državah Amerike. Socializem je šel v zvezi s tem korak naprej, načelno je zaščitil pravice vseh nacionalnih, etničnih manjšin. Ker pa je bil v praksi izrazito centralistično, etatistično (država

vse - posameznik nič) organiziran, se je ta centralizem nujno izrazil tudi na ravni nacionalnega vprašanja. Fizično manjši narodi so bili in so še zmerom nenehno ogroženi od večinskega naroda - ruskega v Sovjetski zvezi, češkega v ČSSR, bolgarskega v Bolgariji, srbskega v Jugoslaviji itd. Socializem pa ima še to nesrečno lastnost, da si nikoli noče priznati, da bi bilo v njem karkoli narobe. Ker naj bi bil kot sistem popoln, notranjih napak ne more biti in pika. Zato imamo danes v Jugoslaviji Kosovo kot mednarodni problem. Socialistična Jugoslavija je bila ustanovljena leta 1945 kot država, v kateri med vsemi narodi vladata ljubezen in bratstvo. To pa je bila seveda čista iluzija. V življenju - tako med posamezniki kot med narodi - zmerom obstajajo različni interesi, ki so si po navadi v nasprotju. Če hočemo ta nasprotja razrešiti, jih moramo najprej priznati kot normalna in legitimna. Če pa umetno in nasilno ustvarjamo iluzijo o brezkonfliktnosti, ta nasprotja prej ali slej še toliko bolj silovito izbruhnejo na plan. In prav to se dogaja dandanes od Urala do Jadranskega morja. Čudežnega zdravila ni. Je pa pot in to ena sama. Imenuje se: človekove pravice. Danes v Jugoslaviji več kot dva milijona Albancev nima vseh državljanskih pravic. In dokler bo tako, na Kosovu sporov in nesporazumov med Albanci in Srbi ne bo mogoče rešiti. S tanki, puškami in pendreki je mogoče ljudstvo začasno utišati, ni pa ga mogoče narediti srečno. Zato je edini izhod iz sedanje krize zagotovitev slehernemu človeku v tej deželi, da bo lahko polno in v celoti uresničeval svoje človekove in nacionalne pravice, potrebe in hotenja.

Jaša L. Zlobec

Ljubljana, 17.7.1989

JASHA L. ZLOBEC:

TË PËRBASHKËTA DHE TJERAFARE

TË DREJTAT E NJERIUT-CELËS I MARRJES VESH I SLLOVENISË E JUGOSLLAVISË, LINDJES E PERËNDIMIT

Me të drejtat e njeriut e ke si me bukën. Kur të kesh uri e je pa bukë ia din vlerën. Apo ndryshe, poetikisht, siç shkroi poeti slloven Tone Kunter: "Kur ke uri, je krejt tjetër dhe krejtësisht ndryshe e sheh botën". Në vendet autoritare, ku nuk ka zgjedhje të lira e të përgjithshme, ku s'ka sistem të përpunuar të vendosjes dhe udhëheqjes demokratike, koncepti të drejtat e njeriut ka pothuaj dimensione metafizike. E kundërta në vendet e të ashtuquajtura demokratike parlamentare (Evropa Perëndimore, ShBA-të, Japonia etj.) shumica e njerëzve problemin e të drejtave të njeriut as e ndjejnë si diçka të rëndësishme e kyçe. Edhe kjo është problematike po më vonë rreth kësaj.

Koncepti i të drejtave të njeriut është relativisht i ri. Shtrihet në vitin e lavdishëm 1789, kur në Francë u shkrua Deklarata mbi të Drejtat e Njeriut e të Qytetarit. Neni i parë: "Njerëzit lindin e jetojnë të lirë e të barabartë në të drejtat..." Kjo sot na duket e vetëkuptueshme. Njësoj siç na duket e vetëkuptueshme Deklarata e Përgjithshme e të Drejtave të Njeriut, aprovuar nga Kuvendi i Përgjithshëm i OKB-së më 10 dhjetor 1948. Po, megjithatë, nuk është aq e thjeshtë. Të ashtuquajturat shtete socialiste nga Bashkimi Sovjetik deri tek Jugosllavia, me rastin e votimit për Rezolutën e vitit 1948, u përmbajtën. Që të jemi më të qartë duhet me këtë rast të flitet për logjikën themelore të të ashtuquajturave shtete socialiste. Sistemi i atyre regjimeve në të vërtetë ngritet në konstatimin se shteti është çdo gjë kurse individ i hiç, apo vetëm një rrotëz në mekanizmin shtetëror. Kështu shpejt vijmë deri tek paradoksi. Ashtu sikurse Revolucioni Francez i vitit 1789 me Deklaratën mbi të drejtat e njeriut dhe të qytetarit ka vënë themelet e konceptimit të sotëm të lirive individuale, në anën tjetër më vonë individin e zhduku dhe vendosi "dobinë e përbashkët" si të mirën më të lartë. Rezultatet i dijmë: periudha e terrorit kur gilotina punonte ditë e natë. Edhe socializmi, nga viti 1917 i Leninit e tutje, veproi në të njëjtin princip. Nevojat, dëshirat, aspiratat, të drejtat e individit duhet absolutisht të shmangen para "mirëqenies" së bashkësisë. Është e tepërt të përsëritet, se individ i shtypur don të thotë mospjesë e bashkësisë dhe shtetit. Për këto flet gjendja në botën socialiste.

Kriza e sotme ekonomike, politike e civilizuese në Jugosllavi është produkt tipik i lajthitjes së përmendur më lart. Përmëtepër po vjen edhe deri te problemet e rënda në marrëdhëniet ndërnacionale. Kalimthi, ky nuk është problem specifik jugosllav ngaqë katastrofat ndërnacionale paraqiten në të gjitha shtetet shumënacionale socialiste që nga Bashkimi Sovjetik deri në Vietnam e Rumani, Cekoslllovakia e Bullgari. Pse? Cështja nacionale është e lidhur ngushtë me çështjen e të drejtave të njeriut.

Shtetet evropiane perëndimore çështjen nacionale e kanë "zgjidhur" brutalisht e me gjak para shumë shekujsh (Franca, Anglia) apo së voni në shekullin 19. (Gjermania, Italia) sipas parimit: Një shtet-një popull. Në mënyre specifike po me rezultat të njëjtë ky problem u zgjidh në Shtetet e Bashkuara të Amerikës. Në këtë drejtim socializmi ka shkuar një hap përpara duke mbrojtur parimisht të drejtat e të gjitha pakicave nacionale e etnike. Duke qenë i organizuar në praktikë në mënyrë tejet centraliste e etatiste (shteti çdo gjë-individi hiç), ai centralizëm domosdo është shprehur edhe në rrafshin e çështjes nacionale. Popujt më të vegjël numerikisht kanë qenë dhe janë edhe më tej të kërcënuar nga populli shumicë rus në Bashkimin sovjetik, nga ai çek në Cekosllovakia, bullgar në Bullgari, serb në Jugosllavi etj. Socializmi ka edhe atë veti fatkeqe, që kurrë të mos pranojë, se mund të jetë në të diçka jo në rregull. Pasi që si sistem do të duhej t'ishte i plotë, gabime të brendshme s'mund të ketë dhe-pikë. Sekëndejmë sot kemi në Jugosllavi Kosovën si problem ndërkombëtar. Jugosllavia në vitin 1945 ishte themeluar si shtet ku midis gjithë popujve mbretërojnë dashuria e vëllazëria. Natyrisht se ka qenë një iluzion i kulluar. Në jetë, si midis individëve poashtu midis popujsh prore ekzistojnë interese të ndryshme që zakonisht janë në kundërshtim. Po deshëm atë kundërshti ta zgjidhim, duhet më parë t'i pranojmë si normale e legjitime. Nëse krijojmë iluzione artificiale e të dhunshme mbi moskundërshtinë, ato kontradikta herët a vonë do të shpërthejnë më me forcë dhe do të dalin në pah. Pikërisht këto ndodhin sot nga Urali deri në Adriatik. Bar çudibërës nuk ka. Porse ka rrugë, bile vetëm një e vetme. I thonë **të drejtat e njeriut**. Sot në Jugosllavi mbi dy milionë shqiptarë nuk kanë të gjitha të drejtat qytetare. Derisa të jetë kështu, konfliktet midis Shqiptarëve e Serbëve nuk do të mund të zgjidhen. Me tanke, pushkë e korbaçe mund të qetësohet përkohësisht populli, po s'është e mundshme të bëhet fatbardhësisht. Prandaj, shtegdalja e vetme nga kriza e sotme qëndron në garantimin çdo individi në këtë vend që plotësisht dhe në tërësi të realizojë të drejtat njerëzore e nacionale, nevojat dhe dashjet.

(S.K.)

DISKRIMINACIJA OTROK V TETOVU (II)

Marjana Vončina se odločno brani razmisleka o vprašanju, ali je tetovski ukrep usmerjen proti Albancem z njihovo visoko nataliteto ali ne. Zatrjuje, da "smo navsezadnje vsi ljudje in revščina ponavadi ne izbira po narodnosti". Bistvo tetovskega problema v resnici ni diskriminacija Albancev kot pripadnikov naroda, temveč diskriminacija otrok kot državljanov SFRJ. Ampak zakaj se Marjana Vončina tako vehementno brani pred tem, da bi na tetovski zakon gledali v luči problematike Albancev v Jugoslaviji? Kadar so otroci diskriminirani, me nekaj sili v skeptičen odnos do patriotičnega zanosa; toda tetovski zakon neizogibno pada v politični kontekst ukinitve albanskih srednjih šol v nekaterih makedonskih občinah, v kontekst nasilnega rušenja zidov okoli albanskih hiš in v kontekst brutalnih zapornih kazni nad osemnajstletnimi albanskimi otroki, ki so obsojeni samo zaradi besed, ki so jih izrekli, in zaradi zavzemanja za pravico, ki jim je zagotovljena z ustavo: za pravico, da se šolajo v jeziku svojih mam in očetov. Marjana Vončina bi morala upoštevati tudi trditve iz srbskih in makedonskih časopisov, da je visoka nataliteta Albancev organizirana iredentistična zarota, in podobne neokusnosti. Tetovski zakon zagotovo podpira te očitne oblike protialbanskega šovinizma. Ljudje, ki jih tetovski zakon najhuje prizadeva, so namreč predvsem pripadniki ljudstva, ki se mu v Makedoniji godijo očitne nacionalne krivice. Marjana Vončina poudarja, da je tudi predsednik tetovske občine Adem Abdula, ki je glavni pobudnik tetovskega demografskega zakona, po narodnosti Albanec. Meni se to dejstvo ne zdi pomembno; verjetno je eden od tistih nesrečnih Albancev, ki so jih srbski in makedonski protialbanski šovinisti pridobili za podporo svoji politiki. Marjana Vončina tudi zatrjuje, da ji "nihče o vprašanih, ne v mestu ne v vaseh, ni odgovoril, da so prizadevanja za zmanjšanje rodnosti brutalna, da ima vsakdo pravico imeti toliko otrok, kolikor jih hoče oziroma lahko rodi". Temu se niti najmanj ne čudim. Od

pripadnikov naroda, ki ima toliko političnih zapornikov kot jugoslovanski Albanci, obsojenih večidel le zaradi "verbalnih deliktov" in "sovražne propagande", ne moremo pričakovati iskrenih odgovorov na vprašanje, kaj si mislijo o šovinističnih ukrepih, katerih pobudnik je predsednik občine, v kateri prebivajo, in ki jih podpira tudi vlaga makedonske republike. Ali bi bilo leta 1976 veliko Slovencev, ki bi kakemu neznanemu tujemu novinarju iskreno odgovorili, kaj si mislijo na primer o kočevskem poboju razoroženih domobranskih vojnih ujetnikov? Če bi Marjana Vončina uspela prepričati, da se njeni sogovorniki niso bali, da bi iskreni odgovori na njena vprašanja utegnili priklicati policijske in sodne posledice, in če bi me prepričala, da intervjuvanci niso imeli njenega spraševanja za policijsko provokacijo, bi se mi zdela njena trditev vredna globokega razmisleka. Toda številni stiki z Albanci nam kažejo, da se večina Albancev izogiblje političnim pogovorom z neznanci. In prav imajo; zakaj bi se po nepotrebnem izpostavljali nevarnosti, da jih zaprejo?

Odgovoriti moram še na očitek, da sem s svojim govorom na zboru slovenskih kulturnih delavcev izpostavil vse slovenski narod napadom iz Makedonije. Marjana Vončina si očitno želi obraniti slovenski narod pred napadi zaradi mojega nastopa, saj piše takole:

"že naslednjega dne je odgovorila "Nova Makedonija", osrednje makedonsko glasilo, vendar ne Juretu Deteli, ampak Slovencem. Komentar Vladimirja Tulevskega ima naslov "Suverenost po slovenski meri". V času, ko se napadi n Slovenijo in njene predstavnike stopnjujejo, ko je oči in ušes na preži vse več, se zdi pošteno in prav, da se ob tetovskem primeru nekoliko pomudimo."

Na žalost se moram strinjati z Marjano Vončina, da je slovenski narod v resnici napačen naslov za očitke in jezo, ki jih je vzbudilo moje stališče o tetovskem diskriminacijskem demografskem zakonu. Med Slovenci najbrž ni veliko ljudi, ki se v tem pogledu docela strinjajo z menoj. Novinarja Nove

Makedonije bo verjetno razveselila moja informacija, da sem med Slovenci in med Slovenkami požel nemalo besa in očitkov zaradi svojega nastopa. Temu se ne čudim. Etična občutljivost Slovencev za številne politične probleme se je v zadnjih letih resda močno povečala, toda po številu abortusov še zmeraj spadajo med vodilne narode, zato jih je moj govor dregnil v bolečo točko. Z eno besedo, novinarja Nove Makedonije lahko potolažim, da ima med Slovenci malo takšnih oponentov, kakršen sem jaz. Moja mera za človeško suverenost nikakor ni tipično slovenska, kot zmotno misli; prej bi lahko rekli, da je žirafja ali gamsja, kajti žirafe in gamsi ne poznajo abortusov.

Nihče mi ni rekel, da je govorniški pult v Cankarjevem domu delgatska tribuna. Samo po sebi mi je bilo umevno, da ne govorim v imenu nikogar, ki bi me pooblastil, da v Cankarjevem domu zastopam njegova stališča. Mislil sem, da je to tudi novinarju Nove Makedonije prekleto jasno. Pripomnim naj še to, da me ni nihče povabil v Cankarjev dom. Šele po končanem zboru kulturnih delavcev sem zvedel, da so organizatorji pred začetkom zbora razposlali 1200 vabil, s katerimi so vabili k udeležbi. Meni niso poslali vabila, toda mislil sem, da je govorniški pult na razpolago vsakomur, ki zaprosi za besedo. Vsekakor pa naj novinarji Nove Makedonije vejo, da organizatorji zbora kulturnih delavcev ne nosijo niti najmanjše sokrivde in soodgovornosti za moj nastop v Cankarjevem domu.

Toda četudi se moje stališče do tetovskega demografskega zakona razlikuje od stališča večine Slovencev in četudi se moje pojmovanje o razmerjih med vrednotami razlikuje od pojmovanja večine Slovencev, mi vendar nihče nima pravice očitati, da je moje etično stališče protislovensko, in nihče nima pravice distancirati slovenskega naroda KOT CELOTE od mojega etičnega stališča. Nihče nima pravice, da monopolizira CELOTEN slovenski narod z vidika svojega stališča, in da razglša vse, kar temu stališču nasprotuje, za protislovensko, za tujek v slovenskem telesu. Četudi se ne bi danes

noben Slovenec ukvarjal z istimi problemi kakor jaz, ne bi mogel iz tega nihče sklepati, da v prihodnosti ne bojo o teh problemih Slovenci razpravljali v slovenskem jeziku. Nihče mi ne more odvzeti globoke čustvene vezanosti na številne slovenske pesmi, in globoke pripadnosti spominom na številne subtilne pogovore, ki sem se jih udeležil v slovenskem jeziku - v jeziku, ki sem se ga naučil prvega med vsemi, ki ga najbolje obvladam in ki sem za njegovo kultivacijo storil več kot za kultivacijo kateregakoli drugega jezika. Skratka: SLOVENECSSEM, in ne najdem besed, s katerimi bi lahko izrazil, kako si želim, da bi to barbarsko ljudstvo, ki mu pripadam, ublažilo svoje brutalne nravi, običaje in ravnanja.

Neka moja izjava z zbora slovenskih kulturnih delavcev pa zasluži, da se z njo samokritično soočim. V Cankarjevem domu sem rekel, da bi slovenske oblastniške ustanove morale obravnavati kot zločinca vsakega zdravnika, ki diskriminiranim otrokom odreče brezplačno zdravniško pomoč. To izjavo preklicujem - ne zato, ker bi se mi zdaj zdelo takšno ravnanje zdravnikov manj brutalno kot v času izjave, temveč zato, ker ne želim z zapornimi kaznimi večati trpljenja na tem svetu. Nikakor nočem zapornih kazni za tetovske zdravnike, temveč hočem, da se takoj ukinejo brutalni zakoni, ki sankcionirajo njihovo ravnanje. Mogoče se bo pričujoča samokritika zdela komu pretirano skrupulozna, toda če pomislim, kakšna kazen bi lahko doletela tetovske občinske funkcionarje in zdravnike, mi je hudo zanje, saj vem, da jih ne čaka lahka prihodnost. Četudi se zavzemam za takojšnje prenehanje nacionalnega zatiranja Albancev, bi vendar rad storil vse, kar je v moji moči, da ne bo nikoliprišlo do izbruha maščevalnosti nad zatiralci. Če gledamo post festum na nekatere zgodovinske prevrate, nam postane jasno, da je bilo v obdobjih upravičenega upora proti zatiralcem premalo storjenega, da ne bi maščevalnost do zatiralcev dobila v času zmage nad njimi pošastnih dimenzij. Zato predlagam amnestijo vseh, ki jih je

protialbanska histerija tako zaslepila, da so segli po protiustavnih ukrepih.

Spomnil sem se pesnika in prevajalca Mateja Bora. Popolnoma verjamem, da je v času poveljne represije nad Kocbekom pošteno in možato ravnal in da leta 1946, ko je izšla knjiga njegovih pesmi, še ni ničesar vedel o kočevskem masakru razoroženih domobranskih ujetnikov. Jasno je, da je bil Matej Bor kot intelektualec, pesnik in poznavalec Shelleyeve poezije popolnoma neuporaben za okrutne maščevalne ukrepe in da se je zato politična elita potrudila, da je svoje krvavo maščevanje prikrila pred takšnimi ljudmi. Toda če preberem takšno pesem, kakor je na primer Sinu izdajalcu, moram priznati: tudi Matej Bor je nekaj prispeval k množičnemu besu, ki je po partizanski zmagi dobil svojo zadostitev v pobojih vojnih ujetnikov. Nikakor nočem trditi, da je krivda Mateja Bora primerljiva s krivdo tistih vrhovnih oblastnikov, ki so ukazali pobjo. Hočem le reči, da mora biti intelektualec v razburkanih političnih obdobjih skrajno pazljiv, da pri svojem političnem angažiranju ne daje s svojim pisanjem potuhe mračnim maščevalnim strastem. Absurdno bi bilo danes očitati Mateju Boru, da je v tem smislu pred petinštiridesetimi leti z dvema ali s tremi pesmimi zabredel v zmoto; s petinštiridesetletne distance ni težko deliti naukov. Upam, da mi Matej Bor ne zameri pričujoče pripombe; do tragike duhovno živih intelektualcev, ki jih je zagrabil okrutni čas, čutim globoko sočutje. Primer Mateja Bora omenjam zato, ker so intelektualci tudi danes na neki način v podobnem položaju. Vendar mi vzbuja optimizem neverjetna potrpežljivost Albancev, s katero že dolgo prenašajo zatiranje, zato upam, da se bojo znali dostojanstveno odpovedati nasilju in maščevalnosti tudi takrat, ko jim bojo vse jugoslovanske ustanove priznavale tiste nacionalne pravice, ki jim pripadajo po mednarodnih konvencijah in po naravnem pravu.

JURE DETELA:

DISKRIMINIMI I FËMIJËVE NË TËTOVË

(vazhdim nga numri i kaluar)

Marjana Vonçina refuzon vendosmërisht të mendojë për çështjen e ligjit tetovar se është apo nuk është i drejtuar kundër shqiptarëve për natalitetin e tyre të lartë. Ajo deklaron se të gjithë "më në fund jemi njerëz dhe se varfëria nuk zgjedh midis kombësish". Esenca e çështjes tetovare në të vërtetë nuk është diskriminimi i shqiptarëve si pjesëtarë të një populli po diskriminimi i fëmijëve si qytetarë të RSFJ-së. Mirëpo Marjana Vonçina me aq këmbëngulje i ikën edhe vetë mendimit se ligji i Tetovës të vështrohet në dritën e pozitës së shqiptarëve në Jugosllavi. Atëherë kur edhe fëmijët goditën nga diskriminimi, diçka më shtyn të kam një raport skeptik ndaj entuziazmit patriotik; ndërkaq ligji tetovar pa dyshim bie në kontekstin politik të mbylljes së shkollave të mesme shqiptare në disa komuna maqedonase, në kontekstin e rrënimit me dhunë të mureve rreth shtëpive shqiptare dhe në kontekstin e dënimeve brutale me burg të fëmijëve tetëmbëdhjetëvjeçarë shqiptarë, vetëm për fjalët që i thanë dhe për shkak të angazhimit të tyre për të drejtën që ua siguron edhe Kushtetuta: për të drejtën që të shkollohen në gjuhën e nënave dhe të etërve të tyre. Marjana Vonçinaduhej t'u kushtonte pak rëndësi edhe pohimeve të shtypit serb dhe maqedonas në lidhje me atë se nataliteti i shqiptarëve qenka një komplot irredentist dhe gjëra tjera pa kripë. Ligji tetovar bile u jep përkrahje të plotë shfaqjeve të këtilla të hapura të shovinizmit antishqiptar. Njerëzit që i godet më së shumti ligji tetovar janë pikërisht dhe para së gjithash pjesëtarë të një popullate, e cila në Maqedoni po e pëson keq vetëm për shkak të përkatësisë së saj kombëtare. Marjana Vonçina thekson se madje edhe kryetari i komunës së Tetovës, **Adem Abdullahu**, është iniciator kryesor i ligjit demografik tetovar, me kombësi na qenka shqiptarë. Ky fakt mua s'më thotë gjë: me siguri duhet të jetë ndonjëri prej atyre shqiptarëve fatzite blerë prej shovinistëve serbë e maqedonas për të mbështetur politikën e tyre. Marjana Vonçina gjithashtu pohon se "askush nga të pyeturit, as në qytet as në fshatra, nuk është përgjigjur në fjalët se përpjekjet për pakësimin e lindjeve qenkan brutale dhe as me ato se gjithkush paska të drejtë të ketë aq fëmijë sa dëshiron ose sa mund t'i lindë". Për këtë nuk çuditëm aspak. Prej një populli që ka aq shumë të burgosur politikë, siç janë shqiptarët e Jugosllavisë e që janë të dënuar kryesisht për "delikte verbale" dhe "propagandë armiqësore", nuk mund të presësh përgjigje të sinqertë në pyetjen se çfarë menduakan për masat kufizuese shoviniste, iniciator i të cilave qenka kryetari i komunës në të cilën jetojnë dhe të cilat i mbështetka edhe pushteti i republikës maqedonase. A do të kishte vallë në vitin 1976 shumë sllovenë që do t'i përgjigjeshin sinqerisht ndonjë gazetari të huaj e të panjohur, se çfarë mendojnë, bie fjala, për plojen në Koçevje të domobranëve, robër të çarmatosur lufte. Nëse Marjana Vonçina do të arrinte të më mbushte mendjen se bashkëbiseduesit e saj nuk kanë pasur frikë se përgjigjet e tyre të sinqerta në pyetjet e saja nuk do të sillnin për pasojë edhe masa policore e gjyqësore, dhe nëse do të më mbushte mendjen se të intervistuarit nuk i kanë marrë pyetjet e

saja për provokacione të rëndomta policore e gjyqësore, do të më dukej pohimi i saj i denjë për një shqyrtim të thellë. Mirëpo kontaktet e shumta me shqiptarët na bëjnë me dije se shumica e tyre u ikin bisedave politike me të panjohur. Dhe, a s'kanë, vallë të drejtë? Përse t'i nënshtrohen pa ndonjë shkak rrezikut për t'u burgosur?

Më duhet të merrem edhe me atë vërejtjen se me fjalimin tim në tubimin e punonjësve sllovenë të kulturës, paskam bërë që mbarë populli slloven t'i nënshtrohet sulmeve nga Maqedonia. Duket sikur Marjana Vonçina don të marrë në mbrojtje gjithë popullin slloven para sulmeve për shkak të paraqitjes sime, prandaj shkruan kështu:

"Që të nesërmen reagoi "Nova Makedonija", gazeta qendrore maqedonase, mirëpo jo kundër Jure Detelës po kundër sllovenëve. Komenti i Vladimir Tulevskit është titulluar "Sovraniteti sipas mënyrës sllovene". Në kohën kur për herë e më tepër po shkallëzohen sulmet kundër Sllovenisë dhe përfaqësuesve të saj, kur si sytë ashtu veshët janë ngrehur lart drejt tyre, duket e drejtë dhe e ndershme që të merremi pak me rastin e Tetovës". Për fat të keq më duhet të pajtohem me Marjana Vonçinën se populli slloven vërtetë është një adresë e gabuar për zbrazjen e kritikave dhe të mllefrit të shkaktuar pre qëndrimin tim ndaj ligjit diskriminues demografik të Tetovës. Ma ha mendja se ndër sllovenët nuk ka edhe aq shumë njerëz që do të pajtoheshin plotësisht me mua. Gazetarin e "Nova Makedonisë" me siguri do ta gëzojë lajmi se unë me qëndrimet e mia, nga ana e sllovenëve e slloveneve kam pësuar jo pak qortime e kam shkaktuar jo pak hidhërime. Kjo gjë nuk më çudit. Ndjeshmëria etiko-morale e sllovenëve në vitet e fundit për çështjet e shumta politike, është shtuar shumë, mirëpo nga ana e abortimeve sllovenët janë në radhën e popujve që prijnë. Për këtë shkak paraqitja ime ka prekur aty ku dhemb. Me një fjalë, gazetari i "Nova Makedonisë" mund të ngushllohet se në mes të sllovenëve ka fare pak oponentë të tillë si unë. Masa ime për sovranitetin njerëzor assesi nuk është tipike sllovene, siç do të mendonte gabimisht ai; më parë do të thosha se ajo përputhet me qëndrimin e gjirafave a të dhive të egra, ngase as të parat as të dytat s'kanë haber për abortusin.

Askush s'më ka thënë se pulti i oratorit në Cankarjev Dom është ndonjë tribunë e delegatëve. E kisha të qartë se atje s'po flisja në emër të askujt që do të më kishte autorizuar, që në Cankarjev Dom të përfaqësoja qëndrimet e tija. Të vejë në djall se kjo do të duhej t'ishte e qartë edhe për gazetarin e "Nova Makedonisë"! Më duhet të përmend edhe një fakt: askush nuk më ka ftuar atë ditë në Pallatin e Cankarit. Vetëm pas përfundimit të tubimit kam marrë vesh se organizatorët e tij paskëshin shpërndarë 1200 ftesa pjesëmarrjeje. Unë s'kam pasur kurrëfarë ftese, po kam pasur bindjen se foltorja është në dispozicion të çdo qytetari që do të donte të merrte fjalën. Le ta dijnë patjetër gazetarët e "Nova Makedonisë" se organizatorët e tubimit të punonjësve kulturorë nuk mbajnë as më të voglën bashkëpërgjegjësi apo bashkëfajësi për paraqitjen time publike në Cankarjev Dom.

Mirëpo nëse qëndrimi im përkitazi me ligjin demografik tetovar dallohet nga qëndrimi i shumicës së sllovenëve dhe nëse pikëpamja

ime për raportet midis vlerave dallohet nga pikëpamja e shumicës së sllovenëve, askush s'ka të drejtë të më qortojë për ndonjë qëndrim timin kundërslloven dhe askush s'ka të drejtë ta distancojë popullin slloven si **TËRËSI** nga qëndrimi im etik. Askush s'ka të drejtë ta monopolizojë **TËRË** popullin slloven sipas këndvështrimit dhe qëndrimeve të vetanë mënyrë që gjithçka që s'përputhet ose është kundër atij këndvështrimi, ta shpallë si antisllovene ose si diçka të huaj për trupin slloven. Nëqoftëse sot asnjë qytetar slloven nuk preokupohet me po ato probleme që më preokupojnë mua, askush nuk mund të nxjerrë përfundim se edhe në të ardhshmen nuk do të diskutojnë për këto probleme sllovenët në gjuhën e tyre sllovene. Askush nuk mund të mi rrëmbejë lidhjet e forta emocionale për këngët e shumta sllovene dhe përkatësinë time të thellë në kujtimet për bisedat e shumta e subtile në cilat kam marrë pjesë në gjuhën time sllovene, në gjuhën që e kam mësuar para gjithë tjerave, të cilën e kam përvetësuar më së miri dhe për kultivimin e së cilës kam bërë më shumë se për kultivimin e cilësdo gjuhë tjetër. Shkurt: **JAM SLLOVEN** dhe nuk gjej shprehje me të cilën do ta thoja lehtë se sa do të dëshiroja që ky popull barbar të cilit i takoj edhe vetë, ta zbuste natyrën e tij të vrazhdët, zakonet dhe mënyrën e sjelljes.

Ndërkaq njëra nga deklaratat e mia në tubimin e punonjësve kulturorë sllovenë meriton një ballafaqim autokritik. Në Pallatin e Cankarit kam thënë midis tjerash se organet e pushtetit slloven duhet ta trajtojnë si kriminel cilindo mjek që fëmijëve të diskriminuar do t'ua refuzonte ndihmën shëndetsore pa pagesë. Këtë deklaratë më duhet ta tërheq- jo sepse një mënyrë e tillë sjelljeje më duket tani më pak brutale se sa në kohën e fjalimit tim, por vetëm se nuk kam dëshirë që me burgosje të reja t'i shtoj vuajtjet në këtë botë. Nuk dëshiroj kurrësesi dënime me burg për mjekët tetovarë po dua që menjëherë të hiqen ato ligje brutale që i sanksionojnë veprimet e tyre. Ka mundësi që autokritika ime ti duket dikujt si diçka tepër skrupuloze por kur mendoj se ç'dënime të rënda mund t'u sjellë ndonjë situatë e re punëtorëve shëndetsorë dhe zyrtarëve të sotëm komunalë të Tetovës, ndjej keqardhje për ta, sepse e di që mirë se e ardhshmeja e tyre s'do të jetë aspak e lumtur. Edhe pse angazhohem për një ndërprerje të menjëhershme të shtypjes kombëtare të shqiptarëve, në të njëjtën kohë do të bëja gjithçka që është në mundësitë e mia që kurrë të mos vijë deri tek shpërthimi i hakmarrjes ndaj shtypësve të sotëm. Nëqoftëse i vështrojmë disa kthesa të mëdha historike post festum, na bëhet e qartë se në kohën e rezistencës së arsyeshme kundër shtypësve është punuar fare pak që hakmarrja kundër shtypësve, në çastin e triumfit të merituar, të mos marrë përmasa të përbindëshme. Prandaj propozoj një amnesti për të gjithë ata që histeria antishqiptare i ka verbuar shumë, sa që u kapën edhe pas masash antikushtetuese.

Mu kujtua këtu poeti e përkthyesi Matej Bor. Besoj plotësisht se në kohën e represaljeve të luftës ndaj Kocbekut ai është sjellë ndershmërisht dhe si burrat, dhe se në vitin 1946, kur u botua libri i tij i poezive, akoma nuk dinte asgjë për masakrin koçevjas të robërve të paarmatosur domobranë. Është fare e qartë se Matej Bori, si intelektual, poet dhe njohës i shkëlqyer i poezisë së Shelit, ishte fare i papërdorshëm për masa të egra

ndëshkimore dhe se mu për këtë elita e atëherëshme politike hakmarrjen e vet të përgjakshme e mbante fshehur para njerëzve të këtillë. Mirëpo, duke lexuar një poezi të këtillë, siç është për shembull "Djalit të tradhëtarit" më duhet të konstatoj se edhe Matej Bori i ka kontribuar revoltës masive që pas fitores partizane e gjeti përmbushjen e vet në likuidimin e robërve të luftës. Assesi nuk dua të pohoj se faji i Matej Borit mund të matet me fajin e pushtetmbajtësve të lartë që urdhëruan masakrin. Vetëm desha të them se në situata të trazuara politike detyrë e intelektualit është që të jetë tejet i kujdesshëm, që gjatë angazhimit të vet politik me shkrimet e veta të mos u mbajë krahun furive të verbëra të hakmarrjes. Do t'ishte absurde të fajësojmë sot Matej Borin, që në këtë kuptim, para 45 vjetësh, me dy ose tri poezi të veta, qenka zhytur në gabime: nga distanca 45 vjeçare nuk është vështirë të jepen mësimë morale. Shpresoj se Matej Bori nuk do të ma zërë për të madhe për këto vërejtje; me tragjikën shpirtërore të intelektualëve të gjallë, që dikur i rrëmbeu çasti i egër të papërgatitur, ndjej një bashkëvuajtje të thellë. E përmenda Matej Borin vetëm për arsye se intelektualët, në një mënyrë edhe sot janë në një situatë të ngjashme. Megjithatë durimi i pabesueshëm i shqiptarëve ndaj një shtypjeje kaq të gjatë, më mbush me optimizëm; ky fakt më jep shpresë se ata do të dinë që edhe atëherë, kur të gjitha organet shtetërore jugosllave do t'ua pranojnë ato të drejta kombëtare që u takojnë edhe sipas konventave ndërkombëtare edhe sipas të drejtës së natyrshme, të heqin dorë në mënyrë dinjtoze nga dhuna dhe hakmarrja ndaj shtypësve të sotëm. (Fund)

Nga sllovenishtja: B. Elshani
S. Kabashi

D Ē B I M I I P A P Ē R S H T A T S H M Ē R I S Ē

("Vetëm për primitivët historia nis nga dita kur ata kanë lindur"- MARKSI)

Deri tash, në Kosovë, u janë ndërruar emrat disa shkollave të pagëzuara me emra të personaliteteve kulturore dhe historike të popullit shqiptar me pretekst të "stabilizimit të situatës politike dhe të sigurisë"?!...

Nën moton e luftimit të nacionalizmit dhe të separatizmit shqiptar vitet e fundit, jo vetëm në Kosovë, janë ndërmarrë e po ndërmerren disa masa që të pakuptueshme me të cilat më askush s'po bindet se është fjala për luftimin e nacionalizmit dhe pasojave të tij. Gjërat tashmë janë që të kristalizuara, saqë, as indiferentët dhe laikët nuk janë më ata që ishin. Në këtë drejtim hyjnë kërkesat e shpeshtuara për ndërrimin e emrave të shkollave dhe institucioneve të tjera që mbajnë emrat e personaliteteve të shquara të historisë, kulturës dhe traditës së popullit shqiptar, sikurse janë Hasan Prishtina, Bajram Curri, Luigj Gurakuqi, Isa Boletini, Azem Bejta, Shote Galica, vëllezërit Frashëri e madje është kërkuar dhe është arritur qëllimi t'i hiqet emri Halit Ibishit, emrin e të cilit e mbante shkolla fillore e Babushit të Serbëve të Ferizajt, i cili për liri u dogj në krematoriumet naziste. Në vazhden e kësaj fushate i është ndërruar emri i shkollës fillore "Vëllezërit Frashëri të Miradisë së Epërme të Prishtinës, shkollës së mesme "Luigj Gurakuqi" të Klinës mu në vitin jubilar kur të gjithë, nxënës e mësimit, përgatiteshin të kremtonin 20 vjetorin e themelimit të kësaj vatre shkollore. Pastaj është ndërruar emri i shkollës fillore "Azem Bejta" të Grabanicës së Klinës, shkollës së mesme "Skënderbeu" të Preshevës (RSS), etj. Ka kërkesa për ndërrimin e emrave të rrugëve sikurse është rasti me kërkesën për ndërrimin e emrit të rrugës "Shtjefën Gjeçovi" të Lipjanit, etj.

Për ndërrimin e emrave të shkollave me emra të këtyre personaliteteve janë trilluar lloj-lloj shpifjesh dhe janë bërë njollosje të pashembullta të këtyre figurave të ndritura të popullit tonë. Për Isa Boletinin, Hasan Prishtinën, Bajram Currin, etj., si "argument kryesor" mirret kundërshtimi i tyre i hapët depërtimit të ushtrisë serbe pas viti 1912 në Kosovë, e cila, si për popullin shqiptar ashtu edhe për popullin maqedonas, nuk ka pasur karakter çlirimtar, siç mendon historiografia serbe. Për Luigj Gurakuqin, vëllezërit Frashëri etj., kërkohet ndihma e "argumentit" tjetër se këta nuk janë nga vendi ynë? Shkohet edhe

më tej duke thënë se janë përpjekur për "Shqipërinë e Madhe" me qëllim që tu mvishet karakteri "irredentist", domethënë që aktiviteti i tyre i atëherëshëm të shpallet i dëmshëm për të sotshmën.

Për realizimin e synimeve të tilla kanë ekzistuar skenarët e parapërgatitur, kështuqë nxënësit serbë dhe malazias vetëm janë futur në vorbullën e këtyre intrigave, në mënyrë që të krijohet bindja se kërkesat e tilla janë krejtësisht të rastësishme e spontane. Pas insinuatave të tilla nxënësit dhe prindërit e tyre ishin "këmbëngulës" dhe me presione e trike psikologjike të përgatitur deri në përpikmëri ia arrinin qëllimit të tyre aq më parë kur e njihnin terrenin...Fushata për ndërrimin e emrave të shkollave me emra të këtyre personaliteteve ke për synim, si një segment i rëndësishëm programor, dalëngadalë, të realizojë qëllimet e ithtarëve të dealbanizimit të Kosovës, të cilët këtë trevë nuk e shohin ndryshe pos si "zemër të Serbisë", prandaj shpirtëngushtësia dhe primitivizmi i tillë nuk do as të dëgjojë për jetën e të tjerëve në këto hapësira.

Përkundër faktit se kërkesat e tilla, t'i quajmë të "nxënësve dhe prindërve serbë dhe malazias", kundërshtoheshin nga nxënësit, mësimehënësit dhe prindërit shqiptarë, këta emra, në mënyrë të njëanshme ndërroheshin dhe ata madje as që pyeteshin pos që ndonjë këmbëngulës i cili s'pajtohej me një fushatë të tillë mund të binte, siç është bërë zakon të thuhet me fjalorin denoncues, në "sy të keq", sepse gjoja qenka kundër qëndrimeve...Cilave? Të LKJ-së thuhet?!

Komiteti Krahinor i Arsimit të Kosovës, anipse e ka ditur gjendjen faktike, anipse ka qenë në dijeni se emërtimi i shkollave as përafërsisht nuk është në harmoni dhe nuk i përgjigjet strukturës së banorëve të Kosovës, sikur të mos shihte e dëgjonte formoi listën me "emra kontestues" dhe ua dërgoi për të dhënë mendimin për të(para se të merrte qëndrim Kryesia e KK të Arsimit të Kosovës) Institutit të Historisë së Kosovës, ku nuk përcaktohen qartë as "për" as "kundër" dhe Institutit të Historisë së Serbisë në Beograd ku, pa një pa dy, të gjitha këto personalitete i shpallën persona non grata, "irredentistë, separatistë, shqiptaromëdhenj" e ofendime të tjera nga arsenalin i atyre që nuk heqin dorë nga mania për t'ua shkruar historinë të tjerëve!

Kryesia e Komitetit Krahinor, pas "vizës" se "bën t'u ndryshohen emrat këtyre shkollave..." tash s'ka punë tjetër pos që në ndonjë mbledhje të ardhshme të miratojë kërkesën e vet. Situatën në këtë drejtim po e ndërlikojnë ata të cilët fare lehtë, sikurse t'ishte fjala për ndonjë çikërrimë, deklarohen se "do të ndërrohen vetëm emrat ku kërkesat janë të arsyeshme"?! Thuase kërkesat e tilla ishin të arsyeshme?!...

Gjendja në Kosovë sot kur luhen lojëra të rrezikshme në terren të zbrazët, të kujton synimet e Mirko Tepavcit për Kosovën "si djep të Serbisë" ku, sipas kësaj logjike shovene, e vetmja alternativë për shqiptarët është që të ndjehen "si qiraxhinj në shtetin kombëtar serb, që të binden se janë qytetarë të rendit të dytë, të kuptojnë se vetëm me kusht të njohjes së majorizimit serb mund të qëndrojnë në vendin ku janë, në rajonet në të cilat sot jetojnë". Përkundër faktit të ditur se pikërisht ky synim

tentohet të arrihet, shqiptarët, pos ca shpirtëargatëve, nuk pranojnë e as që pajtohen të jenë qytetarë të rendit të dytë, nuk pranojnë të poshtërohen në vendin e vet sepse e dijnë fare mirë se nuk jetojnë në "tokë të huaj" siç tentohet t'u ngulitet në kokë. Nuk dëshirojnë asgjë tjetër pos barazi të mirëfilltë dhe jetë të qetë së bashku me të gjithë të tjerët në këto hapësira të përbashkëta jetësore.

Nxënësit shqiptarë e zhvillojnë mësimin në shumë shkolla kosovare të pagëzuara me emra të madhoreve të kulturës dhe traditës serbe dhe askujt deri tash, fatmirësisht, nuk i shkoi mendja të shpreh as mospajtimin më të vogël. Kjo është shenjë që flet për pjekuri nacionale politike. Marksi thotë: "Vetëm për primitivët historia nis nga dita kur ata kanë lindur".

Edhe diçka si porosi për ata të cilët thonë se "LKJ do të reagojë në rastet kur shkilet barazia kombëtare"? S'kanë ç'të presin më dhe nuk është mirë që programin e LKJ e kuptojnë si diçka hyjnore, të mirat e të cilit pritet të pikun nga qielli. Ata vet, si njerëz të gjallë, janë të thirrur ta zbatojnë programin e LKJ-së. Nëse nuk përpiqen, atëherë s'mbetet rrugë tjetër pos që ky "program" i "LKJ-së" problemet t'i zgjidh siç dëshirojnë memorandumistët!

E dëshira e memorandumistëve është që çdo gjë ta mbulojnë me programin e LKJ-së e të punojnë praktikisht kundër tij; don të thotë në mënyrë jociwilizuese. Nga kjo mënyrë, e cila po ashtu këlthet se mbështet në Programin e LKJ-së, as që mund të priten suksese. Kjo është pothuaj e sigurtë!

Bajram KABASHI

STIMULIRANJE NEPISMENOSTI

Na Kosovu se več kot 12.000 dijakov albanske narodnosti, ki so končali osnovno šolo, ne bo moglo vpisati v srednjo šolo. Po drugi strani pa je v šolskem letu 1988/89 osnovno šolo končalo 4.735 dijakov srbske in črnogorske narodnosti, v okviru boja proti izseljevanju pa so za dijake tega učnega jezika odobrili več kot 10.000 učnih mest, torej 6.000 več, kot je bilo potreb...

Zadnja leta se število maturantov albanske narodnosti, ki bi se radi vpisali na prištinsko univerzo, drastično znižuje, prav tako pa se s perfidnimi postopki niža tudi število albanskih dijakov na kosovskih srednjih šolah. Odgovorni se pri svojem opravičevanju sklicujejo na zapleteno politično stanje v pokrajini in na "hrup", ki naj bi ga inscenirali separatisti, vendar ti neprepričljivi odgovori pomenijo zgolj kuliso za doseganje drugih zastavljenih ciljev.

Bodimo bolj konkretni.

To šolsko leto je osemletko končalo 37.080 dijakov albanske, srbske, črnogorske in drugih narodnosti, ali z drugimi besedami, 32.145 dijakov albanske narodnosti, 4.735 dijakov srbske in črnogorske narodnosti ter 200 dijakov turške narodnosti. Kot je zapisano v izobraževalnem programu pokrajinskega SIS, je za šolsko leto 1989/90 za vpis v prvi letnik srednjega izobraževanja načrtovanih 32.693 prostih mest, od katerih bo dijakom albanske narodnosti na voljo 21.000 mest, dijakom srbske in črnogorske narodnosti 11.400 mest in dijakom turške narodnosti 224 mest.

Iz številk tega programa je razvidno, da je dijakom, ki bodo obiskovali pouk v srbohrvaškem jeziku, na voljo 6.665 prostih mest več, kot je kandidatov, dijaki turške narodnosti pa imajo na razpolago 24 mest več, kot je njihovo skupno število.

Veliko ljudi se sprašuje, ali ne doživlja Kosovo - konkretno albanski dijaki - getoizacije na kulturnem in nacionalnem področju, prav tako kot njihovi rojaki v Makedoniji in Črni gori.

Kot je znano, je v Makedoniji srednje šolstvo v albanskem jeziku že popolnoma eliminirano (zdaj delajo eksperimente že tudi z osnovno šolo), vse to pa naj bi bilo v čast razvoju, potrjevanju in poglobljanju bratstva in enotnosti naših narodov in narodnosti. Ta cinični humanizem že žanje svoje prave "uspehe", o tem neusmiljeno priča glasilo makedonske mladine Mlad borec, ki v eni svojih številk navaja, da v neki kičevski vasi v osnovni

šoli z albanskimi učenci pouk poteka v makedonščini. Mlad borec gre še naprej v svojih nekulturnih in nepoštenih ugotovitvah, češ da se je pri albanskih dijakih in njihovih starših končno trdno uveljavilo prepričanje, da so "makedonski Šiptarji".

Takšna nacionalna podrejenost Albancev gotovo ni plod "velikih civilizacijskih dosežkov albanske narodnosti v Jugoslaviji" (fraza, ki je ne ponavljajo na pamet samo pokrajinski politiki), prisotna pa je tudi v Črni gori, v krajih, kjer živi albanska narodnost. Kot zgled naj navedemo primer iz občine Bar, konkretno iz vasi Murič, kjer naj bi se albanski dijaki, tako vsaj je obveščena javnost, "prostovoljno" odrekli svojemu materinemu, brezperspektivnemu albanskemu jeziku. Ta zgled, ki naj bi "prispeval k sožitju bratstva in enotnosti", so pozdravili tudi vodilni izobraženci iz Bara (o tem je pisal časnik Politika).

Primerjava teh diskriminatorских in asimilacijskih teženj, ki so na delu v Makedoniji in Črni gori, z 12.000 dijaki albanske narodnosti na Kosovu, ki nimajo pravice do vpisa v srednje šole, ni naključna, temveč namerna, kajti ti mračni načrti so v našem balkanskem okolju postopno, a zanesljivo otipavanje "utripa".

Še en podatek: na vseh fakultetah pokrajinske univerze na območju pokrajine je načrtovan vpis 49% srednješolcev albanske in 78% srbske in črnogorske narodnosti. Ob tem se zastavlja še bolj mučno vprašanje: kam in na koga naj se obrnejo albanski srednješolci, ki so končali srednjo šolo v Makedoniji in Črni gori?

Na koncu je treba povedati še tole. Na Kosovu nikomur ne pride na misel, da bi v šolskih klopeh zmanjkalo prostora za enega samega samcatega srbskega ali črnogorskega dijaka, vendar pa je treba imeti posluš, in ne samo to, treba si je z vsemi močmi prizadevati, da se noben etnos v pokrajini ne bi počutil prikrajšanega v kateremkoli pogledu. Z drugimi besedami, oženja in jemanja pravice vpisa 12.000 dijakom albanske narodnosti v trenutku, ko je v pokrajini več kot 200.000 prebivalcev nepismenih ali polpismenih, nikakor ni mogoče razumeti drugače, kot da gre za odkrito stimuliranje nepismenosti, ki pomeni največje možno zlo za prihodnost SAP Kosovo.

Bajram KABASHI

MARSHI I BARABAJT

Ishte tejet prekëse përgjigja e pikëlluar që i dha pashai i Vilajetit të Kosovës një gazetari të huaj kur ai e pyeti se përse nuk e do populli i vet. "S'është e vërtetë! - u përgjigj ai i befashuar-përse të mos më dojë!". Dhe vërtetë, përse të mos e dojë populli atë? I shëmtuar nuk është. Fytyra e tij me mustaqet staliniane, me vetullat pinoçetiane, me faqet musoliniane, me ballin allafranga dhe me tenin somoze-dyvalje duket mjaft simpatike. "Mladina" e pamëshirshme na e sqaroi këtë gjë fare bukur me vërejtjen se "megjithatë populli e do, po për këtë nuk është i vetëdijshëm". Me siguri një ditë kur t'i shfaqet vetëdija, do t'i dalë në rrugë dhe do t'ia recitojë një deklaratë dashurie. Mirëpo sapo morëm vesh se puna ka ecur për mbarë më shpejt se sa kujtojmë. Ca mblesë të panjohur i paskan lënë para derës pashait një peshqesh-çefin. Pritet të marrë edhe peshqeshim martesor-tabutin.

Për të provuar në ishin të vërteta shpifjet mbi mungesën e dashurisë në mes të popullit dhe pashait, xhezdisëm rrugëve të Prishtinës dhe bëmë një anketë. I pyetëm kalimtarët:

Ne: Thonë se nuk e doni edhe aq pashain e vilajetit. Është e vërtetë kjo gjë?

Ata: Aspak. Ne e duam pa masë atë. E ndjekim tërë natën e tërë ditën për ta zënë e për ta puthur, po nuk e zëmë dot.

Ne: Si duket dashuria s'është e ndërsjellë

Ata: Kemi frikë se jo kemi dëgjuar se kohën më të madhe e kalon nëpër garnizone ushtarake. Si duket është dashuruar në armatën. Po ne nuk e kemi humbur akoma shpresën. Posa ta takojmë ndonjë ditë në rrugë, do t'ia numrojmë të gjitha.

Sidoqoftë, dashuria e popullit ndaj tij mund të ketë njëfarë baze logjike, sidomos me zhbirimet psikanalitika të Frojdit e të Lakanit. Ajo mund të shpjegohet edhe sipas shembullit të Markizit të Sadit, i cili sa më shumë i mundonte femrat, aq më shumë e donin ato. Edhe populli ynë ka një shprehje të qartë në lidhje me këtë çështje. Ai thotë:(të na falin delikatët!)"Pa ia q. nënën dikujt nuk të thërret babë". Pra ekzistojnë të gjitha rrethanat që populli ta dojë e ta thërrasë baba pashain. Mu si në origjinën e fisit e të shoqërisë tek Frojdi.

Në veprën e Orvelit "1984" kryepersonazhi Uinstoni dashurohet seriozisht në torturuesin e tij O Brajenin. Natyrisht dashuria e tij është sidomos e theksuar në çastet kur O Brajeni i lodhur nga torturat, ulet për të pushuar. Pra shanset janë të mëdha edhe për pashain tonë. Qëkurse i ka lënë punët e

brendshme, ai jo vetëm që është ulur të pushojë, po madje edhe i premtoi popullit amnesti. Natyrisht, ngaqë është i turpshëm, këtë premtim nuk ia dha, por vajti në një republikë tjetër. Përse nuk u realizua ky premtim? Ndoshta për inat të të gjitha organizatave ndërkombëtare për mbrojtjen e të drejtave të njeriut, të cilat gjithashtu kërkojnë lirinë e të burgosurve politikë në Absurdistan. Apo ndoshta se një gjë e tillë nuk varet prej pashait. Sidoqoftë, mjafton që ai ka qëllime fisnike ndaj popullit. Sapo t'i japë shenjë i zoti, ai është gati të bëjë çmos për të.

Në realitet, aspektet e tilla të dashurive të jashtëzakonshme janë mjaft të shpeshta. Ato shpesh na shfaqen edhe në format më ekstreme:

-Miu dashurohet në maçokun!

-Pula dashurohet në dhelprën!

-Qingji dashurohet në ujkun!

Për të gjitha këto raste populli ynë ka një shprehje interesante, ai thotë se është fjala për -pirin. Pra është piri i ujkut, i dhelprës e i maçokut ai që luan rol vendimtar në përvetësimin e viktimave, në nxitjen e nostalgjisë përmes vështrimit plot dashuri misterioze. Një dashuri të tillë të jashtëzakonshme na e përshkruan në tregimin e tij të mençur (ose të marrë: merre si të duash!) "Asja dhe ujku" "miku" i madh i popullit tonë, ministri mbretëror i devotshëm, Ivo Andriq. Në këtë tregim një ujk mbetet pa mend nga loja e mrekullueshme e qingjit. I merr flakë pasioni artistik dhe i zhduket uria fiziologjike. I lind dashuria dhe i dhimbset ta hajë. Dhe ujku i civilizuar pa ndërruar qimen fare, e ndërron hujin*. Ja një zbulim fantastik. Ja një ide shpëtimtare edhe për popullin shqiptar në Absurdistan: të ushtrojë pak balet dhe vallezim dhe pastaj të shkojë kolektivisht në Bizantion, në "ngushticën" e njohur midis dy lumenjve. Aty të fillojë një valle kolektive. Ujqërit do të zbuten e nuk do t'i hanë më. Nuk do të angullijnë më netëve nëpër hënë ujqër si Drashkoviqi e Komneniqi. Vetëm një gjë nuk është e qartë: ç'valle do të duhej të loznin ata për të kënaqur shijet e kryeqytetit? S'u mbetet gjë tjetër pos të thërrasin në ndihmë muslimankën (në mos qoftë kunguar akoma) Fahreta, që me këngët dhe vallet e saja e ka topitur fare tehun antimusliman të kryeqytetit duke u dhënë shembull gjithë muslimanëve të vendit se si duhet të sillen për ta kthyer urrejtjen e të tjerëve në dashuri.

Perndryshe çështja e muzikës nuk është edhe aq e parëndësishme. Filozofi i moçëm kinez Konfuçi në traktatin e tij mbi muzikën thotë madje se ajo ka rëndësi të dorës së parë për mbarëvajtjen e punëve të shtetit. Pushteti maqedon, kur bëri reduktimin e njohur të muzikës shqiptare në valët e Radio Shkupit, si duket i kishte parasysh pikërisht idetë e konfuçianizmit. Edhe në Kosovë me muzikën s'është mahi: vetëm për këndimin e këngës më të këndshme për veshët: "N'Dardani bie një tupan" ** që prej 4-5 viteve të shkuara janë dënuar me dhjetëra amatorë të muzikës. Në psikologji gjendet një shprehje që e përcakton qartë defektin shqisor të atyre që s'kanë veshë për muzikë por vetëm për urdhëra e direktiva, - i thonë amuzi. Si duket gjykatësit tanë vuajnë nga një amuzi totale

senzorike-motorike. Sa për vete do ta këndoj atë këngë që më pëlqen, mbështetur në proverbin e njohur se kush këndon, keq s'mendon. Do ta këndoj me këtë rast për veshët e pashait tonë dhe për gjithë larot e tjerë të sulltanit, si dhe për ata vetë, një këngë alternative për dashurinë e popullit ndaj diktatorit, të një kompozitori dhe një politikani alternativ shqiptar, "Marshin e Barabbajt" të Fan Nolit. Për orkestër nuk do të zgjedh as rokun e zhurmshëm dhe as një mal instrumentesh të ndonjë filharmonie, por vetëm atë që e përdorin telallët, dasmorët dhe lajmëtarët e iftarit, tupanin buçitës:

Rrum-dum, dum, rrum-dum,

Allalla, o rezil e katil, allalla,
Shtroni udhën me hithr' e me shtok turfanda,
Gumëzhit, o zingjir e kamçik, baterma,
Lehni, laro, kaba: Hosanna, Barabba!

Tradhëtor, ti na nxive, na le pa atdhe,
Ti na çthure, na çkule, na çduke çdo fe,
Varfëri, poshtërsi, robëri ti na dhe,
Derbeder, ujk e derr: Hosanna, Barabba!

O stërnip i Kainit, tepdil si bari,
Ti na shtyp e na shtryth e ti gjakun na pi,
Ti na ther e na grin e për qejf na bën fli;
O kokuth e lubi: Hosanna, Barabba!

O i çgryer, i zhyer, i vyer për hu,
Turp-e-ndot-kundërmonjës të krusen mbi gju
Dallkawkët, kopukët e turmat pa tru,
Zemër-krund-e-gerdhu: Hosanna, Barabba!

Në bodrum, nëpër llom' e kufom' u-mallkofsh,
Në skëterrën, katran e tiran, u-harbofsh,
Me tam-tam e allarm'e me nem' u-shurdhofsh,
Në zindan mbretërofsh: Hosanna, Barabba!

Mos e dhashtë zoti që miqtë tanë, sheh-ul-islami dhe myteselimët të vuajnë edhe ata nga ndonjë amuzi ase apoezi kronike, sepse mund të na ndalojnë edhe këtë këngë, dhe atëherë s'na mbetet tjetër pos tjetër pos të çelim një vrimë në dhe të bërtasim: "Mbreti Trajan ka vesh të dhisë!" Sidoqoftë, lavdi të përjetshme autorit, sepse askush s'e shau aq bukur despotizmin si ai, as Lorka Frankon dhe as Neruda Pinoçetin. Prandaj edhe një herë:

Allalla, o rezil e katil, allalla,
Shtroni udhën me hithr'e me shtok turfanad,
Gumëzhit, o zingjir e kamçik, batërma,
Lehni, laro, kaba: Hosanna, Barabba!

Rrum-dum, dum, rrum-dum, rrum-dum,

-dum-

Shënime:*Ngjarjen e këtij trgimi disa kritikë e çmojnë si një fenomen real jetësor, si shprehje të fuqisë së artit për qerimin

e qenies njerëzore nga vetitë e egra, primitive shtazarake, dmth. për qytetërimin e tij. Natyrisht, si ky tregim i Andriqit, ashtu edhe ai me titull "Rruga e Gjergj Elez Alisë" janë ndërtuar në bazë të dy inverzioneve të dështuara, me ndikim të theksuar të psikologjisë idealiste-subjektiviste të Frojdit. "Asja dhe ujku" është inverzion i fjalës së urtë popullore "Ujku qimen ndërron kurse hujn jo", ndërsa tregimi i dytë është inverzion i këngës kreshnike për heroin më trgjik të fantazisë popullore shqiptare, të ngritur në shkallë të simbolit kombëtar-Gjergj Elez Alisë. Ivo Andriqi, mbase me qëllim për ta fyer një popull të tërë, e kthen këtë hero në një lolo, një satir të pangopur komik që u vardiset pa sukses femrave. Si duket, Andriqi-artist ishte po aq i ulët moralisht sa Andriqi-politikan.

**Siç mund ta marrim me mend, prapavinë irredentiste të kësaj kënge jurisprudenca imbecile e Kosovës e sheh në titullin e saj, sipas saj, territorialisht pretenduese (Dardania ilire përfshinte përafërsisht tokat e sotme të Kosovës e të një pjese të Maqedonisë) duke mos marrë parasysh se sot nuk gjindet ndonjë territor në Gadishullin Ballkanik me emrin Dardani, dhe se Dardania, në të cilën bie tupani i këngës, në të vërtetë nuk është asgjë tjetër pos emri i Pallatit të Kulturës në Qytetin Bajram Curr dhe se nuk ka asgjë më të natyrshme se sa kumbimi i tupanit në një pallat kulture.

Tanush TORBARI
DARDANI

LUBO BAVCON:

P Ë R K Ë B I E K A M B A N A

PROCESI KUNDËR AZEM VLLASIT ME TË BASHKAKUZUARIT ËSHTË NJË PROCES POLITIK, ËSHTË NJË DEGRADIM I SHTETIT JURIDIK, ËSHTË NJË TURP PËR JUGOSLLAVINË

Këto ditë patëm rastin të lexojmë në shtypin ditor pjesën dispozitive të aktakuzës kundër Azem Vllasit dhe katërbëdhjetë të akuzuarve të tjerë, në mesin e tyre disa ish-funksionarë të lartë shtetërorë, politikë dhe ekonomikë të KSA të Kosovës. Pjesa e publikuar e aktakuzës 99 faqëshe zbulon me një qartësi të plotë esencën politike, kuptimin politik si dhe qëllimet e fundit të kësaj procedure penale që pati filluar shumë muaj më parë me paralajmërimin e arrestimeve të të akuzuarve dhe e cila, sipas paralajmërimeve të tanishme të prokurorit publik të qarkut të Mitrovicës së Titos, do të përfundojë me shqyrtimin kryesor pas nja dy muajsh.

Pjesët thelbësore të aktakuzës janë publikuar në shtypin ditor ndërsa prokurori publik Zamfiroviq, me rastin e ngritjes së aktakuzës organizoi madje edhe një konferencë shtypi. Kështu kjo aktakuzë u bë pronë e opinionit publik, dhe në këtë aspekt nuk ka mbetur për t'u pandehur me asgjë, që përndryshe do të nënkuptohej sipas parimit të gjyqësisë së pavarur. Gjykimi i pavarur në këtë rast, në RS të Serbisë u përjashtua qysh prej deklarimit të S. Milosheviqit në tubimin demonstrativ para Kuvendit Federativ, se fajtorët për ngjarjet në Kosovë do të jenë " të dënuar dhe të arrestuar", pastaj me konferencën e shtypit të prokurorit publik, me publikimin e pjesëve të aktakuzës dhe me komentimet e shtypit serb, që në kundërshtim me parimin e pafajësisë potenciale, e trumbetojnë qysh tani me triumf veprimtarinë kriminale të të pandehurve. (POLITIKA, 30. 6. 1989, fq. 10)

Në këto rrethana nuk shohim ndonjë pengesë për një analizë të hollësishme juridiko-profesionale dhe juridiko-politike të kësaj aktakuze dhe të procesit në tërësi. Më vonë, ndoshta, këtë gjë edhe do ta bëj, së paku për shkaqe pedagogjike, dmth. që studentët e drejtësisë të shohin konkretisht se çfarë s'do të duhej të ndodhte në një shtet evropian 200 vjet pas Revolucionit Francez, dhe pas Deklaratës mbi të Drejtat e Njeriut. Hë për hë do të na mjaftojë analiza e pjesëve të aktakuzës të shpallura para opinionit, përveç tjerash nënkupton edhe protestën time të hidhur njerëzore dhe profesionale kundër edhe një procesi politik, në vargun e shumë proceseve të tjera që janë në vazhdim, (sepse ky, përndryshe, nuk është i vetmi). Është kjo një protestë kundër keqpërdorimit arrogant të së drejtës penale dhe jurisprudencës për qëllime politike dhe qerime të ndryshme të hesapeve që u përkasin faqeve më të errëta të modelit stalinist të socializmit në historinë tonë dhe të huajën më të afërt. Prandaj ringjallja e proceseve ndëshkimore politike, sidomos me përmasat çfarë i përmban procesi kundër A. Vllasit, është një shfaqje kërcënuese, ngjethëse, që na tregon se në një pjesë të Jugosllavisë është ngjallur gjithashtu një regjim politik

ideologjik i vendosur me dhunë, të cilin rëndom e përcaktojmë totalitarizëm, stalinizëm e të tjera të ngjashme.

Procesi kundër A. Vllasit dhe të akuzuarve tjerë, bazuar në aktakuzën, i përmban veçoritë tipike të proceseve politike. Për këtë dëshmojnë dhe këtë pohim e vërtetojnë faktet e mëposhtme:

1. Aktakuza është formuluar mbi bazë të hipotezës tashmë të njohur të udhëheqjes së tanishme të RS të Serbisë, hipotezës për kundërrevolucionin në Kosovë. Është kjo një hipotezë e diskutueshme, të cilën e hedhin poshtë me forcën e argumenteve shumë politikanë, sociologë dhe publicistë nga anëta tjera të Jugosllavisë, dhe të cilët konfliktin kosovar e vlerësojnë krejtësisht ndryshe. Siç duket, për natyrën e ngjarjeve dhe për gjendjen reale në Kosovë ekzistojnë më shumë se sa "një e vërtetë" dhe me shumë vlerësime politike, të cilat bëhen shkaktare për ndryshimin e qëndrimeve të veta të shumë grupeve dhe palëve, mirëpo sidoqoftë, nuk bën kursesi që kjo çështje të bëhet edhe lëndë e ndonjë procedure penale. Pikërisht sepse të mundurit në konfliktet politike nuk janë kriminelë. Në fillim të shekullit të kaluar lindi nocioni i deliktit politik si një delikt i privilegjuar. Nëqoftëse njëqind e pesëdhjetë vjet më vonë, megjithatë na shfaqet sërish në formën e tij brutale, atëherë është e qartë se kemi të bëjmë me një keqpërdorim flagrante të së drejtës penale dhe të jurisprudencës me qëllim që reprezaljet politike kundër atyre që mendojnë ndryshe të duket sikur janë të ligjshme.

2. Kundërshtarëve të pikëpamjeve të udhëheqjes së tanishme politike të RS të Serbisë mbi kundërrevolucionin në Kosovë dhe mbi nevojën për zgjedhjen me anë të dhunës së krizës kosovare në nivel të së drejtës penale, nuk mjafton që vetëm t'u ngarkohen qëndrime tjetërfare politike, por është e nevojshme që edhe të kriminalizohen. Këtu e ka burimin hipoteza mbi të ashtuquajturin "Plan të Shtabit" sipas të cilit do t'u zhvillojta kundërrevolucioni në Kosovë. Ky "Plan i Shtabit" qenka përmbajtja e njëfarë trakti të cilin e paskan gjetur organet e punëve të brendshme, siç deklaroi në Kuvendin Federativ Lazar Mojsovi, anëtar i Kryesisë së atëherëshme të RSFJ, mirëpo është interesant, se kurrëndonjëherë opinionit publik jugosllav, nuk ia treguan atë trakt. Në këtë veprimtari kundërrevolucionare (shkëputur nga faqet 5-7 të aktakuzës) drejtua kundër vëllazërim -bashkimit, barazisë së kombeve dhe të kombësive, me qëllim të minimit të bazës ekonomike të vendit gjatë vjeshtës së vitit 1988 dhe në pranverë të vitit 1989 qenka inkuadruar edhe A. Vllasi me të bashkëpandehurit, ndërsa një veprimtari e tillë paska pasur si rrjedhim vdekjen e shumë njerëzve dhe paska shkaktuar rrezikimin e shumë jetërave njerëzore, dëme të mëdha si dhe paska kërcënuar sigurinë dhe fuqinë ekonomike të shtetit (shih fjalët e p.1. të nenit 139, të LP të RSFJ).

Veprimet që duhej të dëshmonin inkuadrimit e A. Vllasit në veprimtarinë e përmendur kundërrevolucionare, si dhe mënyra e inkuadrimit, sipas aktakuzës janë s vijon:

a) I paska mbushur mendjen një shoku që t'i propozonte organizatës së vet të LK për t'i dërguar një telegram përkrahjeje për të dhe për Kaqusha Jasharin -KQ të LKJ dhe KK të LK të Kosovës. (fq.7)

b) Paska bërë presion mbi anëtarët e KK të LK të Kosovës që të mos votojnë për shkarkimin e propozuar të Kaqusha Jasharit, si kryetare e Kryesisë dhe të atij vetë, si anëtar i Kryesisë së KK të LK të Kosovës.

c) Se në zyrën e drejtorit të Qendrës së Studentëve në Prishtinë në lidhje me demonstratat e punëtorëve dhe studentëve të kombësisë shqiptare, paska deklaruar: "Populli dëshiron të shpreh mendimin e vet dhe disponimin e vet pasi tubimet njënacionale tashmë kanë hyrë në modë, atëherë kanë të drejtë edhe ata, si të gjithë popujt tjerë të Jugosllavisë, ta shprehin mendimin e vet". Me këtë i paska nxitur studentët që t'u bashkohen demonstratave të ounëtorëve që po zhvilloheshin atë ditë (fq.8)

ç) Se i paska drejtuar me dorë punëtorët e ardhur në Prishtinë nga ana e Gjilanit, edhe pse më parë Kaqusha Jashari paska provuar t'i kthejë prapë në Gjilan, veprim të cilin i paska siguruar demonstratave punëtorë masivitet më të madh. (fq.8)

d) Se në fjalimet e veta para pjesëmarrësve në demonstrata në stadiumin e futbollit dhe në palestrën e sporteve në Prishtinë paska shfaqur qëndrime demagogjike dhe lideriste, me të cilat paska krijuar bazën për një rezistencë kundër përtrirjes kadrovike në Kosovë dhe paska penguar kryerjen e procedurës demokratike dhe të përcaktuar me Kushtetutë për ndryshimin e Kushtetutës së RS të Serbisë, (fq.8-9) prandaj për këtë qëllim, thotë aktakuza në fq. 9. në mes tjerash paska thënë: "Ajo që siguron unitetin e Jugosllavisë, barazinë dhe lirinë e të gjitha kombeve dhe të kombësive, është vendosmëria e njerëzve për të mbrojtur Kushtetutën e vitit 1974."

e) Se në natën midis 24 e 25 shkurtit 1989 i paska vizituar fshehurazi minatorët grevistë të minierës së Stari Tërgut me qëllim që t'i inkurajojë në vendimin për të qëndruar fuqimisht pas kërkesave të tyre kundërrevolucionare, sidomos në detyrimin e dorëheqjeve të Rrahman Morinës, Husamedin Azemit dhe të Ali Shukriut. (fq.10-11)

Për nga përmbajtja, kuptimi dhe pesha janë të ngjashme edhe "veprimet" që u ngarkon aktakuza edhe tre të akuzuarve të tjerë kryesorë, ndërsa të akuzuarve prej nr. 5 deri 15 aktakuza u cakton role të dorës së dytë, më pak të rëndësishme. Në shikim të parë është e qartë se kjo aktakuzë i kriminalizon sjelljet më të rëndomta dhe më të përditshme njerëzore, pikëpamjet dhe deklaratat e njerëzve që janë pjesëmarrës në jetën politike të ndonjë partie. Lidhja e komunistëve, natyrisht mundet që në pajtim me statutin e saj të përjashtojë nga udhëheqja partiake, madje edhe nga anëtarësia, ndonjë anëtarë të saj, që ka qëndrime tjerëfare ose që nuk respekton disiplinën partiake, ndonëse është ngapak e diskutueshme çështja se a mundet ndonjë parti demokratike t'i lejojë vetes të ndërmarre masa për përjashtim apo sanksione tjera kundër një anëtari që, fjala bie, nuk është i pajtimit me ndryshimet e caktuara kadrovike në partinë e tij. Mirëpo një gjë e tillë nuk mund të ketë kurrëfarë rëndësie për të drejtën penale ose për jurisprudencën, përveç nëse nuk duan të identifikohen partia politike në pushtet dhe organet shtetërore me ato të jurisprudencës. Bazuar në faktet që dalin nga aktakuza, në RS të Serbisë, edhe tridhjetë vjet të

plota pas Kongresit VII të LKJ më 1958, është gjithnjë në fuqi identifikimi i shtetit me partinë. Këtë fakt, natyrisht duhet trajtuar si një cënim të programit të LKJ dhe të qëndrimeve të saja të shpallura shumë herë më vonë dhe para së gjithash, si një keqpërdorim të palejueshëm të së drejtës penale dhe jurisprudencës për qerimin e hesapeve politike në LK të Serbisë.

3. Inskeninimin e procesit kundër Vllasit dhe të bashkakuarve e mundëson përveç fuqisë monopoliste politike të udhëheqjes në RS të Serbisë, gjithashtu edhe përmbajtja e një neni aq shumë të kritikuar, nenit 114 të LP të RSFJ (Rrezikimi kundërrevolucionar i rendit shoqëror). Në këtë nen përdorimi i një togu fjalësh si: "Kush merret me veprime që çojnë kah shkatërrimi...minimi...rrezimin...përmbysjen..." etj. është plotësisht i papërcaktuar, prandaj jep mundësi për kriminalizimin e gjithçkafit, pa asnjë kufi, sipas tekave dhe dëshirave të regjisorëve të proceseve politike. Prandaj vitin e kaluar, unë së bashku me prof. Pavçnikun, i bëmë një propozim Gjyqit Kushtetues të Jugosllavisë që të shqyrtojë harmonizimin e këtij neni me parimin e ligjëshmërisë që është njëri nga parimet kryesore të Kushtetutës në fuqi. Gjyqi kushtetues jugosllav sugjerimin tonë e refuzoi menjëherë me arsyetimin se një kundërthënie e tillë nuk ekzistua. Se një qëndrim i tillë i Gjyqit Kushtetues të Jugosllavisë paraqet një diletantizëm juridik dhe një njëanshmëri politike vërtetojnë qartë edhe theksimet themelore të aktakuzës në shqyrtim, paraqitur shkurtimisht më sipër. Prandaj shi tani është akoma më e nevojshme që të hiqet ajo dispozitë, ose së paku, që të ndryshohet në formën korrekte-profesionale, sepse tashmë është e qartë rrezikshmëria e saj e rëndë ndaj sigurisë juridike të qytetarëve. Pas heqjes, gjegjësisht ndryshimit të tij, është e sigurtë se nuk do të ketë më mundësi, ose së paku, do të jetë shumë më vështirë për të organizuar shfaqje të proceseve të tilla ose të ngjashme politike. Kjo gjë na e thot shkoqur se përse edhe sot e kësaj dite disa faktorë nga prapaskena, me aq këmbëngulje i pengojnë ndryshimet e nevojshme në LP të RSFJ, në kreun e veprimeve të dëmshme kundër shtetit, sidomos të neneve 114, 133 dhe të disa neneve të tjera, edhepse ndryshimin e nenit 133 e ka kërkuar madje edhe vetë Kryesia e mëparshme e RSFJ.

4. Dispozita e nenit 114 të LP të RSFJ mbi rrezikimin kundërrevolucionar të rendit shoqëror, për fat të keq është një e drejtë penale në fuqi, edhe kësaj mund t'i referohet cilido që do të dëshironte t'a përdorte dhe që në të njëjtën kohë të thirrej me dyfytërsi në parimin e ligjëshmërisë, mu atëherë kur do të tentonte që me të të mbulonte arbitraritetine e veprimit të vet jolegjitim të dhunës. Sidoqoftë, në kundërshtim me të gjitha këto ekzistojnë gjithashtu edhe rregullat profesionale të së drejtës penale dhe gjykatësit e pavarur politikisht do të duhej t'i merrnin parasysh vërejtjet që për përdorimin e këtij neni qysh para disa vitesh i kanë shkruar madje mu ata profesorë të së drejtës penale që në emër të sigurisë së shtetit tonë dhe rregullimit të tij shoqëror socialist, janë pajtuar, së paku dikur, me një inkriminim kaq të dyshimtë të nenit 114. Qysh në vitin 1978, p.sh. prof. Nikola Serzentiqi shkroi: "Edhepse veprat e kryera në këtë veprimtari të dëmshme nuk janë përcaktuar

konkretisht me ligj, është larg çdo dyshimi se ato duhet të jenë patjetër në lidhje me shkaktimin e rrezikut (për rendin shoqëror dhe sigurinë e RSFJ-vër. e autorit. Vlerësimi për të është një bazë ligjore për të konkluduar se akcili veprim është i drejtuar me rrezikimin e objekteve të sigurisë të theksuara sipas ligjit. Ky vlerësim duhet të bazohet në të vërtetën, në konstatimin objektiv të ekzistencës dhe të lidhjes shkakësore midis veprimit dhe pasojës... Cfarëdo përfytyrimi që do t'ishte jashtë lidhjes reale midis veprimit dhe pasojës së drejtëpërdrejtë të veprimit, fare lehtë mund të na çojë gjer te përdorimi i paligjshëm i sanksioneve ligjore."

Prof. Franjo Baçiçi nga ana e tij shkruan: "Duhet pasur kujdes në marrjen parasysh vetëm të veprimeve, gjegjësisht sjelljeve, që janë pjesë përbërëse të ndonjë plani subverziv me një qëllim të përcaktuar qartë. Kjo gjë kërkon respektimin e parimit të ligjëshmërisë dhe respektimin e kërkesës që veprimet e kryera të jenë shoqërisht të rrezikshme, çfarë do të thotë se duhet të jetë fjala për veprime që vetëm sa paraqesin, mbase akoma së largu, po megjithatë, një rrezikim kundërrevolucionar të rregullimit shoqëror."

Edhe një laik i vërtetë në fushë të drejtësisë do të mund të vërente se veprimet e përmendura më sipër, për të cilat aktakuza e rëndon A. Vllasin, as përnga natyra as përnga peshë, as përnga kuptimi, nuk paraqesin kurrëfarë elementesh të rrezikshmërisë shoqërore, dhe nuk janë kurrësesi në lidhje shkakësore me çfarëdo rrezikimi të rendit shoqëror, aq më pak me pasoja të rënda të parapara me nenin 139 të LP të RSFJ, të cilat aktakuza thjeshtë ia var në qafë të akuzuarit, duke përshkruar fjalë për fjalë përmbajtjen e këtij neni, pa ofruar së paku një argument konkret. Shkruarit e kësaj aktakuze gjithsesi janë përpjekur që të na përshkruajnë rrezikshmërinë shoqërore të veprimeve të inkriminuara, mirëpo për këtë qëllim kanë përdorur një mori fjalësh boshe, frazash ideologjike dhe përfytyrimesh spekulative arbitrare, të cilat bëjnë që tërë aktakuza, në bazë të irelevancës së plotë penalo-juridike, të "fajeve" të numruara të shembet si një kullë prej kartërash. Këtu qëndron arsyeja se përse në faqet e aktakuzës përsëriten vazhdimisht vlerësime politike të të gjitha llojeve dhe qëndrimet partiake për kundërrevolucionin në Kosovë, si të vetmet të vërteta të shenjta, qëndrime që edhe po t'i marrim si fare të drejta, të tëra së bashku nuk do të kishin kurrëfarë lidhesh me sjelljet dhe veprimet e A. Vllasit dhe të të akuzuarve të tjerë; edhe pse janë veprime që përbëjnë lëndën dhe bërthamën e kësaj aktakuze.

5. Aktakuza përmban një veçori interesante dhe perfide që konsiston në faktin se veprimet, sjelljet, deklaratat etj. me të cilat ngarkohen të akuzuarit, në rastet më të shpeshta ndoshta vërtetë edhe i kanë bërë, meqë tekefundit as që janë të ndaluara dhe aq më pak të pamoralshme. Prandaj përpiluesit e kësaj aktakuze kanë qenë të detyruar që të gjitha veprimeve që u ngarkohen të akuzuarve, t'u mveshin rëndësi, kuptime dhe qëllime të veçanta. Është e qartë tashmë, se çdo fjalë ose fjali, çdo bisedë me ndonjë person të huaj, çdo vizitë, çdo bisedë telefonike dhe në përgjithësi gjithçka që ndonjëri nga të akuzuarit ka bërë gjatë vjeshtës së vitit 1988 dhe në pranverë të

të '89-tës, ata e kanë rishikuar, e kanë lidhur në dofarë konstruktësh logjike spekulative dhe me kombinacione të ndryshme fantastike. Duke i marrë parasysh këto është e qartë se përse A. Vllasi e mbylli gojën dhe e refuzoi çfarëdo bisede të mëtejshme me gjykatësin hetues, sapo i deklaroi atij se nga ana e vet është sjellë në pajtim me linjën e LKJ dhe të vendimeve të organeve gjegjëse; se ka zbritur në galeri vetëm atëherë kur ka parë se Stipe Shuvari nuk ua mbushi dot mendjen minatorëve që të dalin nga galeritë, dhe gjithsesi për të provuar edhe vet me angazhimin personal që të bëjë diç që minatorët të dalin prej galerive; dhe se nuk sheh kurrëfarë lidhjesh të veprimeve të veta me veprimet e të akuzuarve të tjerë (shiko faqet 66-67 të Aktakuzës). Mbrojtja e të akuzuarve në raste të këtilla është shumë më e vështirë se sa në rastet kur aktakuza u vë për barrë veprime të vërteta kriminale, por të cilat në të vërtetë ata nuk kanë bërë. Në rastet e tilla para gjyqit rrjedh rëndom ose më drejtë lehtë mund të rrjedh një shqyrtim i vërtetë i fakteve, ndërsa në aktakuzën kundër A. Vllasit dhe të bashkakuzuarve ka vetëm theksime të të akuzuarve për synime, qëllime dhe prapavijë subjektive të veprimeve të inkriminuara. E mira e së mirës do t'ishte që gjyqi t'a refuzonte këtë aktakuzë që në fillim, qysh gjatë procesit të marrëveshjes, gjegjësisht që të sillte një aktvendim amnestues, ngaqë veprimet e ngarkuara nuk kanë qenë veprime të dënueshme. Diçka e tillë, sidomos në proceset politike, natyrisht nuk mund të ndodh kurrë, duke marrë parasysh arrogancën e përbetuar të akuzës, prapavijën dhe qëllimet politike të dala në pah qartë në të, në atmosferën e krijuar nga udhëheqja politike të cilin e fryn edhe më tepër shtypi, faktorë këta që medoemos i shndërrojnë të gjitha, madje edhe gjyqet, në mjete të bindura ose së paku të dëgjueshme, të qendrës komanduese të pushtetit politik.

**

Në bazë të analizës së kësaj aktakuze shihet, pra qartë se është fjala për një proces politik; proceset politike nga ana e tyre janë pjesë përbërëse të pashmangshme dhe produkte logjike të një sistemi politik dhe ideologjik të bazuar në dhunën që po gjallon në një pjesë të Jugosllavisë. Njëra nga veçoritë e një sistemi të tillë është pozita prej të një nënshtruari e organeve të represioneve penale ndaj qendrës së forcës dhe të pushtetit politik dhe ideologjik, ku organet e punëve të brendshme, sidomos Shërbimi i Sigurimit Shtetëror e marrin rolin e policisë politike dhe bëhen forca goditëse e qendrës në fjalë politike ideologjike. Për këtë arsye policia politike fiton autorizime të pakufishme, formale dhe joformale (të fshehta, sekrete) në mënyrë që vetëm po t'i shkelë syrin, po t'i japë urdhër politik, ajo është e gatshme që ta hap procedurën penale kundër kujtdo që paraqet pengesë për klikën udhëheqëse në pushtet. Për shkak të një pozite të këtillë të policisë politike, në realitet vijnë në fuqi raportet e përmbysura midis organeve të ndryshme të jurispruencës penale. Të drejtën për të vendosur dhe autoritetin e ka policia politike. Prokuroria publike bëhet ekzekutuese e vendimeve politike në

nivel të së drejtës penale dhe formuluese e trajtës juridike, ndërsa gjykatave ju mbetet që me ceremonialet e tyre, shpeshherë edhe publike, t'i vërtetojnë vendimet paraprake të udhëheqjes politike për "faktet" dhe "fajtorët" e dënimit.

Reprezaljet politike, përndjekjet dhe hallakatjet policia dhe politika natyrisht mund t'i bënin lehtë madje më lirisht, edhe pa të drejtën penale, mirëpo një gjë e tillë në botën bashkëkohore, sidomos në Evropë, nuk është e mundur të bëhet më. Për këtë shkak regjimet e tilla e vënë në shërbim të "interesave" dhe nevojave të veta edhe të drejtën materiale ndëshkimore në mënyrë që ushtrimit të pakufishëm dhe jolegjitim të dhunës ndaj njerzve t'i japin pamjen e ligjshmërisë dhe të drejtësisë. Kësaj i shërbejnë edhe ato dispozita të legjislaturës materiale ndëshkimore që në esencë janë të ngjashme me të gjitha regjimet totalitare dhe të cilat pa kufi dhe pa kurrëfarë respektimi të lirive dhe të drejtave të qytetarëve inkriminojnë "trdhëtinë e madhe" gjegjësisht "rrezikimin kundërrevolucionar të rregullimit shoqëror" (neni 114 i LP të RSFJ), propagandën armiqësore (neni 133) bashkimin për veprimtari armiqësore (neni 136) si dhe disa veprime të tjera.

E tërë kjo ka për pasojë degradimin e gjyqeve, institucione që do të duhej sipas traditës, sipas definimit dhe sipas asaj që presin njerëzit prej tyre, të pavarura, jashtë ose mbi interesat e palëve në kontest, të drejta, të urta, të mençura etj., si dhe kthimin e tyre në "mjete të pagabueshme" (Vishinski) të udhëheqjes politiko-ideologjike për shfarosjen e armiqve klasorë dhe të tjerëve dmth. të atyre qëmendojnë ndryshe dhe për frikësimin e njerzve në përgjithësi. Nëqoftëse gjykatat e rregullta s'është e mundur të nënshtrohen plotësisht me mjete ideologjike (indoktrinimi, homogjenizimi, disciplina partiake etj.) ose me ushtrim të drejtëpërdrejtë të dhunës (mes tjerash edhe me inskenimin e proceseve ndëshkimore kundër gjykatësve të pabindur) atëherë regjimet e tilla themelojnë gjyqe të veçanta policore, partiake, ushtarake ose qeveritare për kryerjen e reprezaljeve politike të veshura, sa për dukje, me petkun juridik.

Këtu e kanë burimin pastaj: të hequrit dorë nga parimet themelore të së drejtës penale materiale (parimi i përcaktimit të veprimeve brenda ligjit-lex letra-, koncepti materialo-formal, objektivo-subjektiv i veprimit të dënueshëm, parimi i përgjegjësisë sipas fajit) dhe sidomos shkelja e parimeve themelore të së drejtës procedurale-penale, para së gjithash, të të gjitha atyre që nënkuptojnë garancën për të akuzuarin dhe të drejtën e tij për t'u mbrojtur.

Në këtë mënyrë krijohen të gjitha kushtet për regjizurë dhe inskenim të suksesshëm të proceseve politike, veçori tipike të të cilave janë hipotezat politike paraprake për armiqë, për kundërrevolucionin, për shkatërrimin, rrëzimin, përmbysjen, minimin etj. të këtyre ose atyre "vlerave" ideologjike. Kuptimet dhe qëllimet e proceseve të tilla në esencë janë të njëjta: shfarosja e çfarëdo opozite- qoftë ajo reale ose e pandehur-, lufta për pushtet me mënjanimin e rivalëve, dhe të ngjashme. Metodot, ndërkaq, ndryshojnë sipas konstrukcioneve fantastike ose fantastike të akuzës siç janë: kriminalizimi i veprimeve dhe

sjelljeve më të rëndomta njerëzore, i qëndrimeve politike ose deklaratave, imputimet, keqpërdorimi i ndonjë "faji" nga e kaluara, provokimet e llojllojshme, falsifikimi i dokumenteve rëndues dhe të ngjashme. Është e qartë se në proceset politike, si rregull, nuk mund të shpallen aktgjykime liruese, përveç në rastet e jashtëzakonshme - kur gjyqi është i detyruar të gjykojë edhe ndonjë provokator të policisë, ose edhe "kryedëshmitarin" e akuzës. Për këtë shkak në proceset e tilla s'kanë ndonjë rëndësi të vërtetat materiale ose faktet materiale. Rolin vendimtar e kanë "pranimet" e të pandehurve" dhe "rrëfimet e dëshmitarëve" të përpunuar paraprakisht (të frikësuar, të paguar, të kërcnuar, moralisht të degraduar etj.). Për t'i nxj errë pranimetprej të akuzuarve gjegjësisht për t'i detyruar ata të tregojnë se çfarë tregojnë prej tyre, për të vërtetuar kështu vërtetësinë e konstrukcioneve të akuzës, lejohen të gjitha mjetet, gjer edhe përdorimi i torturave, i dhunës fizike ose psiqike, me mjete ndihmëse më shumë ose më pak moderne, me narkotikë edhe me marifete psikologjike të palejueshme nga etika profesionale juridike. Këto janë ndërkaq trajtat ekstreme të barbarizmit të inkuizicionit mesjetar të bartura në kohën tonë.

**

Udhëheqja politike e RS të Serbisë procesin politik ndëshkimor kundër A. Vllasit po e përgatit për arsye se me të dëshiron të vërtetojë hipotezën e vet politike për kundërrevolucionin në Kosovë, për "shtabin" si dhe "planin operativ" të shtabit të këtij kundërrevolucionit. Ajo dëshiron të përmbush kështu premtimin e S. Milosheviqit dhënë para turmave të egërsuara në demonstratat njënacionale në Beograd kur tha se "fajtorët për gjendjen në Kosovë do të dënohen dhe do të arrestohen" si dhe për shkak se duan që me represione politike, politike dhe policore të shtypin çdo rezistencë dhe çdo mospajtim kundër pikëpamjes së tyre për pozitën e popullit shqiptar në Jugosllavi.

Ky proces politik nuk mund të ketë zgjidhje të drejtë me rrugë legjitime, ligjore, me drejtësi dhe korrektësi profesionale, me mjete dhe rrugë juridike. Nëqoftëse do të lejojmë që ky proces të rrjedh sipas rrugëve të zakonshme gjer në fund, atëherë aktgjykimi rëndues i të akuzuarve do të jetë jashtë çdo dyshimi. Madje edhe po të shfrytëzohen të gjitha mjetet e rregullta dhe të jashtëzakonshme nëpër gjykatat më të larta jugosllave, aktvendimi nuk do të ndryshojë dot, ashtu siç flet fare qartë zhvillimi i ngjarjeve rreth gjykimit "të katërshe" para Gjyqit Ushtarak në Lubjanë. Procesin politik kundër A. Vllasit dhe të bashkakuzuarve në rrethanat tona mund ta eliminojmë vetëm me një mënyrë: është po ajo mënyrë që është përdorur në vitin 1966 për Aleksandër Rankoviçin dhe dy bashkëpunëtorët e tij më të ngushtë - Sfetisllav Stefanoviçin dhe Vojin Llukiqin. Atëbotë Kryetari i Republikës, Titoja, shfrytëzoi autorizimin e veçantë që kishte për falje në formën e të ashtuquajturit abolicion që do të thoshte ndërprerje e menjëhershme e ndjekjes penale për personat që gjendeshin në procedurë e sipër ndëshkimore - edhepse veprimetper të cilat kanë

qenë të ngarkuar ata tre, nëqoftëse i kanë bërë me të vërtetë, kanë pasur natyrë kriminale.

Në kohën e sotme ky autorizim nga neni 102 i LP të RSFJ i takon Kryesisë së RSFJ, dhe me shfrytëzimin e tij, vetëm ky organ shtetëror më i lartë i Jugosllavisë (pra, jo Lidhja e Komunistëve dhe as RS e Serbisë) mund ta shpëtojë në çastin e fundit, jo vetëm nderin dhe autoritetin e Jugosllavisë si dhe nderin dhe autoritetin e secilit anëtar të Kryesisë veç e veç, porse edhe do t'i vinte një digë të fortë fushatës ushtrimit jolegjitim të dhunës dhe ringjalljes të së kaluarës përmes proceseve politike, izolimeve, Goli Otokut dhe të veçorive të tjera të regjimeve totalitariste.

"...Prandaj kurrë mos dërgo për të pyetur se për kë bie kambana: ajo bie për ty." (John Donne, 1573-1631)

Nga "Nashi razgledi" i datës 9. 9. 1989.

Përkthei: B. Elshani

KANGA PËR MILLADININ

Lajm' i zi për derë trokllon,
Porsi zjarmi djeg e përvlon,
Pvesin njerzit me habi:
Si ka mujtë kjo punë me bi?
Milladinin kush e vret,
A vret populli f'minë e vet?!
Milladini një fjalë flet:
Ajo dorë qi pushk' n'mue qet,
Veç asht dora gjakatare
E fashizmit, dorë tradhtare.
Plag't kullojnë pak nga pak,
N'buzë të vorrit rigon gjak,
Peron ylli me bajrak.
Shok' e shoqe po vajtojnë,
Qajnë e lotët s'u pushojnë,
Qajnë të parin e lirisë,
Mikun trim të vegjëlisë.

Këngë popullore shqiptare

IZTOK TORY: PTICE NA KOSOVU

Nisem pisatelj, a tudi novinar nisem bil. Postal sem to čez noč. Nisem niti zgodovinar, tudi politik ne. Izšolal sem se za umetniški poklic in življenjsko pot ubiram med dramskimi replikami ali pa gibljivimi slikami, v katerih se prepletajo visoke filozofske misli z lepimi in grdimi banalnostmi človeških usod. Tako moram biti sredi življenja, brskam globoko po sebi in poskušam razmeti vse okoli sebe...

Nisem pisatelj, tako kot nisem še marsikaj drugega - a pljuniti moram, v to grdo reko, ki je predolgo nosila s seboj. Ta hip čepim na skali...

Reka buta ob skalo. Preliti jo hoče, spodjesti, potopiti. Zlasti njen osrednji tok, ki se najbolj peni...

Po povratku iz februarskega kosovskega pekla sem v montaži skušal izoblikovati nekaj oddaj, ki naj bi razkrile genezo vzrokov za zaplete v tej odročni in do boga zavrženi pokrajini. V skladu z zahtevami televizijskega medija sem skušal vso svojo pamet združiti v kratkem in jedrnatem uvodu k prvi iz niza štirih tovrstnih oddaj. A kaj, ko ta uvod nikakor ni hotel biti dovolj kratek.

Posnel sem ga, ga dal na ogled...

Izločil sem ga skoraj v celoti. Danes mi je žal, pustil sem se pretentati, premalo sem se boril...

Oddaje so doživljale odmev, zdi pa se mi, da teh nekaj zdaj že pomečkanih listov rokopisa odgovarja na prenekatero vprašanje sogovornikov.

Prav ta uvod je skala, na kateri čepim...

Ponovno preverjam njeno trdnost: misli, ki sem jih zapisal, doživljajo vsakodneвне potrditve... Čeprav sem jih zapisal za televizijsko rabo, kot nekakšen žurnalistični "fast food" in so verjetno mnogo prepoenostavljene za strogo znanstveno preveritev, naj gredo vseeno vsaj zdaj na papir, kot dokument mojega razmišljanja v marcu 1989. leta:

- ... Zdaj, ko je kosovska kriza doživela svoj krvavi klimaks, za katerega se bojim, da še zdaleč ni zaključen, mi ne preostane drugega, kot da vsaj post festum skušam razkriti nekatere silnice, ki so neusmiljeno ustvarjale plodna tla za človeško brezumje. Očitno kljub bližini Evrope 21. stoletja balkansko vozlišče še vedno utripa v okviru vsega balasta plemenske nepomirljivosti in srednjeveškega primitivizma.

Vsa larpurlartistična politična latovščina sodobne Jugoslavije služi le zamegljevanju in ustvarjanju iluzije, da smo v skladu z ideali edinstvenega političnega sistema v svetu, spremenili čisto normalno biološko bitje z imenom *Homo sapiens* v povsem novo bitje, ki se zlahka odreče lastnini in utripa le še v ljubezni "bratstva in enotnosti". Za kulisami te socialistične pravljice pa je ves čas potekal le neusmiljen boj za oblast, katerega najbolj smrdljiva oborina je današnje Kosovo.

Ko prebiram vso mogočo literaturo, ki datira tudi v začetek tega stoletja in spoznanja z živo govorico prizadetih v današnjih dneh ter vse to podkreplujem z množico znanstvenih analiz, se vse razumevanje zoži na lucidno opazko "zahodnega opazovalca", ki jo je objavil londonski "The Independent" in ponatisnilo ljubljansko Delo. Citat: To je konec poglavja v zgodovini kosovskih Albancev. Lahko bi iz njih naredili Jugoslovane. Najbistrejši in najboljši so si to želeli.

Toda nikdar, nikdar ne bodo iz njih naredili Srbe. (konec citata)

Če to opazko prevedemo v še nekoliko bolj neposreden jezik in se miselno priljučimo tistim, ki dvomijo v osvobodilni karakter srbskega vojaškega pohoda leta 1912, v prvi balkanski vojni, preko Kosova in Makedonije, ko naj bi osvobajali zibelko svoje državotvornosti, potem vidimo, da vse lakiranje novodobnih oblasti ni moglo prekriti prave barve osnovnega medsebojnega odnosa dveh narodov. Gre preprosto za neprikrit rasizem, ki doživlja svoj fit back. Res je to šokantno spoznanje, zlasti za našo generacijo, ki je ta fenomen poznala le v daljni Afriki in Ameriki, še hujše pa je spoznanje, da smo z njim brezbržno živeli v skupni državi vsa ta dolga leta vzpona in padca socrealističnega blefiranja. Ne vem, če smo sami krivi, da nismo vedeli, a očitno smo preveč zaupali tudi naši, slovenski politični oligarhiji, ki je ves ta čas v imenu ideološke enovitosti neskrupulozno paktirala z nosilci te grozljive politike. Vemo, kdo naših politikov je bil v igri leta 1966 in kdo leta 1981.

Za razumevanje današnje reakcije jugoslovanskih "zamorcev" bi bila načelno zadostna že taka klasifikacija mednacionalnih odnosov, za dodatno razumevanje pa je treba upoštevati še potenciranje klasičnega rasizma s ključem ideologije. "Moralno-politična ustreznost", ki je na Kosovu absolutno izenačena s popolno partijsko ubogljivostjo - kar v nadaljevanju seveda pomeni popolno predanost Jugoslaviji preko Srbije in nič drugače, je selekcijsko sito, skozi katerega se lahko prebije le redki posameznik - pa še ta ne za prav dolgo.

Vem, da se z definicijo, ko na glas izrekam besedo "rasizem", podajam v nevarne vode. A za preveritev naj potrkam na našo podzavest in se vprašam, kakšna je bila naša spontana reakcija oziroma predstava ob besedici "šiptar" še pred kratkim?! Sum se nam je začel vzbujati šele v trenutku, ko so nas iz množice prišlekov nekateri začeli ogovarjati po slovensko, s čimer so nas na nevsiljiv način nekako podkupili! Pred tem pa smo vedeli le to, da je "tam doli" neko nenasitno brezno nesposobnih primitivcev, ki povrh vsega še koljejo kar vse povprek!! Nekritično smo nasedali dobro premišljeni propagandi, ki pa je z arogantno in zaletavo politiko Slobodana Miloševića pokazala svoja rebra. Ta je izza navidez kozmetične ustavne "bitke" za pravico srbskega naroda očitno zavestno uporabila vse že večkrat preizkušene metode. Vzporednice z nekaterimi zgodovinskimi manipulacijami se ponujajo kar same od sebe, a za okvir teh oddaj bi bilo preveč, če bi se spuščali v vse detajle. Zato le v glavnih obrisih skušajmo odstrniti zgodovinsko ozadje, ki je v neposredni zvezi z zadnjimi dogodki. Naj pripomnim, da pri teh zgodovinskih vzvodih narodi in nekdanji vojaki niso ničesar krivi - vedno jih je manipulirala oblast!

-- vsa plemenska prerivanja po Balkanu od Adama pa vse do tega stoletja praktično niso nič nenavadnega, le da so v končni konsekvenci izoblikovala vse nastavke obeh problematičnih narodov - Srbov in Albancev. Tako v političnem kot kulturnem pogledu. Porajal sta se pač dva zelo različna naroda, ki praktično nista imela nobene prave stične točke - razen ozemlja!!!

-- odločilno za izoblikovanje generalnega odnosa med tema dvema narodoma je obdobje v začetku tega stoletja, zlasti med leti 1912 do 1924. To je obdobje umika Otomanskega carstva v balkanskih vojnah ter obdobje prve svetovne vojne in po njej. Ne da bi hotel zmanjševati

zasluge Srbije v tem obdobju v kontekstu evropske zgodovine, vendar je dejstvo, da je bil angažma srbske politike v tem času hegemonističen v okviru Balkana. Poglavitna prepreka pri doseganju teh ciljev so bili - Albanci, s katerimi je srbska vojska neusmiljeno obračunavala in s pomočjo zaveznikov tudi politično obračunala. Preprečili so, na bojišču in za zeleno mizo, ustanovitev albanske države, ki ji še danes travmatično rečejo Velika Albanija ter si na osnovi zgodovinskega spomina "vrnili" Kosovo in Metohijo. Z ozirom na večinsko prebivalstvo je bila to klasična okupacija, ki si je morala pomagati z vsemi nujnimi radikalnimi prijemi pacifikacije in kolonizacije.

-- z nekaterimi anomalijami predaprilske Jugoslavije, v kateri je prav srbska buržoazija kontinuirano vzdrževala svoj hegemonizem (vključno z Makedonijo in Črno goro!), je hotela nova, socialistična oblast, razčistiti. V veliki meri je Titovi lucidnosti uspelo, delno tudi iz pragmatičnih nagibov, skozi AVNOJ pravičnejše urediti mednacionalne odnose. V tistih burnih časih, ko je barka Jugoslavije plula med Scilo in Karibdo Jalte in Balkanske federacije, v viharju Informbiroja in ekonomske blokade z Zahoda - so bile politične odločitve glede Albancev v Jugoslaviji polne kardinalnih napak in predvsem preprosto prolongiranje starojugoslovanskih metod. Maščevanje za (danes) razumljivo abstinenco Albancev v NOB je bila vojna uprava, nato pa ob zmernem popuščanju, ko se se počasi pričele odpirati prve šole v albanskem jeziku, oster policijski nadzor nad ustvarjanjem avtonomije. Slutnja prihodnosti, ki pa izvira iz historičnega odnosa, je bila strahu polna izjava književnika Miloša Crnjanskega v času akcije razoroževanja Albancev 1955. leta: - Jemljete jim puške, dajete pa jim topove! (konec citata). Da je šola še več kot top, je danes vsakomur jasno.

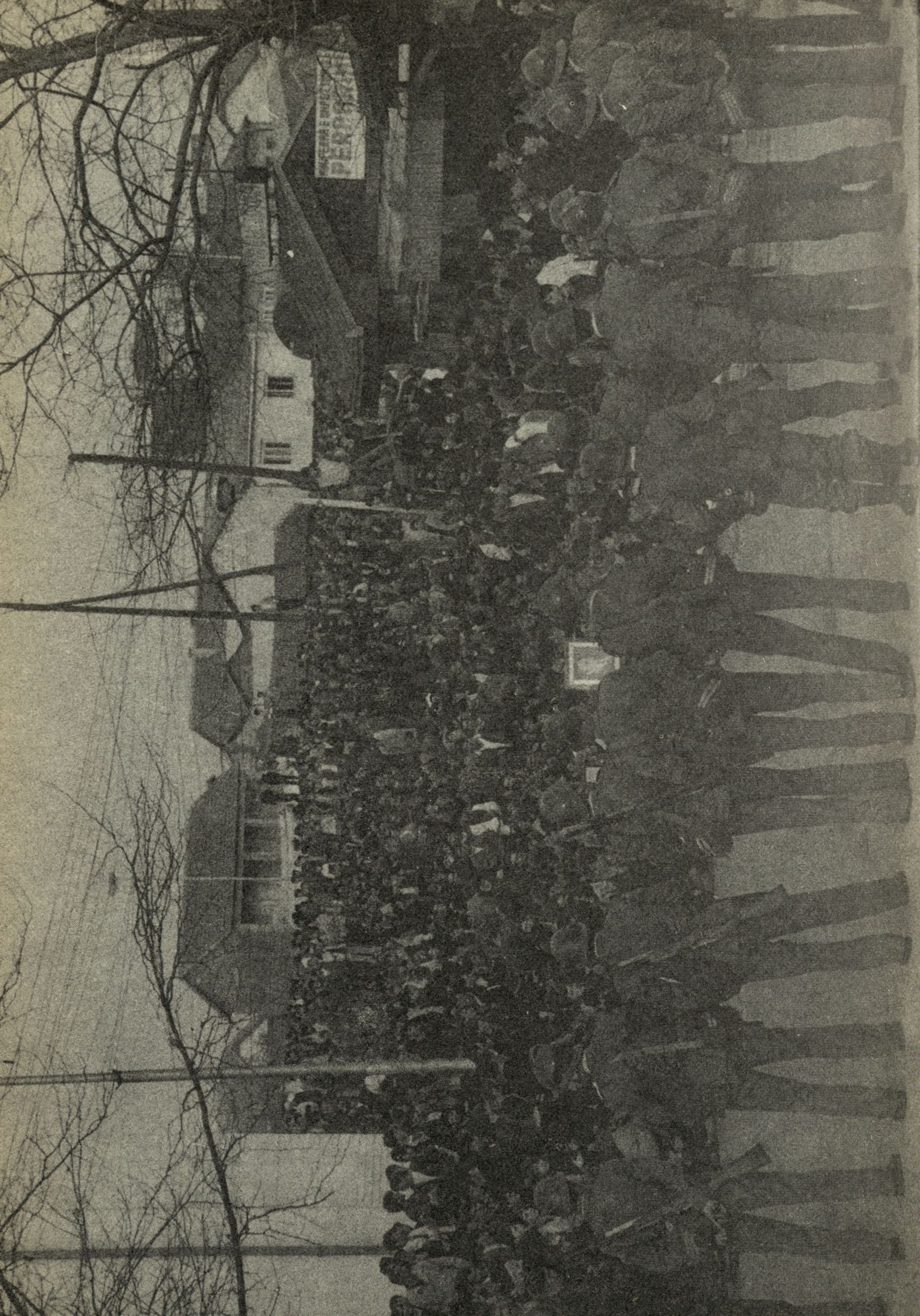
-- po brionskem plenumu oziroma po letu 1966 je oblast skušala popraviti, kar se je še popraviti dalo. Posegla je v več kot polstoletno dominacijo Srbov na Kosovu in z ustavo iz leta 1974 praktično izoblikovala najpopolnješo avtonomijo na svetu. Albanci v Jugoslaviji so hlastajoče krenili v pomlad svoje polovice naroda, saj si z drugo polovico nimajo kaj pomagat, vsaj v doglednem času ne. Hkrati pa je srbska hegemonistična miselnost doživela strašno klofuto - ki jo je, vsaj tako ta hip misli, z amandmajsko ustavo uspešno vrnila...

Tako kratek, tako pomankjiv se mi zdi zdaj ta takrat tako predolg uvod. A kako v nekaj besed stisniti tako obilico misli in prizadetih čustev? Ranjeno dušo... Kako? Ni medijsko.

oddaje govorijo - a zame še vse premalo. Ljudje sprašujejo...

Ljubljana, 12.10.1989

Iztok Tory

IZTOK TORY:

Z O G J T Ë N Ë K O S O V Ë

(fragment dorëshkrimi)

(Iztok Tory, regjisor nga Lubjana, po përgatit një libër mbi përjetimet e mbresat e veta kur, me qëllim përgatitjeje të një vistre emisionesh për TV Lubjanën mbi Kosovën e nga Kosova, i rastisi të jetë dëshmitar i ngjarjeve të papritura të nëntorit të vitit të kaluar dhe të shkurtit të këtij viti. Në librin që do të ketë të njëjtin titull-Zogjtë në Kosovë-siç e patën disa emisione të cilat megjithatë i inçizoi, autori përmes një përjetimi personal çnyjzon paraqitjen dhe shkaqet e rrethanave jonormale, të cilat ashtu apo kështu fusin në opinionin jugosllav brengë e shqetësim. Po botojmë një pjesë nga libri që po lind)

Nuk jam shkrimtar po as gazetar nuk kam qenë. U bëra i tillë brenda një nate. Nuk jam historian dhe siç nuk jam as politikan. Jam shkolluar për një profesion artistik dhe rrugën time jetësore përpiqem ta harmonizoj mes dialogjeve të dramës dhe fotografive lëvizëse, në të cilat gërshetohen mendimet e thella filozofike me banalitetet e bukura ose të shëmtuara të fateve njerëzore. Kështuqë më duhet të gjendem në qendër të jetës, të rrëmih thellë në vetvete dhe të përpiqem të kuptoj çdogjë për rreth.

Nuk jam shkrimtar, ashtu siç nuk jam edhe diçka tjetër, ndërsa të pështyjë kam nevojë, në atë lumë të ndytë, që për një kohë as të gjatë më barti me vete. Në këtë çast po qëndroj i përkulur mbi bregun shkëmbor...

Lumi godet shkëmbin. Dëshiron ta mbulojë, ta kafshojë, ta përmyt. Sidomos vala e tij qëndrore që po shkumbëzon aq shumë!...

Pas kthimit nga xhirimi i ferrit kosovar të shkurtit, gjatë punës rreth montazhit kam provuar t'u trajtë disa emisioneve që do të duhej të zbulonin zanafillën e shkaqeve të konflikteve në atë krahinë të largët nga e cila, si duket, edhe zoti i ka çuar duart. Në pajtim me kërkesat e mediumit televiziv, pranova që gjithë mençurinë time ta përqëndroj në një hyrje të shkurtër dhe thelbore në të parin nga katër emisionet që kishin tematikë të njëjtë.

Por ç'të bësh kur ajo hyrje s'donte se s'donte të dilte mjaft e shkurtër!

E inçizova, bëra një provë...

Pothuajse e shkëputa të tërën. Sot më vjen inat pse kam lejuar lejuar të më gënjejnë, ngaqë është dashur të përpiqem më shumë...

Emisionet bënë jehonë, mirëpo më duket se ato pak fletë të dorëshkrimit, tashmë të zhubrosura, japin përgjigjet e duhura në disa nga pyetjet e bashkë biseduesve.

Pikërisht ajo hyrje është shkëmbi ku qëndroj i përkulur...

Sërish po i provoj fortësinë: mendimet e shkruara

atëherë vazhdimisht po i vërteton koha...Ndonëse i kam shkruar për nevoja të televizionit "fest foodi" zhurnalistik, madje ndoshta janë si tepër të thjeshtësuara për t'u bërë ballë ndonjë shqyrtimi të rreptë shkencor, sidoqoftë po i hedh tani të tëra në letër si një dokument të arsytimit tim gjatë marsit të vitit 1989:

-...Tani kur kriza kosovare e përjetoi edhe klimaksin e saj të përgjakshëm, të cilët kam frikë se as për së largu nuk i shihet fundi, nuk më mbetet gjë tjetër pos që së paku si post festum, të provoj t'i ndriçoj disa shtytës që në mënyrë të pamëshirëshme krijuan truall të përshtatshëm për çmendurinë njerëzore. Është e qartë se megjithatë se afërsinë gjeografike me Evropën e shek. 21, nyja gordiane ballkanike gjithnjë pulson në masat e të gjitha ngarkesave të përçarjeve fisnore dhe të primitivizmit mesjetar.

I gjithë zhargoni politik lartpurlartist i Jugosllavisë së sotme ndodhet në shërbim të mjegullimit dhe të krijimit të iluzionit sipas të cilit ne jemi ata që në pajtim me idealet e një sistemi politik unikat në gjithë botën, qenien e thjeshtë biologjike normale me emrin Homo sapiens e kemi shëndërruar në një qenie të një lloji fare të ri, e cila fare lehtë heq dorë nga e vetja dhe fare lehtë pulson në dashurinë e "vëllazërim-bashkimit". Ndërkaq në prapaskenë të kësaj përralle socrealiste vazhdimisht zhvillohej lufta e pamëshirëshme për pushtet, produkt më kutërbonjës i së cilës është Kosova e sotme.

Kur e lexoj gjithë literaturën e mundshme, që daton edhe nga fillet e këtij shekulli, dhe ato njohuri i krahasoj me bisedat e gjalla të oratorëve të zellshëm të kohëve të sotme, pastaj kur të gjitha ato i përforcoj me një sërë analizash shkencore, i gjithë përfundimi përmbledhet në vërejtjen lucide të një "vrojtuesi përendimor" që e publikoi gazeta londineze "The independent" dhe e ribotoi më vonë "Delo"-ja e Lubjanës. Citati: "Eshtë fjala për fundin e një kapitulli në historinë e shqiptarëve të Kosovës. Ata mund t'i bësh lehtë jugosllavë. Më të mirët dhe më të mençurit këtë edhe e dëshiruan. Mirëpo kurrën e kurrës nuk mund t'i bësh ata serbë" (fund i citatit).

Nëqoftëse këtë vërejtje do ta përthenim në një gjuhë pak më të drejtëpërdrejtë dhe nëqoftëse u bashkohemi pikëpamjeve të atyre që dyshojnë në lidhje me karakterin çlirimtar të ekspeditës ushtarake serbe të vitit 1912 gjatë luftërave ballkanike nëpër Kosovë dhe Maqedoni me ç'rast kinse serbët kanë çliruar djepin e shtetformimit të tyre, atëherë mund të shohim se e gjithë bojatisja e pushteteve të reja nuk ka mundur të mbulojë ngjyrat e vërteta të raporteve reciproke themelore në mes dy popujve. Thjesht është fjala për një racizëm të hapur që tani po e përjeton -fit beckun- e tij. Është me të vërtetë një zbulim tronditës, sidomos për gjeneratën tonë, që një fenomen të tillë e ka njohur vetëm përmes praktikave shoqërore të Afrikës së largët dhe Amerikës, dhe një zbulim akoma më i keq është fakti se me këtë fenomen ne kemi jetuar të shkujdesur, në një shtet të përbashkët gjatë gjithë këtyre viteve të gjata të ngritjes dhe rënies së bllokut soc-realist. Nuk e di se sa jemi fajtorë vetë që nuk kemi ditur këtë gjë, mirëpo është e qartë se i kemi besuar së tepërmi edhe oligarkisë politike sllovene që gjithë këtë kohë,

në emër të njëfarë uniformiteti ideologjik ka bashkëpunuar në mënyrë të paskrupullt me bartësit e një politike të tillë të neveritshme.

E dimë mirë se kush nga politikanët tanë ishte në lojë në vitin 1966 dhe kush me 1981.

Për t'i kuptuar reaksionet e tanishme të "zezakëve" të Jugosllavisë, parimisht do të mjaftonte një klasifikim i tillë i raporteve ndërnacionale, mirëpo për një të kuptuar më të thellë do të duhej të merrnim parasysh potencimin e racizmit klasik bashkë me çelësin ideologjik. E ashtuquajtura "përshtatshmëri moralo-politike" që në Kosovë nënkupton absolutisht dëgjueshmërinë e plotë partiake- e cila më tutje nënkupton perkushtimin e plotë ndaj Jugosllavisë, porse vetëm përmes Serbisë dhe assesi ndryshe, është një sitë seleksionuese nëpër të cilën mund të përvidhet ndonjë individ i rrallë- po edhe ky jo për shumë kohë.

E di se me këtë definicion dhe sidomos kur me plot gojën e shqiptoj fjalën "racizëm" mund të bie në ujëra të rrezikshme. Ndërkaq për ta vërtetuar këtë le t'i drejtohem pak ndërdisjes sonë dhe le ta pyes se çfarë ishte reagimi ynë spontan, gjegjësisht qëndrimi ynë kundrejt fjalës "shiptar" vetëm pak kohë më parë?! Dyshimi filloi të na lindë vetëm në çastin kur nga vargu i ardhacakëve të shumtë, disa filluan të na drejtohen në gjuhën tonë në gjuhën tonë sllovene, dhe me këtë rast, në një formë të paimponueshme, na bënë për vete! Më parë kemi ditur vetëm se "atje poshtë" diku gjendet hon i pangopur njerëzish primitivë dhe të paaftë, të cilët në mes tjerash, nuk bëjnë gjë tjetër veçse therin gjithçka rreth e rrotull! Në një mënyrë fare jokritike kemi rënë në grackën e një propagande të menduar mirë e cila vetëm me politiken e vrullshme dhe arrogante të Slobodan Milosheviqit na i tregoi brinjët e veta. Ajo pas luftës kushtetuese-kozmetike në dukje, për të drejtën e popullit të vet, me vetëdije të plotë i ka përdorur të gjitha ato metoda kaherë të provuara. Përçasjet me disa manipulime të mëherëshmenë histori janë të pashmangshme, mirëpo për suazat e këtyre emisioneve do t'ishte gjë e tepëruar po të lëshoheshim në të gjitha hollësitë. Ne do të provojmë prandaj që vetëm në vija kryesore t'ia heqim perden asaj prapavije të afërt historike që është si një lidhje më të drejtëpërdrejtë me ngjarjet e fundit. Më duhet të tërheq vërejtjen se në këto leva historike vetë popujt si dhe ushtarët nuk mund të jenë aspak fajtorë-gjithmonë me ta manipulonte pushteti!

-dyndjet gjithëfisnore nëpër Ballkan, që prj Adamit e deri në shekullin tonë, praktikisht nuk paraqesin asgjë të jashtëzakonshme, përveç që, në konsekuencë të fundit, u kanë dhënë formën të gjitha degëzimeve të të dy popujve më problematikë-serbëve dhe shqiptarëve, si në aspektin politik, ashtu edhe në atë kulturor. U lindën kështu dy popuj fare të ndryshëm nga njëri tjetri, të cilët praktikisht nuk kanë pasur asnjë pikëtakimi të vërtetë -përveç territorit!!!

-një rol vendimtar në ndërtimin e raporteve të përgjithshme midis këtyre dy popujve periudha e fillimit të këtij shekulli, sidomos ajomes vitesh 1912 e 1924. Është kjo koha e perëndimit të perandorisë turke në luftërat ballkanike si dhe periudha e Luftës së Parë Botërore dhe pas saj. Nuk dua këtu t'i

pakësoj meritat e Serbisë në atë periudhë në kontekstin e historisë evropiane, mirëpo është fakt i pamohueshëm se angazhimi i politikës serbe në atë periudhë në suaza ballkanike ishte hegjemonist. Pengesë kryesore për realizimin e qëllimeve të saja në atë kohë ishin shqiptarët, me të cilët ushtria serbe i qëroi hesapet egërsisht, ndërsa me ndihmën e aleatëve edhe politikisht. Ajo (politika serbe, shën. i përk.) e pengoi si në fushë të luftës ashtu edhe në tryezën e gjelbërt, themelimin e shtetit shqiptar, të cilin edhe sot në mënyrë traumatike e thërrasin Shqipëria e Madhe, dhe në bazë të një kujtese historike "ia kthyen" Kosovën dhe Metohinë Serbisë. Mirëpo në bazë të faktorit etnik ose të popullsisë shumicë ajo gjë ishte thjesht një pushtim klasik të cilin është dashur ta mbëhtesin me të gjitha masat e nevojshme radikale të pacifikimit dhe të kolonizimit.

- me disa anomali të Jugosllavisë së para prillit, në të cilën pikërisht borgjezia serbe e mbante në vazhdimësi hegjemonizmin e saj (duke përfshirë këtu edhe Maqedoninë dhe Malin e Zi) pushteti i ri socialist dëshiroi t'i qëronte hesapet. Në një masë të madhe luciditetit të Titos i shkoi përdore, pjesërisht edhe për shkaqe pragmatike, që me anë të KACKJ-së t'i rregullojë më drejtë disa raporte ndërnacionale. Në atë kohë shterngate, kur varka jugosllave lundronte mes Skiles e Haribdes së Jaltës dhe Federatës Ballkanike, në qendër të stuhisë së Informbirosë dhe të bllokadës ekonomike perëndimore-vendimet politike për fatin e shqiptarëve në Jugosllavi ishin përplot me gabime kardinale, dhe para së gjithash, një vazhdimësi e thjeshtë e metodave të Jugosllavisë së Vjetër. Për shkak të abstenimit (tani) të kuptueshëm të shqiptarëve në LNC, me qëllime hakmarrëse u vendos në Kosovë administrimi ushtarak, dhe paskëtaj, gjatë lëshimit pe gradual, kur filluan të hapeshin ngadalë edhe shkollat e para në gjuhën shqipe, u vendos një mbikëqyrje e rreptë policore mbi mënyrën e realizimit të autonomisë. Një parandjenjë e së ardhshmes, që e ka burimin në raportet historike, është deklarata plot frikë e shkrimtarit serb, shqiptuar në kohën e aksionit të çarmatosjes së shqiptarëve më 1955: Po ua rrëmbeni pushkët por po ua jepni topat(fund i cit.).Se është shkolla edhe diç më shumë se topi tani është për të gjithë e qartë.

-pas Plenumit të Brioneve, gjegjësisht pas vitit 1966, pushteti provoi të korigjonte atë që mund të korigjohet. Filloi të rrezikonte dominacionin më shumë se gjysmëshekullor të serbëve në Kosovë dhe me kushtetutën e vitit 1974 praktikisht iu dha forma autonomisë më të fortë në botë. Shqiptarët e Jugosllavisë u nisën me vrull drejt pranverës së gjysmës së tyre të popullit; gjysmës tjetër s'ka ç'ti ndihmojnë. Njëkohësisht mentaliteti hegjemonist serb mori një dackë të tmerrshme- të cilën me amandamentet e reja në kushtetutë(së paku në këtë çast mendojnë kështu), e kryen me sukses...

Aq e shkurtër dhe aq e mangëtmë duket tani ajo hyrje aq e gjatë në atë kohë. Po si mund të fusësh në një ngushtice fjalesh një begati të tillë mendimesh dhe ndjenjash përplot me preokupacione? Zemër e plagosut...Si? Nuk ka medium.

Emisionet flasin- por për mua sërish pak. Njerëzit pyesin...

LOTË TË NOSTALGJISË PUSHTUESE

(Plotësime artikullit *Vremena ljubavi i mrznje* të Ljubisa Obradovic-it, të botuar në "Svet" nr. 192 të datës 23. VIII 1989)

Rrethana që në shtypin e verdhë bulevardesk të Beogradit gjendet vend edhe për artikuj të fryrë me frymë e nostalgji për shekujt e pushtimeve e të robërimit; të kohës së zhupanit të madh serb Stepan Nemanja e të carit të mëpastajmë Dushanit s'është kurrëfarë çudie. Porse çdokush e ka të qartë se ç'fshihet pas artikujsh të tillë dhe çfarë buzëqeshje e llogaritur për fund fshihet pas lotëve që derdhen për gjoja shtypjen e serbëve në Kosovë, në Kroaci, Maqedoni, Greqi, Rumani, Hungari e veçmas në Shqipëri. Territori në të cilin po u shtrika ajo popullatë e "gjorë" e shtypur jugoserbe është madje edhe më i madh se territoret të cilat në gjithë shekujt pushtues të zhupanëve, knjazëve e carëve i qenë përngjitur Serbisë. Edhe në artikullin e Lj. Obradovic-it shkëlqen me të gjitha ngjyrat e saj "shpirtmadhësia" e pushtuesve modernë serbë të cilët në njërin anë mohojnë ekzistimin e kombeve malazeze e maqedonase, porse në anën tjetër luajnë rolin e "mbrojtësve" të atyre minoriteteve në Greqi, Kosovë, Bullgari e Shqipëri. Po ajo garniturë punëtorësh kulturorë e shkencorë që tani e sa decenie përpiqen të përvetësojnë kolosin e letërsisë kroate Marin Drzic dhe e cila tek kroatët e të gjitha kohëve shohin serbëvrasës luajnë tani rolin e "vëllait" të madh sllavoserb për t'i mbrojtur të drejtat e minoritetit kroat e bile edhe atij slloven në Austri, Hungari e në Itali. Është plotësisht e qartë se kur gatuhet një kulaç aq i madh propagandistik domosdo do të ndodhë që përbrenda tij të ketë edhe kundërthënie që hetohen lehtë.

Dhe pikërisht nga ato të meta transparente qet krye hipoteza që mund të mbështetet me të dhëna se garnitura e serbomëdhenjve modernë sikur synon tjetërsimin e historisë së Ballkanit dhe ta realizojë kështu në veper termin qëllimkeq gjeografik Gadishulli greko sllav (nënkupto-serb) të cilin e kishin lansuar dhe e përdornin disa etnologë rusomëdhenj në vitet '20 të shekullit tonë ose siç do të mund të thuhej sot me një buzëqeshje ironizuese se ata do të dëshironin të krijonin një perandori ballkanike e cila do të quhej Jugoserbi.

Natyrisht që kjo garniturë është më e zhurmshme kur ka të bëjë me sulm mbi shqiptarët dhe sidomos mbi shtetin e tyre emë. Duke qenë se bota e di nëse Shqipëria e shtyp ndonjë minoritet dhe sa e fortë është ajo moralisht që edhe duke injoruar me heshtje shkrimet ala " *Vremena ljubavi i mrznje* " i zhvleftëson ato. Së këndejmi plotësimet e mia artikullit të Obradovicit nuk kanë të bëjnë me mbrojtjen e shtetit tim emë porse që me dromca nga historia e shqiptarëve dhe ajo e pararendësve të tyre-ilirëve autoktonë që edhe këta i patën përjetuar vrushkujt e gjakut, gjuhët e zjarreve e kundërmimin e kufomave të pavarrosura që i shkaktuan pararendësit e Obradovicëve kur në trojet tona erdhën si masa pushtuese, të prira nga avarët për tu vendosur në këto anë dhe për të marrë për detyrë t'i dëbojnë e t'i shfarosin të

gjithë- jo vetëm ata në Kosovë.

Është një tragjikë morale kur e vërteta e hidhur e detyron njeriun të ketë frikë se as historiani më i politizuar ose shpirtqetësues nuk mund të gjejë në asnjë arkiv pikëmbështetje për të dëshmuar se si qeveritë serbe patën vetëm një herë qëndrim korrekt ndaj shqiptarëve. Kjo e vërtetë, madje, del edhe nga teksti i Lj. Obradovicit. Fillet e terroritnisin me ardhjen fiseve sllave në Ballkan. Historiani serb St. Stanojević shkruante në librin e tij Vizantija i Srbi se në vigjilien e penetrimit me dhunë të sllavëve në Ballkan, për shkak të luftërave të shumta që ishin zhvilluar në këtë truall në shekujt 3 e 4, disa krahina të Ballkanit ishin shkretëruar. "Regjione të tëra ishin të shkreta; arat ishin të pambjellura dhe qytetet ishin braktisur nga banorët e tyre. Iliria ishte e shkretë; edhe Thrakia si dhe Dardania dikur e pasur ishin shkretëruar; shumë regjione ishin braktisur; fushat kishin mbetur të papërpunuara dhe të mbuluara me skelete të banorëve të mbytur. Në viti 548 ndodhi sulmi i sllavëve, me ç'rast si rëndom nuk kursyen askend dhe, që kur u ndodhën në territorin bizantin, s'patën asgjë tjetër në mendje përveç se secilin që ka rënë në pushtetin e tyre ta mbysin. E gjithë Iliria dhe Thrakia ishte e mbuluar me kufoma të pavarrosura. Prokopi dëshmon se sllavët nuk i thernin viktimat e tyre me shpatë ose me thikë, porse i ngulnin të gjallë në hunj që t'i lënë kështu të vdesin nën mundime të tmerrshme" thotë Stanojević.

Fatin e këtyre ilirëve dhe ballkanasve tjerë autoktonë të cilët nuk e përjetuan "mirëseardhjen" e përgjakshme, me zjarr e të akullt të pushtuesve të rinj-pararendësve të zotëri Obradovicit nuk është vështirë ta imagjinosh. Këtë përpjet ta imagjinojë akademiku serb P. Ivić i cili në librin e tij Srpski narod i njegov jezik (Beograd 1971, f. 24-25) shkruan: "Kur kataklizma e invazionit sllav rrezikoi ekzistencën e popullatës së gjetur aty, një pjesë e saj gjeti strehim në qytetet e fortifikuara bregdetare, ndërsa një pjesë tjetër u tërhoq në male. Burimet e mangëta historike nuk përmbajnë shënime mbi tragjedinë që solli ky ndryshim i tillë i mënyrës së jetesës, porse imagjinata jonë mund të ndihmojë kollaj të kuptojmë ç'deshi të thoshte t'i braktisësh qytetet dhe fshatrat e rregulluara, stilin e jetës në të cilin shpesh kanë gjetur vend edhe shkrim-leximi, edhe teatri, edhe kanalizimi e banjo dhe të përpjet t'i adaptohesh blegtorisë nomade nëpër kodrina të pakapërcyeshme, merret vesh duke iu kthyer primitivizmit dhe analfabetizmit të plotë".

Me tragjikën ilire përkatësisht me kataklizmën e botës romake në territorin e sotëm gjuhësor të shqipes humbi vazhdimësia e organizimit shoqëror të antikës. Meqë Ilirikue veçanërisht Dardania edhe në kohën e lulëzimit, zenitit të perandorisë romake ishte në të vërtetë zonë periferike e perandorisë në aspektin kulturor, dyert e asimilimit (së pari të romanizimit pastaj të sllavizimit) qenë jo pak, por hapekrah të çelura. Mirëpo, nëse nuk pati kushte kulturore e sociale për vazhdimin e rregullimit romak të jetës e të shoqërisë e kompenson këtë faktori njerëzor shqiptar i këtij nënqielli i cili mbeti bartës i kontinuitetit etnik i periudhës antike. Shqiptarët e Dardanisë nuk kanë mundur

të jenë bartës të kulturës së lartë antike por ata genë vetëm etnos i cili ruajti dhe vazhdoi vetëm karakteristikat etnike të ruajtura nga antika dhe asgjë tjetër: as forcën e pushtetit as format e vjetra të rregullimit shoqëror.

Jo vetëm nga teksti i Obradovićit (khs. f. 33) rezulton qartë se historia e serbëve është në të vërtetë një histori e ngulimeve me dhunë, e kolonizimeve, e pushtimeve. Prandaj për t'i humbur këto gjurmë ata lansuan teza nga më të papranueshmet përkitazi me historinë e shqiptarëve për t'ia vënë majen me falsifikimin e historisë mbi gjoja zbritjen e shqiptarëve nga malet dhe kolonizimin nga ata të Kosovës dhe viseve të tjera ku jetojnë që nga antika shqiptarët në Jugosllavinë e sotme. Arsyetimin provizor i kësaj teze pseudoshkencore ata u munduan ta mbështetin mbi ndonjë shpërngulje të serbëve e cila është fryrë aq shumë (madje edhe më shumë se gjoja shpërngulja e serbëve në këtë dhjetëvjetëshin e fundit nga Kosova) sa ka kaluar në një legjendë.

Qëllimi i pseudoshkencarëve ishte dhe është me prapavijë politike. Këta përpigen edhe sot t'ia mbushin mendjen opinionit evropian se shqiptarët janë aty popull që paska zënë vend duke e shtrënguar atë serb që të shpërngulet për t'i arsyetuar kështu vrasjet, prerjet e shpërnguljet me dhunë në Anadoll; lënien në analfabetizëm dhe kthimin e shqiptarëve në qytetarë të rendit të dytë në tokën e stërgjyshërve të tyre ilirë. Të gjithë Obradovićët donë të harrojnë se shqiptarët janë popullatë autoktone, parasllave në Ballkan; se madje djepi i formimit të gjuhës shqipe (si zhvillim i natyrshëm nga gjuha mëmë e saj-ilirishtja) është pikërisht Dardania me Shqipërinë e Veriut dhe të Mesmen. Të gjithë ata harrojnë se me ardhjen e tyre në trojet ilire-shqiptare ndërprejnë një proces kulturor dhe rrënuan një civilizim i cili, pa dyshim, që në shkallë më të lartë dhe më i butë nga ai që turmat ardhëse i sollën me vete.

Për të përlligjur pushtimet, Obradovićët duan të kapën për shterpësinë e burimeve me të cilën karakterizohet periudha bizantine dhe nga kjo shterpësi burimesh donë ta mohojnë ekzistencën e shqiptarëve në viset në të cilat edhe sot jetojnë brenda republikave të Serbisë, Magedonisë e Malit të Zi. Ata porse harrojnë se pikërisht pararendësit e këtyre shqiptarëve ishin të nënshtruarit e Romës dhe fqinjët e parë e të stërlashtë të grkëve të vjetër; se këta ishin qytetarë të Bizantit edhe në shek. 11 e 12 kur Vukanët e Stepan Nemanjat e shtetit malor të Rashkës sulmonin Lipjanin përkatësisht Obradovićët harrojnë se Nemanja ua ka lënë për testament fjalinë më 1198 "**dhe nga toka greke)nënkupto: bizantine) pushtova Lipjanin dhe Llapin, ndërsa nga Shqipëria të dy Pultat**". Ishin të zbrazëta këto vise kur i pushtoi Nemanja?

Dr. SKËNDER GASHI - Vjenë

BALLË PËR BALLË ME PASOJAT E GJENDJES SË JASHTËZAKONSHME NË KOSOVË (I)

Në fund të shtatorit një delegacion i Federatës Ndërkombëtare për Mbrojtjen e të Drejtave të Njeriut ishte në Kosovë. Delegacioni i kryesuar nga gjyqtari në zë parisien Antoine GARAPON dhe nga avokatja londineze, aktiviste e shquar në fushën e mbrojtjes së të drejtave njerëzore Louise CHRISTIAN si dhe i nënshkruari nën këtë raport u nis nga Lubjana dhe të dielën pati një bisedë të frytshme në zyrën e avokates së njohur beogradase Tanja PETOVAR. Kjo është aktive në Grupin e punës të Konferencës së Helsinkit për Mbrojtjen e të Drejtave të Njeriut për Beogradin dhe e udhëheq atë. Përndryshe i nënshkruari e njeh personalisht në bazë të një angazhimi solidar të saj në gjykimin në Pejë në qershor të vitit 1986. Prandaj s'është aspak e çuditshme se me t'u takuar dhe në të ndarë shkëmbyem puthje të vakëta shqiptaro-serbe...Tanja ka plotë klientë shqiptarë që përgjigjen para ligjit për bindjet e tyre politike. Pikërisht, atë të diel tek ajo gjendej një djalë nga Peja, i vëllai i ushtarit Ilir Nallbani që kohë më parë ishte dënuar nga Gjykata ushtarake me 10 vjet burg. I vëllai kishte ardhur për vizitë dhe kur nuk e kishte gjetur Ilirin në burgun e Beogradit dhe duke mos marrë përgjegje nga drejtuesit e Burgut se ku gjendet kishte ardhur të interesohej mos dinte gjë avokatja e tij se ku e kishin shpënë atë...

Dy evropianët interesoheshin për opinionet e beogradasve që erdhën një nga një në zyrën e saj për të thënë edhe ata se ç'mendojnë për gjendjen e të drejtave të njeriut në Jugosllavi. Përshtypje e përgjithshme ishte se jugosllavët nuk mund të lavdërohen në këtë fushë të rëndësishme të demokracisë e të shtetit ligjor. Të gjithë ishin të mendimit se në Kosovë aktualisht shkelen me të madhe nga ana e shtetit të drejtat njerëzore të shqiptarëve. Porse, edhe serbëve u ndodh kjo me një ndryshim se shkeljet që u bëhen shqiptarëve është lehtë të argumentohen kurse te serbët jo, ngaqë shkeljet bëhen në mënyrë perfide...

*

Në mbrëmjen e 24 shtatorit jemi në Hotelin Grand Prishtina. Na pret punë e madhe nesër. Rruga e gjatë dhe e mundimshme ka bërë të vetën. Pothuaj nuk shohim gjë. E në mengjez derisa hamë kaftjallin unë përpigem të bind evropianët se nuk gjendet në këtë hotel Shtabi Suprem i APJ...

(flasin punëtorë mjeksie)

... numri i të vdekurve në mars nuk do të dihet kurrë...organet e punëve të brendshme nuk kanë dhënë numrin e saktë, përndryshe spitalet në Kosovë u kanë dorëzuar gjithë dokumentacionin institucioneve përkatëse...viktimat më të mëdha ishin në viset më të varfëra të Kosovës së varfër...janë të shumtëta arsyet: ka familje që anëtarin e tyre e kanë varrosur pa lajmëruar askë duke u siguruar kësodore nga vizitat e policisë dhe keqtrajtimet e tjera...shumë punëtorë shëndetësie i diferencojnë pse gjoja kanë ndihmuar të plagosurit dhe kanë

siguruar barëra për punëtorët grevistë...disa i përjashtojnë nga puna...

(flasin punëtorë arsimit, arti shkence e kulture)

...këtu zbatohen forma të ndryshme të shkeljes së të drejtave të njeriut...p.sh. këtu kërkohet dhe zbatohet kriteri përshtatshmërisë moralo-politike si kusht për punë të ndryshme publike: shkollim, punësim...këtu ekzistojnë lista të njerëzve të padëshiruar që s'mund të paraqiten publikisht...ekziston cenzurim preventiv në shtyp e mjete të informimit...këtu s'mund të botojmë atë që botojnë në republikat tjera...këtu aplikohet izolimi moral i njerëzve,përgjohen dhe mbi ta aplikohet shkalla më e lartë e frikësimit; **mendimi tjetër këtu quhet mendim armiqësor**...megjithatë, me këto masa jemi mësuar dhe i konsiderojmë pothuaj të zakonshme, si shtypje të mendimit kritik. Këto kanë traditë këtu, por viteve të fundit ne përjetojmë forma të reja të cënimit të drejtave të njeriut-**diferencimin** që zgjat qe 8 vjet. Ky,dmth. diferencimi, pa marrë parasysh si quhet zyrtarisht, është një masë ndëshkuese morale dhe praktikisht sociale. Diferencimi ka lënë shumë njerëz pa punë. Shumë njerëzve ua ka marrë të drejtën të drejtën të jenë në organet drejtuese, në arsim, kulturë, ekonomi e fusha të tjera. Diferencimi ka lënë shumë nxënës e studentë pa shkollë. Diferencimi sjell edhe përulje të dinjitetit të njeriut duke u vënë kusht atyre ose të heqin dorë nga mendimet e veta ose do ta pësojnë. **Diferencimi është praktikisht një denuncim e spiunim kolektiv.** Duhet të diferencohesh prej mendimeve, ndonjëherë prej babës, vëllaut, motrës, mixhës e prej kujt bie puna. **Izolimi**...Juristët, shumica, thonë se është jokushtetutar. Izolimi është praktikuar edhe më 1981, por atëherë s'ka guxuar kush të flasë për këtë problem...Prap tek diferencimi. Ai është presion mbi ndërgjegjën kombëtare...Në mjetet tona të informimit mund të flasësh vetëm çfarë dëshiron burokracia politike...ata që i largojnë nga partia mund t'i largojnë edhe nga puna...çdo ditë shtypi(Rilindja, Jedinstvo, etj.) lajmëron për njerëz mbetur pa punë...**Izolimi është praktikisht forma më brutale e diferencimit-dhuratës tragjike të bolshevizmit, këtu e përpunuar më mirë se në burim.** Në fatin e pakicave kombëtare shumë shpikje bolshevike kanë marrë përmasa brutale. Në Jugosllavi sot s'ka diferencim pos për shqiptarët në Kosovë e në Maqedoni...Pos izolimit në burg që ka traumatizuar shumë njerëz, ekziston edhe një izolim tjetër-izolimi i familjes në bazë të Kanunit...p.sh. ka familje që janë shpallur të dyshimta, të cilave s'guxon kush tu shkojë në shtëpi e as t'i pranojë në shtëpi. Këtë formë të izolimit e ka aplikuar pushteti. Diferencimi dhe izolimi ka traumatizuar shumëkë: shumë kush ka pritur se do ta izolojnë, me vite presim se do të na diferencojnë...Shumë punëtorë, profesorë, gazetarë, shkrimtarë,regjizorë janë thirrë në polici dhe shumë prej tyre kanë nënshkruar deklaratata...Në shkurt ka qenë **Apeli**, përmes të cilit është kërkuar të mos ngushtohet pozita autonome e Kosovës. Këtë **Apel që praktikisht ka mbrojtur Kushtetutën në fuqi, politika e shpalli armiqësor**...Një numër nënshkruesish janë thirrë në polici dhe janë detyruar të japin deklaratata. Këtu

zbatohet mbikqyrje mbi njerëz...Policia ka mbledhur diskutimet mbi kushtetutën...Përgjimi i telefonave, kontrollimi i postës s'na bën më përshtypje...Në Maqedoni shqiptarëve u ndalohe të ndërrojnë vendbanimin...nuk mund të blejnë shtëpi në Shkup as në Ohër...fëmijëve nuk guxojnë t'u vënë emra nacionalë...Në Serbi stimulohet nataliteti, në Kosovë përgatiten masa kundër tij...Të gjitha këto flasin për cënimin e të drejtave të njeriut, të dinjtetit, nderit, humanizmit...Në një varg vendesh në Maqedoni fëmijët nuk mund të shkollohen në gjuhën amtare. Në shkolla të mesme mësimi zhvillohet vetëm maqedonisht. Arsimitarët shqiptarë mbledhjet me prindërit shqiptarë duhet detyrimisht t'i mbajnë në gjuhën maqedonase...

Vjet në shtator në Kuvendin Krahinor e në Këshillin Ekzekutiv është publikuar shifra 583.730 vetëve që janë trajtuar nga ana e policisë-praktikisht çdo i treti. Prej shtatorit të vitit të kaluar ky numër është rritur. 71000 janë ndjekur penalisht, të tjerët janë privuar lirie, janë thirrur, janë mbajtur, u është tërhequr vërejtja...Në këto shifra nuk hyjnë shqiptarët e ndjekur në Maqedoni as në ushtri e në Mal të Zi...Në realitetin tonë ka shumë fate trgjike...Njeriu i dënuar, që ka mbajtur burgun kurrë nuk mund të gjejë punë. Të dhënat e deponuara deri më tani nuk pëfshijnë edhe periudhën pas aplikimit të masave të jashtëzakonshme...Për pasojë të një gjendjeje të këtillë është shtuar numri i sëmundjeve psiqike, psikotomatike, dështimeve tek gratë, i lindjeve të fëmijëve para kohe, i lindjeve të fëmijëve me defekte të ndryshme. Represioni që ushtron shteti me makinerinë e vet është shumë i rëndë... Nxënësit e studentët shqiptarë pothuaj që tetë vjet nuk ua sheh gëzimin në fytyrë...

...numri i studentëve në Universitet ka rënë për 53% nga viti 1981...vetëm 64% të nxënësve që kanë kryer tetëvjeçaren sivjet kanë mundur të rregjistrohen në shkollë të mesme...sivjet 180 studentë nga Serbia do të rregjistrohen në Prishtinë, do të vendosen në konvikte dhe do të kenë bursa shteti...

...fabrikat ndërtohen në vendet ku ka serbë. Malisheva, komunë me 50 mijë banorë kryesisht shqiptarë nuk ka asnjë objekt industrial, ndërsa Zubin Potoku, komunë poashtue e re me 7000 banorë kryesisht serbë ka 6 objekte industriale...Nga disa fshatra kanë ndjekur banorët shqiptarë duke u rrënuar shtëpitë (rasti në fshatin Batuse). Fshatarët serbë të fshatit Prilluzhë të kominës së Vuçitërnës nuk lejojnë ardhjen e 200 nxënësve shqiptarë të fshatrave përreth për të mësuar edhe më tej në godinën e përbashkët shkollore...

...është mbyllur fare kufiri shkencor i këmbimit me Shqipërinë...këtu pengohet shikimi o programit të RTV Shqiptar edhe pse në Shqipëri shikojnë programin e RTV Jugosllav...

...të dhënat e paraqitura në asnjë mënyrë nuk mund të jenë të plota sepse është i gjatë njëqind vjet presioni i paramenduar, elaboruar e zbatuar në dëm të genies kombëtare shqiptare. Kjo që ndodh sot s'është gjë tjetër pos përpjekje që Kosova të serbizohet duke ndjekur shqiptarët nga trojet e tyre shekullore. 250.000 shqiptarë nga 400.000 sa ishin planifikuar me marrëveshjen për shpërngulje me Turqinë u vendosën në atë vend

dhe po të mos shpërthente lufta sigurisht se pamja etnike e sotme e Kosovës do të dukej krejtësisht tjetër. Edhe në epokën e socializmit vazhdoi të vlejë marrëveshja e Mbretërisë...

Salih Kabashi

DEKLARATA E KËSHILLIT EKZEKUTIV TË SHOQATËS PËR INICIATIVË DEMOKRATIKE JUGOSLLAVE

Pas tetë muajsh të zgjatjes së gjendjes së jashtëzakonshme në Kosovë, asnjë nga problemet e qenësishme me të cilat kjo pjesë e Jugosllavisë-si dhe vendi në tërësi-po ballafaqohet me vite, jo vetëm nuk është zgjidhur por shumë prej tyre janë ashpërsuar, derisa për mundësitë e daljes nga situata e tashme as nuk janë në diskutim, ngaqë diskutimi i lirë-së pakut në Kosovë-nuk është i mundshëm. Për shkak të të gjitha këtyre, anëtarët e Këshillit Ekzekutiv të UJDI-së u propozojnë anëtarëve të Shoqatës dhe opinionit më të gjerë të angazhohen duke kërkuar dhënie llogari për çdo gjë që ndodhi gjatë tetë muajve të fundit në mënyrë që të kthehemi prapa-kah rrënjët e situatës së padurueshme në Kosovë dhe përpara-kah zgjidhja e saj.

Konsiderojmë se kushti i parë për një kthesë të tillë në situatën e tashme është dhënie urgjente e raportit e Kryesisë së RSFJ Kuvendit Federativ dhe opinionit më të gjerë mbi:

1. bazat kushtetuese e ligjore të veprimit të forcave të sigurimit (ushtarake dhe policore) gjatë muajve të fundit në Kosovë, numrin dhe përbërjen e tyre, përmasat dhe zgjatjen e paraparë të aksioneve të tyre si dhe harxhimet e shfrytëzimit të tyre;

2. të dhënat e sakta mbi të gjitha viktimat e rëna gjatë kohës së gjendjes së jashtëzakonshme si dhe të dhënat precize mbi rrethanat në cilat ka ardhur deri te vrasja si dhe me procedurën penale kundër civilëve bashkë me mënyrën konstatimit të përgjegjësisë të pjesëtarëve të forcave të sigurimit lidhur me këtë;

3. të dhëna të sakta mbi të gjithë personat e "izoluar" dhe shkaqet e veprimeve të tilla, mënyrën e zbatimit të "izolimit", mbi përgjegjësinë personale të të gjithë atyre që kanë trajtuar jashtë ligjit e sidomos ndaj atyre që, siç thonë raportet e shpallur publikisht, nuk është konstatuar as përgjegjësi penale as kundërvajtëse, kështuqë "izolimi" i tyre ka qenë në kundërshtim me normat ndërkombëtare në fuqi, bile edhe në kundërshtim me normat jugosllave;

4. mënyrën e komandimit në aksionet konkrete me forcat e sigurimit dhe personat përgjegjës;

Konsiderojmë se njohja publike e përgjegjës në këto pyetje do të mundësonte vlerësim më të qartë të kushteve në mënyrë që gjendja e banorëve të Kosovës bile të mos keqësohet. Një prej kushteve konkrete për këtë është, gjithësesi, kontrollimi i gjendjes në jurisprudencën e Kosovës. Për këtë shkak do të duhej kërkuar nga Kryesia e RSFJ që të emërojë një grup juristësh në zë (p.sh. Gjorgji Marjanoviq, Ljubo Bavcon, Srgja Popoviq) që do të hulumtonte funksionimin e sistemit juridik dhe me të do të njoftonte opinionin.

Shoqata për Iniciativë Demokratike Jugosllave do të organizojë, po pati mundësi, edhe më tej aksione me qëllim të njohjes së situatës në Kosovë (merret vesh edhe në tërë Jugosllavinë, në mënyrë që para së gjithash në diskutimet, gjasat

për zgjidhje demokratike, për aq sa është e mundshme, të jenë të pranishme në opinion. Fakti se është lëshuar rasti që, siç qe thënë në Deklaratën e Këshillit Ekzekutiv më 26 shkurt- që me **udhëheqje civile federative** të bëhet diç në përmirësimin e situatës në Kosovë, edhe më shumë tregon domosdoshmërinë që sa më parë të jetë e mundshme të përfundojë ky episod fatkeq ushtarak-poligor që duhet të jetë i fundit në territorin (dhe historinë) e Jugosllavisë.

**Këshilli Ekzekutiv i Shoqatës për Iniciativë
Demokratike Jugosllave**

Izjava članov Izvršnega odbora za jugoslovansko demokratsko inicijativo v zvezi z izrednim stanjem na Kosovu

Po osem mesecev trajajočem izrednem stanju na Kosovu še nobeden od poglobitnih problemov, s katerimi se ta del Jugoslavije - in država v celoti - sooča že leta, ni bil rešen, še več, mnogi med njimi so se še zaostri, morebitnih izhodov iz sedanjega položaja pa ni niti v diskusiji, saj svobodna diskusija - zlasti ne na Kosovu - sploh ni možna. Zato vsi člani Izvršnega odbora ZJDI predlagajo članom Združenja in najširši javnosti, naj se angažirajo in zahtevajo čiste račune v zvezi z vsem, kar se je zadnje tri mesece dogajala na Kosovu, da bi naposled lahko šli nazaj - h koreninam nevzdržnih razmer na Kosovu, in naprej - k njihovi razrešitvi.

Menimo, da je v sedanjih razmerah prvi pogoj za tak preobrat takojšnje poročilo Predsedstva SFRJ Zvezni skupščini in najširši javnosti o:

1. ustavnih in zakonskih utemeljitvah delovanja varnostnih sil (vojaških in policijskih) zadnje mesece na Kosovu, o njihovem številu in sestavi, obsegu in predvidenem trajanju njihovih akcij ter o stroških, ki jih to terja;
2. točnih podatkih o vseh žrtvah, ki so padle v obdobju izrednega stanja in natančnih okoliščinah njihove smrti, pa tudi o kazenskih postopkih proti civilistom in o načinu preverjanja odgovornosti pripadnikov varnostnih sil v zvezi s tem;
3. natančnih podatkih o vseh osebah, ki so bile "izolirane" in o razlogih za ta postopek ter o načinu izvajanja postopka "izolacije", o posamični odgovornosti za postopke proti vsem, ki so bili žrtve nezakonitega ravnanja, zlasti pa proti tistim, ki jim - kot kažejo javno objavljena gradiva - ni bila dokazana nikakršna kazenska ali prekorajna odgovornost, tako da je bilo njihovo "izoliranje" v nasprotju z veljavnimi mednarodnimi, pa tudi jugoslovanskimi normami;
4. načinu poveljevanja v konkretnih akcijah varnostnih sil.

Menimo, da bi šele javni odgovori na ta vprašanja omogočili jasnejšo presojo razmer, ki so potrebne, da se stanje prebivalcev na Kosovu ne bi vsaj slabšalo. Eden neposrednih pogojev za to je prav gotovo javni nadzor nad pravosodjem na Kosovu. Zato bi morali zahtevati, naj Predsedstvo SFRJ imenuje skupino uglednih pravnikov (npr. Djordji Marjanović, Ljubo Bavcon, Srdja Popović), ki bi preverila delovanje pravosodnega sistema in o tem obvestila javnost.

Združenje za jugoslovansko demokratsko inicijativo bo, če bo to v njegovih močeh, še naprej organiziralo akcije za boljše razumevanje razmer na Kosovu (in seveda v vsej Jugoslaviji), da bodo - predvsem v diskusijah - možnosti za demokratično rešitev kolikor mogoče prisotne v javnosti. Izpuščena priložnost, da bi - kot navaja izjava Izvršnega odbora 26. februarja - s civilno zvezno upravo pripomogli k izboljšanju razmer na Kosovu, le še dodatno nakazuje, da je nujno potrebno čimprej končati nesrečno vojaško-policijsko epizodo, ki mora biti zadnja na ozemlju (in v zgodovini) Jugoslavije.

Zagreb, 14. oktobra 1989

Komisioni i Federatës Ndërkombëtare për të Drejtat e Njeriut
rrumbullakësoi përshtypjet pas vizitës në Kosovë

" D Y J U G O S L L A V I "

Zbuluan "raste tepër të egra e të numërta" të shkeljes së të drejtave të njeriut

PARIS, 5 nëntor.-Një Komision i posaçëm i Federatës Ndërkombëtare për të Drejtat e Njeriut ishte javën e kaluar për "vizitë studimore" në Kosovë. Kryetari i tij Antoine Garapon, anëtar francez i kësaj organizate joqeveritare, e cila përndryshe është e akredituar pranë KB, UNESCO-s dhe Këshillit të Evropës, në konferencën për shtyp në Paris deklaroi se delegacioni ka zbuluar raste "jashtëzakonisht të rënda" të shkeljes së të drejtave të njeriut në këtë krahinë jugosllave.

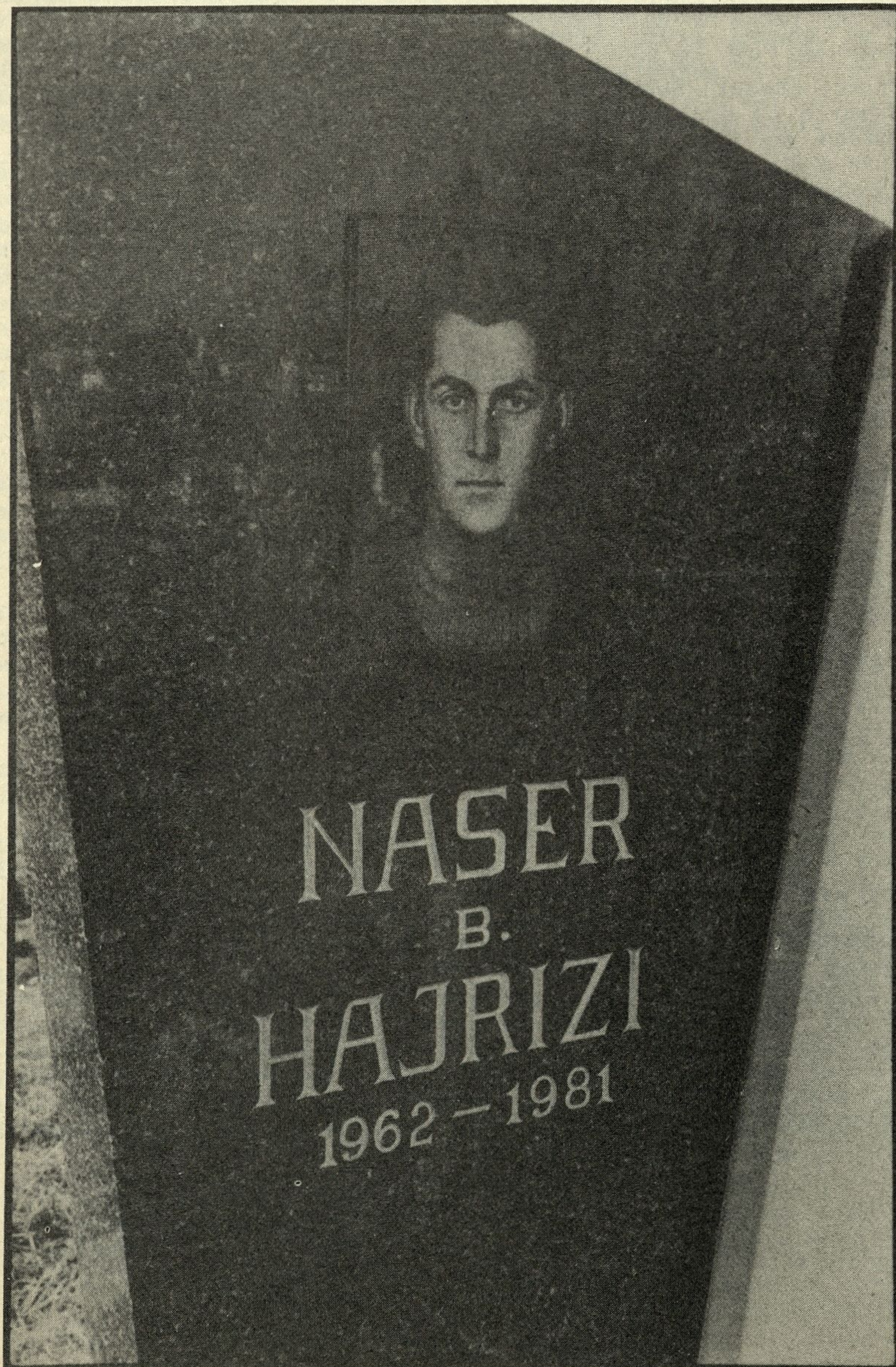
Pas pesë ditë qëndrimi në Kosovë përfaqësuesit e kësaj organizate ndërkombëtare, e cila pos anëtarit francez që përndryshe është gjyqtar në Paris përbëhej edhe nga Louise Christian, avokate nga Londra dhe Salih Kabashi, anëtar i Këshillit Slloven për Mbrojtjen e të Drejtave të Njeriut në Kosovë, do të bëjnë raport të posaçëm për komisionet përkatëse të KB, UNESCO-s, Këshillit të Evropës dhe Parlamentit Evropian. Me konstatimet e tyre tashmë kanë njoftuar qeverinë franceze, e cila, siç thotë Garapon, "është e të njëjtit mendim".

Kemi zbuluar "raste të rënda e të shumta" të shkeljes së të drejtave njerëzore dhe "dënime tepër të rënda", që s'janë në përputhje me shkeljet. "Ekzistojnë dy Jugosllavi", tha Garapon, "njëra ka vështirësi por jeton normalisht, Jugosllavia tjetër është në Kosovë, ku nuk u përmbahen ligjeve të asaj të parës". "Jemi të tronditur për shkak të metodave të vjetruara të represionit e dhunës, derisa as shteti as gjyqet në Kosovë nuk punojnë në të mirë të rregullimit të rrethanave".

Kryetari i Federatës Ndërkombëtare për të Drejtat e Njeriut thotë se "nuk është i kënaqur me pritjen në Kosovë" sepse "i ka përcjellë policia" ("formë presioni") dhe se pas "takimeve të shumta" kanë konstatuar se janë të pranishme dy kategori të shkeljeve të të drejtave njerëzore: diskriminim e pabarazi e njerëzve në fushën e arsimit, kulturës, relacioneve banesore, apo punësimit në bazë të cënimit nacional apo individual që rrjedhin përmes të mekanizmit të diferencimit dhe të mekanizmit të izolimit. Garapon përmendi rastet e "izolantëve" e egërsitë e policisë karshi tyre dhe tha se "procese të tilla administrative pa gjykim publik e pa të drejtë mbrojtjeje" u gjykuan dhe u hodhën poshtë "me presionin demokratik të opinionit" të cilin e vendosi në Slloveni e Kroaci po edhe në Serbi, ku "demokratët" dhe "njerëzit e vullnetit të mirë" nuk pajtohen me cënimin e të të drejtave të njeriut dhe të cilët "janë të ndërgjegjshëm se është e mundshme që problemet në Kosovë të zgjidhen vetëm në mënyrë demokratike".

Pushteti nuk iu përgjegj kërkesës së delegacionit që të bisedohet me Azem Vllasin dhe me disa të paraburgosur e të burgosur të tjerë "çka është e denjë për pikëllim" thotë Garaponi dhe paralajmëroi se delegacioni do të përcjell gjykimin e "ish-njeriut

të parë të Kosovës" dhe të tjerëve nga grupi i tij dhe do të ngul këmbë që gjykimi të rrjedh në suaza të **Nenit 11 të Deklaratës së Përgjithshme**, pra, që gjyqi të punojë pavarësisht, që të akuzuarit të kenë të drejtë të zgjedhin mbrojtjen dhe që gjykimi të jetë publik. "Po që se delegacioni ynë apo delegacione të ngjashme nuk do të lejohen të hyjnë në sallë të gjyqit, do të përfundojmë se gjykimi nuk ka kurrëfarë vlere ndërkombëtare", shkruan Mirko Galiq në Vjesnik të Zagrebit.

ALUDIME NË LLOGARI TË JUGOSLLAVISË

Gjenevë. 20 tetor-Afera lidhur me eksplohimin ende të pasqaruar, i cili më 12 tetor shkatërroi një veturë private, që do t'i jetë drejtuar familjes së aktivistit kosovar për pavarësinë e krahinës, edhe më tej bën jehonë në mjetet e këtushme të informimit. Para katër ditësh që të katër gazetat që dalin në Gjenevë, përhapën lajmin mbi eksplohimin, në të shumtën duke aluduar, pakashumë haptas, në mundësinë se është fjala për shkaktarë nga radhët e shërbimit sekret jugosllav.

Më së shumti rreth aferës shkruan gazeta Suisse që sot nën titulli "U bë tepër i rrezikshëm?" kumtoi se bomba i ishte drejtuar Xhafer Shatrit, "autorit të raportit eksplozues mbi shkeljen e të drejtave të njeriut në Kosovë, që u prezentua gjatë mbledhjes së 45. të Komisionit të Kombeve të Baskuara mbi të Drejtat e Njeriut, derisa ajo krahinë ishte në vlim të vërtetë, kur Beogradi ia hoq statusin e saj autonom. Raportin që e paraqiti Këshilli i Kosovës për Informimin e Opinionit Botëror, anëtar i të cilit është Shatri, ka rëndësi të premierës historike: për herë të parë pas Luftës II Botërore në OKB u publikuan haptas të dhënat mbi dhunën që ushtron Serbia në Kosovë", shkruan "Suisse" dhe vazhdon: "Që nga ky çast, Shatri, që mbledh e shpërndan informacione mbi gjendjen në Kosovë dhe u dërgon lëvizjeve të shumta për mbrojtjen e të drejtave të njeriut, afër mendësh, u bë tepër i rrezikshëm për shërbimin sekret jugosllav. Prandaj atentati mbi të më 12 tetor".

Gazeta gjenevase gjithashtu përmend se në mars të këtij viti, pas heqjes së autonomisë së Kosovës, erdhi deri te grevat e demonstratat në gjithë krahinën, po të cilat qenë shtypur me egërsi dhe "morën më shumë se njëqind viktima bile edhe gra e fëmijë". "Dhe derisa kosovarët varrosnin e lidhnin plagët e të plagosurve, televizioni i beogradas kremtonte këtë ngjarje me shampanjë".

Mbi eksplohimin hollësisht njoftuan edhëditarin e mbrëmshëm televiziv në frengjishte, i cili ngjarjeve në Kosovë dhe bombës i kushtoi shtojcë të veçantë. Në të intervistuan Xhafer Shatrin, të paraqitur si aktivist për autonominë e Kosovës, i cili për një veprimtari të tillë në Jugosllavi ishte dënuar. Pas kësaj në Zvicër mori strehim politik. Në pyetjen e gazetarit se a ndjehet i rrezikuar u përgjegg me po. Gazetari zvicëran që televizion paraqiti "dosjen Shatri", në fund shprehu mendimin se në rast se akuzat mbi përzierjen e shërbimit sekret jugosllav tregohen të vërteta, do të vijë deri te ftohja e marrëdhënieve midis shteteve. C'është e vërtetë rreth kësaj çështjeje e çka jo, do të konstatojnë në hetimet zyrtare, por s'duhet harruar se përfaqësuesit tanë zyrtar akuzat se është fjala për aksion të shërbimit sekret jugosllav-Suisse përmend Sigurimin Shteteror, bile Udben-der tash nuk i kanë demantuar në opinion. Gazetarët zvicëranë që kanë provuar të marrin mendimin e përfaqësive diplomatike jugosllave, në Misionin e përhershëm pranë OKB-së kanë marrë pohimin se thashethemat mbi atentatin e shërbimit tonë sekret plotësisht të pabaza. Gazetarit të Courierit të këtushëm në ambasadën e Bernit iu përgjeggjen me qeshje të zëshme dhe falënderim për njoftimin.

Bozho Mashanoviq
(DELO, 21 tetor)

LAJM I GËZUAR

Kohë më parë, në të përditshmet e Prishtinës e të Lubjanës, në Rilindje dhe në Delo, Fakulteti Filozofik i Universitetit Edvard Kardel të Lubjanës, shpallën të lirë vendin e punës së lektorit të gjuhës shqipe.

Siç bën me dije shërbimi përkatës i Fakultetit Filozofik, Komisioni për Marrëdhënie Pune, mori vendim që në vendine e lirë të punës të pranohet prof. dr. Rexhep Ismajli, i lindur në Preshevë, më 6.6. 1947. Në arsyetimin e Vendimit thuhet se Rexhep Ismajli është profesor i gjuhës dhe i letërsisë shqiptare si dhe doktor i shkencave fililogjike. Në konkursin e shpallur morën pjesë 25 kandidatë, në mesin e të cilëve ishin 21 që i plotësonin kushtet e konkursit. Rexhep Ismajli u pranua sepse:

- më 1971 mbaroi studimet në Prishtinë;
- studimet nga linguistika e përgjithshme i kreu tek prof. Martine në Paris e ato të gjuhësisë krahasimtare në Bochum;
- më 1982 doktoroi me temë nga historia e gjuhës shqipe;
- prej vitit 1972 e tutje punon në Katedrën e Gjuhës Shqipe të Fakultetit Filologjik të Universitetit të Kosovës në Prishtinë dhe ka titullin përkatës të profesorit të Lingistikës së përgjithshme dhe të Historisë së gjuhës shqipe;
- është autor i tekstit Gjuha shqipe për të huajt, etj...

*

Padyshim, një krah i fortë i studimeve shqiptare po transferohet në Veri. T'i gëzohemi këtij fakti dhe Rexhep Ismajlit t'thërrasin: Mirë se erdhe dhe punë e mbarë.

FJALA numër 16 e 15 shtatorit sjell këto tekste: "Pjetër Bogdani dhe gjuha letrare shqipe" të Androkli Kostallarit, letren e transkriptuar nga studjuesja frënge Odette Marquet (Odet Marke) me titullin "Të dhëna të reja nga jeta e Pjetër Bogdanit". Studjuesi i veprës së Bogdanit, Ibrahim Rugova shkruan për "Idetë astronomike të Pjetër Bogdanit", ndërsa Fazli Sylja për "Elemente të letërsisë gojore në veprën e Bogdanit". "Toponimet dhe antroponimet në veprën e Pjetër Bogdanit" është tekst i Rexhep Doçit. Ragip Mulaku shkruan për "Prapashtesat zvogëluese në veprën e Pjetër Bogdanit".

*

MURAT ISAKU: SHTJELLA (roman)

Në romanin "Shtjella" portretohen fatet e njerëzve të vegjël që frymojnë periferive të jetës. Me një realizëm të kulluar jepen fytyrat plastike të personazheve Lul Kalulit (violinist që kërkon punë në një kafe-restoran privat, Zonjës Rrezellinë që punon si banakiere në po këtë kafe-restoran, pas peripecive jetësore nëpër të cilat e kanë hedhur valët e dekonverzacionit me rrethin, botëkuptimet dhe paragjykimet e tij, me të cilën Lul Kaluli ve marrëdhënie spontane nëpërmjet rrëfimeve të jetës së njëri tjetrit që ia tregojnë duke dashur kështu të bëhet ai njësimi i fateve tragjike, etj.), Imer Llaçit, pronarit të kafe-restoranit,

fytyrës që bie në dekadencën e gllabërisë materiale dhe që përqafton pa masë doket e reja të një jete të shthurur, njeriut që pas varfërisë dhe bredhjeve fatkeqe nëpër botë, ndarjes me gratë dhe shterpësisë jepet në amullinë e alkoolit et. etj....

* -----

Ivan Klemençiq nga Lubjana u ankua për një cenzurim që i paskan bërë ata të Delos. Në të vërtetë, në një letër që botoi Mladina shihet se letra dërguar të përditshmes i qenka botuar pa këto fjale:

"Don të thotë se: Banorët shqiptarë të Kosovës duhet të kenë të drejtë të plotë të shprehen për formën e vet të jetesës, ashtu siç duhet ta kenë këtë të drejtë gjithë popujt në Jugosllavi. Po deshën shqiptarët e Kosovës republikën, le ta kenë republikën, po deshën bashkëngjitje me Shqipërinë, le ti bashkohen Shqipërisë. Vetëm një zgjidhje kësodore është e drejtë, afatgjatë dhe më pak e dhembshme. Të gjitha zgjidhjet e dhunshme do të jenë tragjike e të përgjakshme, por edhe për zullumçarët, gjë që dëshmon fati i popullit të lajthitur gjerman".

**ANTONIO BELLUSCI: DIZIONARIO FRASEOLOGICO DEGLI ALBANESI
D'ITALIA E DI GRECIA**

Arbërorëve në Greqi Arbëreshëve në Itali Shqiptarëve në Shqipëri Kosovarëve në Jugosllavi Arnautëve në Turqi kudo ndodhen kudo janë me zemër e dashuri

Ky është përkushtimi i autorit të Fjalorit frateologjik arbëresh-arbëror të përkthyer në italishte, anglisht e frengjisht. Kjo vepër e rëndësishme ka lindur si rezultat i një pune shumë të lavdërueshme shkencore vjelë në terren- në 115 katunde arbërishtfolëse të Italisë e të Greqisë.

Disa fraza arbëreshe:

Buk e qep/e mb' shpit tënde.

I dha shpirtin t' Ligut.

Pula banë venë/e gjelitë i dhembë bitha.

Barin çë ngë do/ te kopshti bihet.

T'kam si gjëmb ndër si.

Më mirë të kesh një mik/se shumë parë.

Ea, të të puth një çikë/lle ti haj ullku dhitë.

ALBANO NË SHQIPËRI

Në javën e parë të tetorit i bënë një vizitë Shqipërisë këngëtari i njohur italian **ALBANO KARIZI** me të shoqen **ROMINA**. Kur zbriti në limanin e Durrësit Albano puthi tokën shqiptare day herë. Në pyetjen e gazetarit të "Adriatikut" mos është zakon i tij të puth tokën kudo vete për vizitë Albano tha: Kjo është hera e parë! Një herë e putha për babanë që vdiq në luftën e fundit në Shqipëri dhe një herë për vete...

Përndryshe Albano dha një varg koncertesh nëpër Shqipëri ku entuziazmoi publikun artdashës shqiptar. Këngët e tij janë një

angazhim i fuqishëm kundër luftës dhe në të mirë të mirëkuptimit midis popujve e dashurisë mes njerëzve. Një ndër ato këngë ishte edhe kënga Saranda.

"KONTAKTI" I PARË I ALTERNATIVËS ME POLICINË

Enver NEZIRI, kolporter i Alternativës tashpërtash është i pari nga ekipi i revistës sonë që "ishte mysafir në polici". Në Pulë, qytetin bregdetar kroat "u zu" duke shitur këtë material për policinë të dyshimtë. Prandaj, policët i futën krahun dhe nja 9 orë i kaloi në bisedë të "përzemërt" ku duhej të bënte përshkrimin e brendshëm e të jashtëm të anëtarëve të redaksisë. Në ndërkohë punonte lidhja e teleksit Pulë-Lubjanë dhe në fund iu dha (v)iza të shkojë po për kujtim ia ndalën edhe 170 ekzemplare të 3-4-shit.

Përndryshe Enveri është në formë të mirë dhe ngul këmbë që krahas studimeve të anglishtes do të hulumtojë tregun për Alternativën. Të na rrojë Enveri!

Redaksisë së ALTERNATIVËS i vijjnë gjithnjë më shumë letra nga lexuesit dhe dashamirët e saj jo veç sllovenë e shqiptarë. Letrat flasin për hallet tona të përbashkëta dhe kanë një porosi të përbashkët: qëndroni në rrugën e nisur, jemi me ju! Kur lexon fjalë të tilla, dalë nga shpirti, s'ke si të mos jesh krenar dhe i obliguar që edhe më shumë të angazhohesh që fletushka jonë e re të përmbush kërkesat jo edhe aq të vogla që shtrohen para saj.

Në vërejtjet për letrat e lexuesve të botuar vetëm sllovenisht në numrin 3-4 të Alternativës, është thënë se letrat do të botohen por redaksia përmban të drejtën e shkurtimeve pa cënuar as përmbajtjen as porosinë themelore të shkruarit. Letrat do të botohen me adresë të plotë e kur vetë shkruari don të nënshkruaj me pseudonim kjo do të tumiret. Po redaksia duhet ta ketë adresën e plotë. Natyrisht se dëshirë jona dhe e lexuesve tanë është të jetojmë në vendin ku nuk do të ketë nevojë për pseudonime dhe anonimitet.

LETRA MË E DASHUR !

HORA E ARBËRESHËVET, 19.8.1989

Shumë i dashur bashkatdhetar Salih Kabashi, mora revistën "ALTERNATIVA": kudo që të mbahet ndezur një zjarr për çështjet tona, atje është edhe mendimi im, zemra ime e vepra ime: jam me ju! Sapo fillojmë prapë botimet e revistës sonë "MONDO ALBANESE" do të jap lajmin e lindjes së revistës "Alternativa", e do të botoj edhe paraqitjen tuaj.

Mbahuni fort! Urime e suksese!

Të fala vëllazërore
GIUSEPPE SCHIRO DI MAGGIO
(nënshkrimi)

P.S. Ju dërgoj botimet e mia të fundit.

DY LETRA NGA FSHATI

...Më pëlqen emri i revistës suaj e besoj edhe tonës. Le ta ketë jetën e gjatë dhe duam ta kemi në duart tona. Suksese!...

Latif Daka, fshati Vërshec-Duhël

Lajmi për themelimin e Shoqatës Kulturore Shqiptare të pagëzuar me emrin e poetit tonë të mirënjohur MIGJENI, më gëzoi shumë. Veç tjerash funksionimi i shumë seksioneve në kuadër të kësaj Shoqate, veçanërisht i atij letrar dhe nxjerrja e "ALTERNATIVËS", është vepër mjaft e mirë dhe vlerëmadhe që i kontribuon zhvillimit të jetës së përgjithshme kulturore të shqiptarëve që jetojnë dhe punojnë në Lubjanë dhe në mbarë Slloveninë po që njëherit i shërben afrisë së popullit shqiptar dhe popullit slloven.

Haxhi Muhaxheri
Kosuriq, Baran-38307

NGA ZVICRA

Në fletushkën tuaj ALTERNATIVA gjeta pjesën e Atdheut tonë. Me këtë rast ua ofroj ndihmën time në përkthimet nga sllovenishtja ngase fati ka dashur që të kem kryer shkollën fillore në Slloveni. Ju përsënder!

Mentor Merturi
Rte Principale 15
2824 Vicques-Suisse

Të dashur shokë, kemi kënaqësinë e veçantë që të ju përgëzojmë për nismën tuaj të mbarë dhe të mirë duke ju dëshiruar suksese në këtë punë sa patriotike aq edhe njerëzore. Ne punëtorë shqiptarë me punë të përkohshme jashtë atdheut me shqetësim të madh po i përjetojmë tragjeditë dhe fatkeqësitë e njëpasnjëshme që po godasin vëllezërit dhe motrat tona...

Që në numrin e parë të ALTERNATIVËS suaj që na ra në duar e të cilën e lexuam me entuziazëm të madh, duke shpresuar se ky nuk do të jetë numri i fundit, mund të themi se gjetëm materiale të cilat kënaqën kërshërinë tonë lexuese dhe interesimin për një informim të drejtë dhe objektiv mbi shqiptarët në Jugosllavi, ngase sot për sot askush nuk mund të mbyll sytë e të hesht para tragjedisë kosovare.

Disa punëtorë me punë të përkohshme jashtë atdheut

Shënim: Dëshirojmë të na dërgoni revistën rregullisht në këtë adresë:

Demë Jashari
Pension Wilhelm
Rue de Marche 13
CH-1820 Montreux

I dashur Sali,

Numri i parë i ALTERNATIVËS arriti edhe në Suedi. Kjo i gëzoi jo vetëm anëtarët e rinj të Shoqatës "Kosova", por edhe ne të tjerëve që jemi më pleq po që gjithmonë kemi dashur gjërat që bien erë të freskët. Jemi të kënaqur jo vetëm me bashkëpunëtorët shqiptarë, po edhe me ata sllovenë. Ekipi është i shkëlqyeshëm, tani duhet ta bëni edhe punën e shkëlqyeshme. Unë mergimtari plak i viseve veriore të Evropës ju uroj sukses nga zemra dhe këtë gjë po e bëj si në Shoqatën "Kosova", ashtu edhe në valët e një emisioni që e përgatisim një herë në javë. Shqiptarët e kësaj ane e pritën revistën mirë, madje kopjuan disa numra që ti shesin e tu ndihmojmë materialisht...

Të fala të përzemërta
Ramadani

Adresa e Shoqatës:

Albanska kultur forerningen Kosova, BOX 18118, 20032 Malmö

NGA GJAKOVA

Në këto kohëra të progresit e krizës, formimi i Shoqatës Kulturore MIGJENI në Lubjanë, do të lë gjurmë të pashlyeshme në historinë e popullit shqiptar dhe popullit slloven...

Mexhid Yvejsi
Rruga Musa Zajmi 47
38320 Gjakovë

Bijtë e Vargjeve të lira marshojmë mbi krahët e shqipes drejt dritës dhe lirisë! Lexova Alternativën 2, çdo fjalë e saj na shuan etjen që na ka kapluar. Mos e hudhni në shportë këtë letër se është shkruar me zemër.

Qerim H. Krasniqi

(absolvent i Gjuhë-let. shqipe që punon

privatisht në G.I.P. Ingrad-Nova betonarska, 63210 Slov.Konjice.

NGA NORVEGJIA

Të dashur bashkatdhetar, para ca kohësh na ra në dorë fletushka juaj. Ju urojmë suksese. Dërgomëni revistën në këtë adresë:

Shabi Muharremi
POST BOKS 172
OYSTESE 5610- NORGE

LETËR E NJË TË IKURI

Lep pozdrav! Do të përpigëmi t'u ndihmojmë materialisht që të mëkëmbëni dhe të dilni rregullisht. Falënderojmë popullin e ndershëm, bujar dhe human të Sllovenisë.

S. HASANAJ, Suedi

NGA MITROVICË E TITOS

Lajmi për themelimin e SHKSH "MIGJENI" me të gjitha degët (seksionet) e saj dhe botimi i revistës "Alternativa" në këto ditë e kohë, kur kulturës shqiptare dhe fjalës shqipe këtu në Kosovë dhe Maqedoni i është zënë fryma dhe ditaditës po i merret shpirti, është, jo vetëm një sihariq, por edhe një fitore e madhe, sidomos kur të kihet parasysh vendi ku ndodh kjo mrekulli dhe populli vëlla, në gjirin e të cilit u mundësua një veprimtari e këtillë kaq e nevojshme për një popull fisnik e me traditë liridashëse, bijtë e të cilit për kafshatë të gojës jandegëzuar anëmanë Ballkanit, Evropës dhe botës. Do të dëshiroja që me guxim të vazhdoni rrugën e filluar, si simotrat tuaja të atij vendi të frymës së lirë. Do të dëshiroja, poashtu, të bëhem lexues i rregullt i saj, po edhe bashkëpunëtor sipas mundësisë...

Ju dëshiroj punë të mbarë me suksese të mëdha-i juaj:

Jakup Ceraja

Rr. 21 nr. 14 "Tavnik"

28220- Mitrovicë e T.

NGA SUECIA

Ju ngjattë jeta vëllezër! U mahnitëm me fletushkën tuaj të mrekullueshme që doli në momentin më të duhur për shqiptarët që jetojnë në Slloveni dhe jashtë. Urojmë suksese nga zemra. Shumë shqiptarë të Suedisë. Suksese!

Resturant Pizzeria

K O S O V A

Kungsvägen 45, Bergkvara

NGA ShBA

Për Shoqatë Kulturore Shqiptare MIGJENI dhe për fletushkën ALTERNATIVA mësova nga shkrimet në shtypin amerikan...Urojmë të vazhdoni me sukses punën e filluar dhe duam të na e dërgoni revistën.

Kujtim QAFA

NESREČNA USODA ALBANSKEGA NARODA

Na jugu naše države se zadnjih osem let dogajajo neznosne žalostne scene v škodo albanskega naroda. Ko na severu naše domovine cveti večstrankarski sistem - pluralizem, albanski narod na Kosovu živi v najprimitivnejših razmerah in v hišah, narejenih iz blata. Srbom in Črnogorcem sta zagotovljena zaposlitev in stanovanje, albanskemu delavcu pa je za isto prošnjo potrebno čakati deset let ali pa sploh ne pride v poštev za stanovanjske pravice. Znano nam je, kaj se je dogajalo ob agrarni reformi, ko so albanskemu narodu na Kosovu odvzeli zemljo, ki so jo dali srbskih kolonistom. Ko so spoznali, da na Kosovu zanje ni prihodnosti, ter se zavedli, da žive na tuji zemlji, so se začeli odseljevati tja, od koder so prišli - ti dogodki se nadaljujejo do današnjega dne. To velja za umazano politiko "vodje" Miloševića, ki mu taka situacija ne ustreza. Propadel je njegov poskus, da bi na vsak način prepričal svetovno javnost z lažmi, kot da se Srbi izseljujejo zaradi albanskega pritiska in terorja. Po zaslugi pravice in resnice iz mnogih krajev naše domovine in celega sveta so ljudje spoznali, da je resnica popolnoma drugačna. Kosovo in naša širša socialistična domovina je ognjišče vseh ljudi, ki žele živeti pošteno in brez sovraštva v škodo enega ali drugega naroda. Žalostno, da velikosrbska politika ne vidi nič pozitivnega znotraj albanskega, slovenskega ali hrvaškega naroda...

Ljudje, ki nikoli doslej niso živeli na Kosovu, dobe stanovanje in zaposlitev, in to brez vsakršnega razpisa, na nezakonit način, kosovska mladina pa vzame pot pod noge in odide v razne evropske dežele iskat zaposlitev in svojo srečo. Zahtevam, da se vsi albanski delavci vrnejo v svojo ljubljeno ožjo domovino, da se zaposle v organizacijah združenega dela, da so ob svojih družinah, zato ker samo tam sta njihova volja in njihova sreča.

KATËR KONCERTE TË SUKSESSHME TË SEKSIONIT MUZIKOR TË SHOQATËS KULTURORE SHQIPTARE M I G J E N I TË LUBJANËS

Brenda një muaji grupi folklorik dhe ai dramatik i Shoqatës sonë dhanë, po na besuat, hiç më pak se katër koncerte: dy në Lubjanë e nga një në Nova Goricë e në Maribor. Të katër koncertet i panë afër tre mijë veta. Publiku që kryesisht përbëhej nga shqiptarët e shumë me punë në Slloveni si dhe sllovenë e pjesëtarë të nacionaliteteve tjera të Jugosllavisë si dhe studentë të vendeve tjera që shkollohen në Lubjanë a në Maribor. Kërkesat për të dhënë koncerte të reja janë të shumta dhe gatishmëria e djelmohave e vashave poashtu është mahnitëse. Me këtë rast duhet lavdëruar punën pothuaj profesionale të udhëheqësve artistik të grupit muzikor dhe të atij dramatik, **Mefail Hysenit** dhe **Skënder Fazliut**. Cfarë të thuhet për këngëtarët e këngëtarët **Ali Dobruna**, vëllezërit **Zabelaj**, **Remzie Sinani**, **Arjeta Kabashi** e shumë të tjerë që me këngët për Kosovën, **Bacë Bajramin**, **Luigjin**, **Isanë** me dy alltia, **Sefë Kosharen** e këngë të tjera për dashurinë e vrullin rinor. Në koncertin e fundit u këndua edhe kënga për Migjenin e autorit **Halil Berisha**, që përndryshe është përkthyes i shqipes në sllovenishte. Të përmendim se Halili ka përkthyer pothuaj tërë romanin **Sikur t'isha djalë** të Haki Stërmillit dhe i ka hyrë me zell punës që t'a bëjë **Kadarenë** të flasë sllovenisht (përkthen **Kështjellën**). Vallja shqiptare e njohur u luajt për mrekulli nga **Shërbim Elezkurtaj** dhe **Remzie Sinani**.

Suksesit të programit i ndihmuan shumë musafirët nga Zagrebi: **Ana Lekaj**, **Afërdita Dragaj**, **Zhaklina Berisha** dhe **Ferhat Ymeri**.

F. DEMIRI

FJALA E NAIM MALOKUT, KRYETARIT TË SHOQATËS KULTURORE SHQIPTARE M I GJ E N I TË LUBJANËS MË 30 SHTATOR 1989 NË SHTËPINË E KULTURËS "LUFTËTARËT E SPANJËS" NË LUBJANË

Bashkardhetarë dhe miq të nderuar!

Është nder i madh për mua kur më jipet rasti tu përshëndes në emër të Shoqatës sonë, që u themelua para tre muajsh në po këtë sallë. Që nga dita e parë u aktivizuan të gjitha seksionet e saj:

- Seksioni letrar me fletushkën ALTERNATIVA që nuk bën ta quajmë fletushkë, revistë të mirëfilltë e të pavarur të Shqiptarëve, që lexohet në tërë botën- atje ku ka shqiptarë dhe dashamirë të shqiptarëve;

- Seksioni muzikor që, ja, sot po paraqitet me koncertin e parë;

- Seksioni dramatik me skeqet e para dhe me një monolog po bën hapin e parë. Besojmë se së shpejti do ta luajmë edhe **HALILIN E HAJRINË;**

- Seksioni sportiv me 20 lojtarët e tij po ushtrojnë lojën e futbollit dhe së shpejti do të marrë pjesë në turne e gara tjera. Vullneti i tyre është i madh dhe pas punëve të ditës ushtrojnë me rekizitat që i blejnë vetë me të ardhurat e tyre të vogla.

Shoqata jonë jeton dhe vepron nga kontributet materiale që nga goja e tyre i ndajnë punëtorët shqiptarë me punë në Slloveni dhe vise të tjera të Jugosllavisë. Është një rast i përshtatshëm që tu falënderohemi të gjithë atyre që na ndihmuan të vijmë deri këtu.

Besojmë se së shpejti do të arrijmë që të fillojmë me mësimin e gjuhës shqipe për voglushët shqiptarë në Lubjanë. Kësodore lusim të interesuarit që të paraqesin emrat e adresat e atyre që kanë fëmijë dhe dëshirë të mësojnë gjuhën e nënës në Lubjanë.

Le të jehojnë këngët dhe çiftelitet!

UJDI PAQEJE

Urrejtja e mosdurimi midis pjesëtarëve të popujve të RSFJ kanë arritur pikën e vlimit. Disponimi i masave mund të sjell ngjarje të paparapara po të njohura në histori. Jemi dëshmitarë të luftës psikologjike në RSFJ e ka një vjet nga kërcnimet me armë. Hapësirës sonë do t'i shërbente zëri i betimit të pakusht të atyre që nuk kanë humbur njerëzishmërinë në furtunë të urrejtjes së valëvitur. Me të betuar tek njëri tjetri do të ngjallnim besimin e ndërsjelle dhe siguri se njëri tjetrit në asnjë rast nuk do t'i sillnim të keqe.

Lusim miqtë dhe njerëzit e vullnetit të mirë që nuk i janë nënshtruar përhapjes së urrejtjes, t'i bashkohen nënshkrimit të ujdive të paqjes midis qytetarëve të kombeve e të kombësive të ndryshme dhe ua propozojmë një variant të përmbajtjes së kësaj ujdie.

Ujdia e paqjes obligon çdo nënshkrues/se që kudo ta shoh të nevojshme të nderoj përmbajtjen e saj.

Disa mundësi teknike për nënshkrimin dhe përhapjen e ujdive të paqjes

Tipet e ujdive paqësore

1. **Ujdi individuale**-midis dy njerëzish nacionalitetesh të ndryshme; mund ta bëjnë ujdinë duke formuluar vetë përmbaj-

tjen e saj dhe duke shkruar vetë sipas ndërgjegjes dhe bindjeve të veta, apo individualisht a në çift nënshkruajnë ndonjë nga variantet tashmë të botuara.

2. **Ujdi familjare**-midis anëtarëve të dy a më shumë familjesh; tekstin e bëjnë vetë apo përdorin ndonjë ekzemplar tanimë të njohur që u përgjigjet.

3. **Ujditë grupore**-një tekst e nënshkruan grup njerezish; tekstin e formulojnë vetë apo përdorin ndonjë shëmbull që u konvenon.

Variantet e përhapjes së ujdive paqësore

Fotokopjen e ujdisë dhe teksteve përcjellës mundet kushdo pranon ujdinë ta shpjerë më tej dhe t'ua dërgojë miqve, edhe ai që e refuzon poashtu mund ta dërgojë e shpjerë tutje. Poashtu mund t'i bashkohen nënshkrimeve të çfarëdo varianti të ujdive grupore.

Ujditë paqësore kanë funksion të dyfishtë

1. në hapësirat ku komunikimi midis përfaqësuesve të nacionaliteteve të ndryshme është i vështirësuar në të gjitha nivelet, ujditë paqësore sëndertojnë dhe ruajnë ato fije të holla po të rëndësishme të rrjedhës së energjisë e të marrëveshjeve;

2. në hapësirat ku mediumet, politika e njerëzit në bisedat e përditshme mbushin me stereotipe të refuzimit e të gjykimit të përfaqësuesve të kombeve e të kombësive tjera, ujditë paqësore realizojnë e ruajnë format e mendimit, të pranimit e kuptimit të njerëzores tek çdo njëri nga ne.

Nga ky shkak është e rëndësishme vendimtare që ujditë paqësore të shpallen në mediumet dhe ashtu të ta bëjnë të ditur vendimin e betimin e njerëzve që qetas e me arsye të komunikojnë.

Për këtë qëllim, dërgoni kopjen e ujdisë me diçkë tek adresën:

Ljudje za kulturo miru/
mirovne pogodbe
SKUC, Kersnikova 4
61000 Ljubljana

Njerëzit e kulturës së paqjes do të përpiqen
ti botojnë ujdite dhe të japin informacione
të tjera.

Ujdinë mund t'ua dërgoni miqve tuaj, të njohu-
rve dhe përgjithësisht kujt dëshironi.

UJDI PAQEJE

Me të nënshkruar të kësaj ujdie obligohem:

1. se me asnjë kusht nuk do të marr pjesë në
kurrëfarë veprimi të armatosur apo tjetërfarë
veprimi dhune kundër pjesëtarëve të popujve të
tjerë apo banorëve të tjerë të RSFJ;

2. se me asgjë nuk do të bashkëpunoj në përgati-
tjet në çfarëdo veprimi të represionit, dhunës
a shtypjes të orientuar kundër banorësh tjerë të
RSFJ.

3. se, në rast se pushteti lokal a federativ do të
më detyrojë në çfarëdo veprimi nga i cili kam he-
qur dorë në dy pikat e mëparshme, pa kusht do të
kundërshtoj përmes metodash të pa dhunë të mosper-
dellimit civil e të moskondisjes qytetare;

4. se në jetën e përditshme do të përpiqem që të për-
mbahem në shprehje mendimesh, ndjenjash e veprimesh
që sjellin përhapje urrejtjeje ndaj pjesëtarëve të
popujve tjerë; do të përpiqem të heq dorë nga kallë-
zimi i barcoletave, shqiptimit të gjykimeve të për-
gjithshme apo kualifikimeve në llogari të njerëzve
si pjesëtarë të popujve tjerë;

5. se do të shfrytëzoj të gjitha mundësitë, në jetën e
përditshme dhe publike, për tejkalimin e shprehjes së
urrejtjes ndaj pjesëtarëve të popujve tjerë dhe se ku-
do që do të gjendem do të përhap frymën e marrëveshjes,
durimit e mirëkuptimit.

Emri, mbiemri, adresa, nënshkrimi/i individit, familjes
a grupit/si dhe data e vendi i nënshkrimit.

Komiteti për Mbrojtjen e të Drejtave të Njeriut në Kosovë
Le comité pour la défense des droits de l'homme en Kosovë
23, Rue d'Albanie
Bruksel

Kuvendit të RSS,
kryetarit të Kuvendit Kombëtar të RS të Sllovenisë

Zonja, zotërinj,

duke pasur parasysh se gjendja e sotme në jug të Jugosllavisë, veçanërisht në Kosovë ku mbretëron një paqe e rreme e represionit policor, u bën të pamundshme shqiptarëve të Jugosllavisë, që jetojnë në Kosovë, në Maqedoni, në Mal të Zi e në Serbi, të shprehin besnikërinë e tyre demokracisë pluraliste sipas modelit slloven,

duke pasur parasysh se udhëheqësit e tashë të Kosovës nuk mund t'i konsiderojmë përfaqësues legjitim të banorëve të Kosovës, pasi që për ardhjen e tyre në pushtet duhet t'u falënderojnë ndryshimeve në Kushtetutë më 23 mars 1989, të imponuara me dhunë e dredhi, ndryshime të cilat Serbia i zbatoi përkundër vullnetit të pjesës më të madhe të banorëve të atjeshëm,

duke pasur parasysh të gjitha këto Komiteti i Mbrojtjes së të Drejtave të Njeriut në Kosovë, të cilët nuk kanë mundësi të shprehen lirisht, i lejon vetes të përgëzojë popullin slloven dhe qeverisë së tij për guximin e tyre dhe vendosmërinë se do të udhëheqin vetë me fatin e vet dhe do të vazhdojnë-përkundër gjithë përpjekjeve të frikësimit nga ana e forcave që me mall duan të kaluarën-në rrugën e demokracisë e pluralizmit, dy qëllimeve që puqen me vizionin e Jugosllavisë, nënshkruese të Kartës së Helsinkit dhe me parimet bazë të Kushtetutës së saj. Pasi që kushtetuta përcakton Jugosllavinë si shtet shumetnik shumenacional (Neni 1), mendojmë se askush (pos shpirtit të sëmurë) nuk mund të mohojë, se është conditio sine qua non për mirëqenie dhe gjallim të një shteti asisoji të rregulluar, paqja midis etnive pakicë e shumicë që e përbëjnë-pa qe nuk mund të mendohet pa nderim të ndërsjellë, barazi de iure e de facto, pa vetëvendosje e pa nderim të kujdesshëm të të drejtave njerëzore e qytetare: veçorive më fisnike të demokracisë pluraliste.

Zonja e zotërinj, pranoni dëshirat tona më të sukseshme që veprimi juaj novator të ketë sukses në gjithë Jugosllavinë.

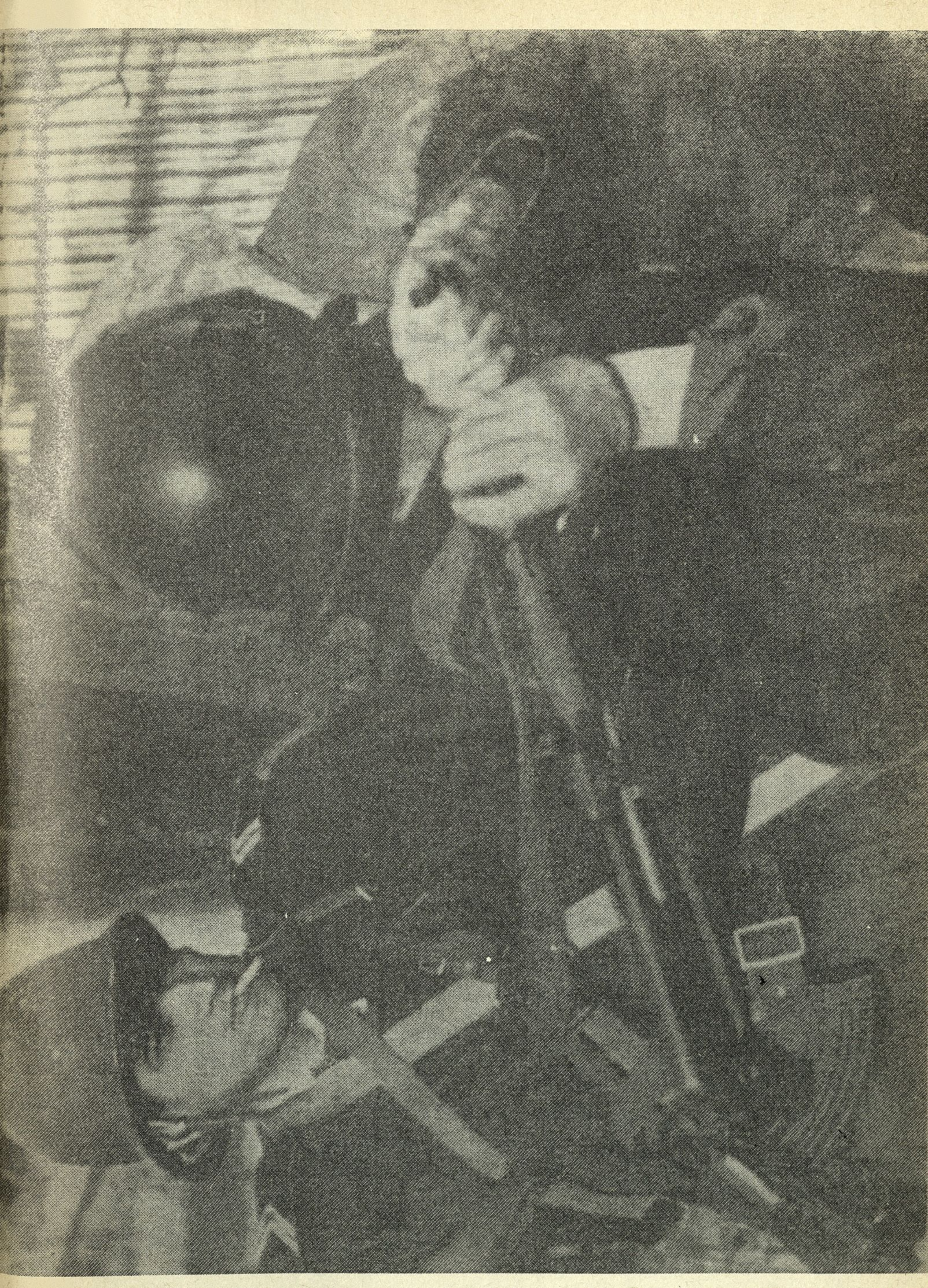
Enver Hadri
për
Komitetin për Mbrojtjen e
të Drejtave të Njeriut në
Kosovë

Bruksel, 2 tetor 1989

Nga pëmbajtja e ALTERNATIVËS numër 5:

IZTOK TORY
Dr.LJUBO BAVCON
SALIH KABASHI
JURE DETELA
Dr.SKËNDER GASHI
Dr.AGIM VINCA
STERJO SPASSE
MIRKO GALIQ
JASHA ZLLOBEC
TANUSH TORBARI
BOZHO MASHANOVIQ
BAJRAM KABASHI
JAKUP CERAJA
MIKEL GOJANI
ARIF KUTLESHI
MARTIN CAMAJ
ALI PODRIMJA
GANE TODOROVSKI
DEMË JASHARI
BUJAR KODRA
ZDRAVKO DUSHA
ISMET HYSENAJ
ABEDIN SHAQIRI
MIGJENI
HAKI STERMILLI
BAJRAM KABASHI
JURE DETELA

PTICE NA KOSOVU-ZOGJTË NË KOSOVË
PËR KË BIE KAMBANA
BALLË PËR BALLË ME PASOJAT...
DISKRIMINIMI I FËMIJËVE NË TETOVË(II)
LOTË TË NOSTALGJISË PUSHTUESE
60 VJET ME PENË NË DORË
NGA SHËNIMET E NJË DIOGJENI TË RI
"DY JUGOSLLAVI"
TË PËRBASHKËTA DHE TJERAFARE
MARSHI I BARABAJT
ALUDIME NË LLOGARI TË JUGOSLLAVISË
DËBIMI I PAPËRSHTATSHMËRISË
PRANVERËS SLOVENE
LUIGJ GURAKUQIT
KUTIA E PANDORËS, DASHURI DHE VDEKJE
LAHUTA
ZOTI TË DHASHTË
GJER NË VRAZHDALLË DHE PRAPË
DUKE KUJTUAR VENDLINDJEN
LULET E GJAKUT
ARMIKU NË KRAHËT E DEMOKRACISË
NEZNOSNO STANJE ALBANSKEGA NARODA
NESRECNA USODA
POEMA REVSCINE
KO BI BILA DECEK
STIMULIRANJE NEPISMENOSTI
DISKRIMINACIJA OTROK V TETOVU
LETRA TË LEXUESVE
PISMA BRALCEV
LAJME

A L T E R N A T I V A

Fletushkë e Seksionit Letrar të Shoqatës
Kulturore Shqiptare MIGJENI - Lubjanë
Glasilo literarne sekcije Kulturnega
drustva Albancev v Ljubljani MIGJENI

Kryeredaktor-Glavni urednik:

SALIH KABASHI

Redaktor përgjegjës-Odgovorni urednik:

MATJAZ HANZEK

Redaksia-urednistvo:

Jasa Zlobec, Bislam Elshani, Zdravko
Dusa, Fadil Demiri, Peter Bozic,
Shkëlzen Maliqi, Matjaz Hanzek,
Halil Berisha, Salih Kabashi.

Botoi-izdala: UK ZSMS Ljubljana, për
të-zanjo: Gorazd Drevensek

Shtypi-Natisnil: ZUSGP Ljubljana

TOZD Učne delavnice

Beograd 8, Ljubljana

Përgatitja-oprema: Matjaz Hanzek

Salih Kabashi

Adresa e përkohshme e Shoqatës dhe
e revistës-zacasni naslov drustva in
glasila:

ZVEZA KULTURNIH ORGANIZACIJ

/ALTERNATIVA/

MESTNI ODBOR

Krekov trg 2

61000 LJUBLJANA YU

Kontributet vullnetare dhe parapagimin mund ta
bëni në xhiro-llogarinë-Prostovoljne prispevke
lahko posljete na ziro racun:

LB 50101-678-47303, në adresën-na naslov:

UK ZSMS-LJUBLJANA-ALTERNATIVA SM 20700

Cmimi-cena: 50.000 din.

Lexonie,

shpërndanie e

ndihmonie ALTERNATIVËN!

